ప్రకటనలు.

ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ ప్రచురములు.

దేశాభ్యుదయమున కావశ్యకమగు విషయములందెల్ల బరిశ్రమ జరుగుచున్న యిక్కాలమున భాషాభివృద్ధి కగ్రస్థానమిచ్చుట ప్రధానమైయున్నది. సంఘముయొక్క సర్వావస్థలయందును, దేశముయొక్క అన్ని భాగముల యందును, విజ్ఞానము ప్రచురింపఁ జేయుటకు భాషాసేవయే ముఖ్యసాధనము. సనాతనాధునికేతిహాసములు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, అన్యదేశాదర్శనిక గ్రంథములు, మహాపురుషులజీవితములు, గణితశాస్త్రములు, రాజనీతిశాస్త్రములు, ఆర్థికశాస్త్రములు, వృత్తులును, పరిశ్రమలును, వాణిజ్యమును నడుపు విధమును తెల్పు గ్రంథములు, నవలలు, లేనిలోపమును ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘము నివారింపఁ బ్రయత్నించుచున్నది.

ఈ కంపెనీ మూలధనము రు. 10,000

భారతధర్మదర్శనము.

నిర్మలదేశానురాగమునుఁ బ్రబోధించుపద్యకావ్యము సుప్రసిద్ధుండగు నొకయాధునికకవివరునిచే మృదుమధురముగ గానముచేయఁబడిన 109 పద్యము లిందు గలవు. వెల రు 0-2-0 శాశ్వత చందాదారులకు రు 0-1-6.

ఈ క్రిందిపద్యమునుబట్టి శైలియును, భావములును, గ్రహించనగును.

చ. మతములు సొచ్చినిల్లు జనమాన్యచరిత్రులు పుట్టినిల్లు న
ప్రతిమదయాశమాదిగుణరత్నసమృద్ధికి రోహణాద్రి శా
శ్వతనిరపాయమోక్షఫలభాసురవల్లికి నాలవాల మై
యతులవిభూతిఁ బొల్తు వెల నంబరొ ! నీసరిధన్యు లుందురే ?

పీష్వా నారాయణరావు వధ.

గ్రంథకర్త.— వి. రామదాసుపంతులు గారు బి. ఎ. బి. ఎల్. హైకోర్టువకీలు. ద్వితీయముద్రణము, మూఁడుచిత్రపటములు గలవు. వెల రు 0-2-0 చందాదారులకు రు 0-1-6.

స్వాతంత్ర్య దర్శనము.

గ్రంథకర్త.—మగ్గిరాల, రామమూర్తిపంతులుగారు బి. ఏ. ఎల్. టి.

జాన్ స్టూ అర్టు మిల్లు అను ఆంగ్లేయపండితోత్తముని లిబర్టీ అను సుప్రసిద్ధ గ్రంథముయొక్క భాషాంతరీకరణము. మనోవాక్స్వాతంత్ర్యము, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, స్వాతంత్ర్యపరిమితి మొదలగు సాంఘికశాస్త్రసిద్ధాంతము లీగ్రంథమునందు చరిత్రోదంతములతోడ విమర్శింపఁబడినవి. పాశ్చాత్యవాఙ్మయమునం దుత్కృష్టగ్రంథముగ పరిగణింపఁబడుచున్న యీగ్రంథము సుబోధముగ తెనిఁగింపఁబడినది. కాలికోకవరు 175 పుటలు. వెల రు 0_12_0 చందాదారులకు రు 0_7_0.

మహారాష్ట్ర చరిత్ర.

గ్రంథకర్త.—చిల్లరిగె, శ్రీనివాసరావు పంతులుగారు.

ఒకప్పుడు భరతఖండమున కాభరణముగా నుండిన మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యసంపాదకులైన శివాజీ మహారాజు మున్నగు వీరుల సచ్చరిత్రము. ప్రశస్తమైన యీరాష్ట్రనిర్మాణముయొక్కయు, ప్రవర్తనముయొక్కయు, క్షీణదశయొక్కయు, కారణములు సహేతుకములుగ చర్చింపఁబడియున్నవి. శైలి సుబోధకమై ప్రస్తుతము మనదేశీయచరిత్ర పాఠకార్థులైనవారి కీమహారాష్ట్ర చరిత్ర సప్రమాణమైనదిగ నున్నది. మహారాష్ట్రనిర్మాణకర్తలగుదివ్యచరిత్రములె గాక, శివాజీ, శంభాజీ, రామదాసుస్వామి, అహల్యాబాయి, తారాబాయి, బాజీరావు, పీష్వానారాయణరావు మొదలగువారి 22 చిత్రపటముల తోడను, భరతవర్ష పు పెద్దపటముతోడను, అనేక కథావిశేషములతోడను, రాజనీతి విచారణలతోడను, నీగ్రంథము విరాజిల్లుచున్నది. సామాన్యులగు చదువరులకు రంజకముగను, విమర్శకులకు కావలసినంత చరిత్రసామగ్రియుఁ బొందుపరుపఁ బడియున్నవి. 500 పుటలు, ప్రశస్తమగు కాలికోబైండు వెల రు 1_14_0, చందాదారులకు రు 1_4_0.

ఆంగ్లేయరాజ్యాంగనిర్మాణచరిత్ర.

గ్రంథకర్త.మద్రాసు గవర్నమెంటు తెలుగుట్రాంసులేటరుగా రగు గోటేటి, కనకరాజు పంతులుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్.

ఇంగ్లాండుదేశీయుల రాజ్యపరిపాలన, నాగరికతయు, విపులముగ నిందు వర్ణింపఁబడియున్నవి. ప్రాచీనవృత్తాంతము, విదేశరాజులపరిపాలనము

స్వాతంత్ర్యనిర్ణయ మహాశాసనము, నిరంకుశప్రభుత్వమునకు పార్లమెంటునకు పోరాటము, ప్రజాప్రభుత్వము, అమెరికాయుద్ధము, శిల్పకళల ప్రాభవము, పార్లమెంటు సంస్కారము, విక్టోరియామహారాజ్ఞి, కాలనీలు, హిందూదేశము స్వరాజ్యము మొదలగు విషయములు గలిగి సుబోధకమై యున్నది. శైలి మృదుమధురముగను, వర్ణనలు మిగుల రసవంతములుగను,కథానుక్రమణిక హృద్యముగను నుండి చరిత్రకథనము కావ్యములకంటె నుత్కృష్టముగ చేయఁబడినది. ఇందు 6 చిత్రపటములు 2 దేశపటములును గలవు. 300 పుటలు, ప్రశస్తమగు కాలికోబైండు వెల రు 1-4-0, చందాదారులకు వెల రు 0-12-0.

ఆరోగ్యశాస్త్రము.

గ్రంథకర్త.—డాక్టరు, భో, పట్టాభిసీతారామయ్యగారు, బి. ఏ. యం. బి. సి. యం.

ఈక్రిందిసూత్రములను సూగమనింపుఁడు.

(1) ఆరోగ్యమును గాపాడుటకు వ్యాధిచికిత్సకన్న వ్యాధినివారణమే శ్రేష్ఠతరమగు పరమసాధనము.

(2) దేహము వ్యాధులకు లోనగుటకు రెండులోపము లుండవలెను.

(i) దేహదౌర్బల్యము.

(ii) వ్యాపకకారణములగు సూక్ష్మజీవులను,విషకరపదార్థములను,స్వారోగ్యరక్షణ విధానమును, గృహారోగ్య నిర్మాణమును, జక్కగ గమనించిన దేహదార్ఢ్యమును నిలుపుకొనఁగలము.

(iii) సూక్ష్మజీవు లాహార జలవాయువులగుండ దేహములోనికిఁ బ్రవేశించి సాంక్రామికవ్యాధుల నుత్పన్నము సేయును.

ఆరోగ్యశాస్త్రమున నీయంశములన్నియుఁ జర్చింపఁబడినవి.

"వాయువు" శీర్షికక్రింద వాయువునందుండు కల్మషములును వాయువు ప్రచారమును దానివలని ప్రయోజనములును, వాయువును శోధించు విధమును, వివరింపఁబడినవి.

"జల మను'' శీర్షిక క్రింద పానీయజలమునకు మూలాధారములును, వానితారతమ్యములును, జలమునందుండు రసాయన కల్మషములును, సూక్ష్మజీవులును, జలమును శుభ్రిపఱచు పద్ధతులును, శోధించువిధానమును తెలియఁజేయబడినవి.

"ఆహార మను'' శీర్షిక క్రింద ఆహారవిధానము ఆహారాంశములు, దేహమునకు, వానివలని ప్రయోజనములు, వానియందుండు కల్మషములును, కల్మషముల నివారించు విధమును, ఆహారద్రవ్యములను శోధించు నిర్ణయమును విరళింపఁబడినవి.

"గృహము లను'' శీర్షిక క్రింద గృహముల నెట్టి స్థలములయందును, నెవ్విధమునను నేయేసూత్రములను గమనించియుఁ గట్టవలెనో యవన్నియు వర్ణింపఁబడినవి.

మఱియు చెత్త మొదలగు వ్యర్థపదార్థముల నెట్లు పరిష్కరింపవలసినదియు సాంక్రామికవ్యాధులను అనఁగా మశూచి విషూచిజాడ్యములు తాపజ్వరము, బొబ్బతెగులు, వానికారణములు, వానిని నివారించు పద్ధతులును, అనుదిన మారోగ్యరక్షణమునకు మనము గమనింపవలసిన సూత్రములను ప్రజాసంఖ్య ప్రతిసంవత్సరము నెట్లు హెచ్చునదియు భీమాకంపెనీ లేనియామకముల పై నాధారపడి యున్నదియు, ఇంకను దినదినము నాచరింపవలసినయనేక ధర్మములును సులభశైలిని సవిస్తరముగ రచింపఁబడిన ఈ గ్రంథము వెల రు. 1-4-0, చందాదారులకు రు. 0-10-0.

అశోకచరిత్ర.

గ్రంథకర్త.—జేతపూడి. లక్ష్మీకాంతరావు పంతులుగారు.

ఇందు బౌద్ధధర్మవిజృంభణకాలమున హిందూదేశౌన్నత్యమును, అశోకుని రాజ్యవైభవమును, బౌద్ధధర్మవ్యాపకమును మిగుల రమణీయముగ నీగ్రంథమునందు వర్ణింపఁబడినవి. అనేకశాసనములును అక్కడక్కడ చక్కని పద్యములును, 8 చిత్రపటములును, 1 అశోకుని రాజ్యమునుదెలుపు హిందూదేశపుపెద్దపటమును గలవు. ప్రశస్తమయిన క్యాలికోబైండు చేయఁబడినది. 330 పుటలు 1-4-0, చందాదారులకు 0-13-0.

ప్రభావతి.

గ్రంథకర్త.—గాదె. జగన్నాథ స్వామిగారు.

ఈ నవల జగద్విఖ్యాత యశుఁడగు శివాజి మహారాజును గురించి వ్రాయబడినది. కథాచమత్కార మద్భుతము. భాష మృదుమధురము. ఈ నవలనాంధ్రమహాజను లనేకవిధములఁ గొనియాడి యున్నారు. కాలికోబైండింగు చేయఁబడినది. చందాదారులకు, 0_12_0. ఇతరులకు రు. 1_4_0.

పునర్ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(2) అక్బరుచరిత్ర. (4) వివేకానందస్వామిజీవితము. (5) సిక్కులచరిత్ర. (6) విద్యాసాగరుని చరిత్ర. (7) రామమోహనరాయల చరిత్ర.

ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(1) జ్యోతిషశాస్త్రము.

ముద్రింపఁబడవలసిన గ్రంథములు.

ఆంధ్రచరిత్ర, అమెరికాచరిత్ర, జపాన్ చరిత్ర, మహారాష్ట్రచరిత్ర 2_వ భాగము, ఔరంగజేబుచరిత్రి మొదలగునవి.

N. B. మా శాశ్వతచందాదారులకు 100 పుటలు పోస్టేజి గాక రు. 0_4_0 చొప్పున నిచ్చుచుందుము. రు. 0_4_0 ప్రవేశకట్నము చెల్లింపవలయును. దరఖాస్తులు చేయువారు వివరముగ విలాసము వ్రాయవలయును. చందాదారులను చేర్చు యేజంట్లకు మంచికమీషన్ యీయఁబడును.

మేనేజరు,

ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘము. (లిమిటెడ్),

మచిలీపట్నం.

విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథమాల.

చింతాద్రిపేట, మద్రాసు.

ఇందు

సంవత్సరమునకు నాలుగుచొప్పున

దేశచరిత్రములు. ప్రకృతిశాస్త్రములు.

చిత్రవిషయిక నవలలు. మహాపురుషుల జీవితములు.

ఇంగ్లీషు ఉద్గ్రంథముల భాషాంతరీకరణములు ప్రచురింపఁబడును.

శాశ్వతపు చందాదారులకు 100 పేజీలకు పోస్టేజితో 0-4-0 చొప్పున పుస్తకముల ఖరీదు ఏర్పరుపబడును. ఇతరులకు పోస్టేజిగాక అ. 0-6-0లు.
శాశ్వతపు చందాదారులు వెనుకటిగ్రంథములు కావలసినయెడల 0-4-0లు.
అక్కరలేనియెడల 1-0-0 ప్రవేశ రుసుముక్రింద చెల్లింపవలెను.

చిరునామా:—ఆ. లక్ష్మీపతి, బి.ఎ., ఎం.బి. సి.ఎం.,
మేనేజరు.

ప్రచురింపఁబడిన గ్రంథములు.

హిందూమహాయుగము

ఇది హిందూదేశ కథాసంగ్రహముయొక్క మొదటిభాగము మనపూర్వుల రాజ్య విస్తారంబును, అప్రతిమశౌర్యంబును, అకలంక స్వదేశభక్తియు తెలిసికొనగోరువారీగ్రంథము తప్పక చదువవలయును. అత్యంతపురాతనకాలమునుండి మహమ్మదీయుల దండయాత్రవరకుగల చరిత్రమంతయు సవిస్తరముగా వర్ణింపఁబడినది. గ్రంథకర్త, కే. వి. లక్ష్మణరావు ఎం ఏ. మాచందాదారులకు పోస్టేజితో 0-11-0 ఇతరులకు పోస్టేజిగాక రు. 1-0-0

రాణీ సంయుక్త.

జగద్విఖ్యాతమై, నాలుగు నాటకరచనలకు మార్గదర్శకమై శైలియందును, వర్ణనలయందును, కథాచమత్కారమునందును నిరుపమానమై పండితుల చేతను పామరులచేతను వాగడ్తగన్న ఈ అద్భుత నవలనుగురించి ఎంతవ్రాసినను తనివిదీరదు. దీనింజదివి యిందలి సారస్యమును పాఠకులే గ్రహింతురు గాక! చందాదారులకు పోస్టేజితో 0-9-0 ఇతరులకు పోస్టేజిగాక 0-12-0 గ్రంథకర్త వేలాల, సుబ్బారావుగారు.

విమలాదేవి.

ఇది విచిత్రమైన క్రొత్తనవల. రంగుపటములు కలిగియున్నది. రాజసింహునియొక్కయు అతని భార్యయగు విమలాదేవియొక్కయు, శౌర్యము, ధైర్యము, మతాభిమానము మొదలయిన వింధు జక్కగ ప్రదర్శింపబడినవి. ఇందిరాదుర్గాదాసులరాజభక్తి దేశభక్తి, ధర్మాసక్తి, గోలకొండలోనియక్కన్న

మాదన్న గారి వైభవమును, వైకుంఠయోగిచేసిన యద్భుతకృత్యములును మిగుల రమణీయముగ వర్ణింపబడినవి. కథాసందర్భము (Plot) అత్యద్భుతము. వర్ణనలు అశ్రుతపూర్వములు. మా చందాదారులకు 0-13-0 ఇతరులకు 1-2-0 గ్రంథకర్త బాలకవి, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు.

క ల రా.

వాంతిభేది, విషూచి, కలర యని మనవారలు బిలుచు జాడ్యమునుగూర్చి ఇందు సమగ్రముగ వ్రాయబడినది. చందాదారులకు 0-4-0లు ఇతరులకు 0-6-0 గ్రంథకర్త వైద్యవిశారదులగు ఆ. లక్ష్మీపతి. బి. ఏ. ఎం. బి. సి. ఎం. గారు.

ప్రకృతిశాస్త్రముల ప్రథమపాఠములు.

ఇందు జంతుశాస్త్రము, వృక్షశాస్త్రము, శారీరశాస్త్రములను గురించిన కొద్ది యంశములు బాలురకు స్త్రీలకు తెలియునటుల వ్రాయబడినవి. చందాదారులకు 1-2-0 లు ఇతరులకు 1-10-0 లు గ్రంథకర్త కే. సీతారామయ్య బి. ఏ. ఎల్. టీ. గారు.

భౌ తి క శా స్త్ర ము.

400 పుటలు. 200 పటములు.

దీని నింగ్లీషులో ఫిజియాగ్రఫి (Physiography) అందురు. ఇందు పదార్థవిజ్ఞాన, రసాయన, భూగర్భ, భౌతిక, భూగోళ, ఖగోళశాస్త్రములకు గల పరస్పరసంబంధమును, ముఖ్యముగా భూమికిని, సృష్టియందలియితరపదార్థములకును గల సంబంధములను విపులముగను, విచిత్రముగను వర్ణింపబడినవి. ఇది శ్రీయుత మైనంపాటి నరసింహం బి. ఏ. ఎల్. టీ. గారిచేనెంతయు పరిశ్రమపూర్వకముగా వ్రాయబడినది. మాచందాదారులకు పోస్టేజితో రు. 1-0-0 ఇతరులకు పోస్టేజిగాక రు. 1-8-0

పు న ర్ము ద్ర ణ మ గు చు న్న గ్ర ం థ ము లు.

ఆబ్రహాములింకను, జీవశాస్త్రము, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము.

మ హ మ్మ దీ య మ హా యు గ ము.

రెండవకూర్పు. (Mahammadan Period) క్యాలికో బైండు.

ఇందు ఆఱుప్రకరణములుగలవు:— 1 ముసల్మానులయుత్పత్తి; వారీ దేశమునకు వచ్చుట. 2 ఆఫ్గాన్ రాజులు. 3 మోగల్ ప్రభుత్వము. 4 దక్షి

ణములోని మహమ్మదీయరాజ్యములు. 5 రాజపుత్రులశౌర్యాగ్ని 6 విజయనగర సామ్రాజ్యము.

కొందరు తలచినట్లు హిందూదేశము మహమ్మదీయులకు సులభముగా వశముకాలేదనియు హిందువులు అభిమన్యునివలెనే యపరిమితపరాక్రమమును జూపి మోసమునకును స్వామి ద్రోహమునకు లోనై యోడిపోయి రనియు నీగ్రంథమునందు సప్రమాణముగాఁ జూపబడినది.

ఇందు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, పృథ్వీరాజు, రాణాప్రతాప్, అక్బరు మానసింగ్ నానక్ మొదలయిన మహాత్ముల దివ్యమైన పటములు కలవు.

శ్రీయుత కె. వి. లక్ష్మణరావు. ఎం. ఏ. గారిచే రచింపబడినది.

చందాదారులకు పోస్టేజితో 1-3-0. ఇతరులకు పోస్టేజిగాక. 1-12-0

ఆంధ్రులచరిత్రము.

ఇది ప్రథమభాగము. పౌరుషమునందును పాండిత్యాతిశయంబునందును రాజ్యవిస్తారంబునందును పూర్వపు ఆంధ్రులు హిందూదేశములోని యితరదేశములవారికి దీసిపోవువారు కారని యీగ్రంథము సప్రమాణముగా సిద్ధాంతీకరించుచున్నది! ఇప్పటి యాంధ్రులవలెనే మన పూర్వపు టాంధ్రులుగూడ కూపమండూకములె యనుకొంటిరా? ఆంధ్రు లొకప్పుడు మగధసామ్రాజ్యమును, ఇంకొకప్పుడు మహారాష్ట్రమును, మఱియొకప్పుడు యవద్వీపమును, వేఱొకప్పుడు పాండ్యచోళదేశంబులనుజయించి రని మీరు కలనైన నెఱుంగుదురా? ఎఱుంగనియెడల ఈగ్రంథముం జదువుడు.

శ్రీయుత చిలుకూరి-వీరభద్రరావుగారిచే రచింపబడినది. చందాదారులకు పోస్టేజితో 1-0-0 ఇతరులకు పోస్టేజిగాక 1-4-0

ర సా య న శా స్త్ర ము.

రెండవకూర్పు. 320 పుటలు-75 పటములు. క్యాలికోబైండు.

మనపూర్వులు బంగారము చేయవలయునన్న కోరికచే ఈశాస్త్రమును అభ్యసించిరి. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషువారు ఈశాస్త్రమును అభ్యసించి కోట్లకొలఁది ధనము సంపాదించుచున్నారు. ఇట్టిఘనమైనవిద్య మనవాంద్రకు తెలియుటకై ఈగ్రంథము చక్కనివచనశైలిని వ్రాయబడినది. జనులు లక్షాధీశులై దేశము ధనసంపన్నతతో తులతూగుటకు ఇట్టి పుస్తకములే యాధారములు. ఈ గ్రంథమునందు హిందూరసాయనశాస్త్రముయొక్క చరిత్రకూడ రసవంతముగ

...బడినది. శ్రీయుత వేమూరి విశ్వనాథశర్మ ఎం. ఎ. గారిచే రచియింప
చందాదారులకు పోస్టేజితో 0-13-0 ఇతరులకు పోస్టేజికాక 1-4-0

రావుబహద్దూరు. కం. వీరేశలింగముగారి

స్వీయ చరిత్రము.

...షుభాషలలో మహనీయులస్వీయచరిత్రలు(Auto Biographies.)
...లున్నను తెలుఁగులో నేటివరకు నొక్కటియు లేకపోవుట గొప్ప
...మనియుఁ దానినెట్లు తొలగింపనగుననియు మేము చింతించుచుండగాఁ
...వు బహద్దరు కందుకూరి-వీరేశలింగము పంతులుగారు తమస్వీయచరిత్రము
ను ప్రకటించు గౌరవము మాకుఁ గలుగజేసిరి. గద్యతిక్కనయైన ఈమహనీ
యునిగుఱించిగాని వారిగ్రంథములనుగుఱించిగాని మే మధికముగా వ్రాయు
ట కాగడాతో సూర్యునిఁ జూపించుటయే!

గర్వముగాని స్వాతిశయ భావముగాని యెంతమాత్రమును లేక, యున్న
దియున్నట్లు యథార్థచరిత్రము ఇందుఁ జక్కనిభాషలో వ్రాయబడినది. ఈ
చరిత్రముజూచి పంతులవారి విరోధులుగూడ తలయూపెదరని మానమ్మిక.
మహనీయులపటము లనేకములుగలవు. నిజమైనచరిత్రయని అందరు మెచ్చు
కొనియున్నారు. చందాదారులకు రూ 1-0-0 యితరులకు 1-8-0

తయారగుచున్న గ్రంథములు

గ్రంథము.	కర్త.
౧. చంద్రగుప్తచక్రవర్తి.	శ్రీపరమహంస విద్యానందస్వామిగారు, బి. ఏ.
౨. ఆంధ్రులచరిత్రము, (౨-వ భాగము.)	చిలుకూరి-వీరభద్రరావుపంతులుగారు.
3. వ్యవసాయశాస్త్రము,	గోటేటి-జోగిరాజుపంతులుగారు.
౪. అర్థశాస్త్రము, (Political Economy)	సి. రామలింగారెడ్డి, ఎం ఏ. గారు.
౫. మహారాష్ట్రవిజృంభణము,	కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు ఎం. ఏ.

౩. సద్వర్తనము, (Character)
కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు,
౭. కళింగదేశచరిత్రము,
గురుజాడ. అప్పారావుగారు, బి. ఏ. వి.
౮. గ్లాడుస్టన్ జీవితము,
అ. కాశేశ్వరరావుగారు, బి. ఏ. బి.
౯. జంతుశాస్త్రము, (Zoology)
ఆ. లక్ష్మీపతి, బి. ఏ. ఎం. బి. సి. ఎమ్.

ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీప్రచురములు. 14.

పశుశాస్త్రము.

టేకుమళ్ల. రాజగోపాలరావు బి. యే గారిచే
రచియింపఁబడి

మచిలీపట్టణమునందలి
ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘము (లిమిటెడ్) వారిచేఁ
ప్రచురింపఁబడినది.

చెన్నపురి:
వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అన్డ్ సన్స్ వారిచే
ఆదిసరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడినది.

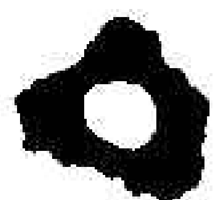
1912.

[...ల్లకు, వెల రూ. 0-6.] [ఇతరులకు, వెల రూ. 0-10.

2

ఉపోద్ఘాతము.

కృష్ణాజిల్లా వ్యవసాయసంఘముయొక్క పుస్తకభాండాగారములోని పశువులకు సంబంధించిన యనేకగ్రంథములనుండియు ఏలూరులో జరుపఁబడిన పశువ్యవసాయ ప్రదర్శనములకు వచ్చిన యనేకజాతుల పశువులవిషయమై స్వయముగా, పరిశోధించి, గుర్తించినవిషయవిమర్శనముల నుండియు, నితరవిధములైన యనుభవములనుండియు, నీగ్రంథము వ్రాయఁబడుటచే నిది యాంధ్రదేశీయుల కత్యంతోపయుక్తముగా నుండక మానదని నాయభిప్రాయము. ఇంగ్లీషుభాషయందు సహితము పశువులనుగూర్చిన సమస్తవిషయములను సంపూర్ణముగాఁ దెలుపఁగలగ్రంథములు చాల తక్కువ. ఒక్కొక్కవిషయమును గూర్చియే ప్రత్యేకముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథము లనేకములుగలవు. ఇట్టివిషయములన్నియుఁ జేర్చి, సాధ్యమగునంతవఱకు సంపూర్ణముగా నుండునట్లు ఈగ్రంథమును నూతనముగా వ్రాయించినందుకు ఆంధ్రభాషాభివర్ధని సంఘమువారికి ఆంధ్రులెల్లరును కృతజ్ఞులై యున్నారని నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. ఈగ్రంథములోని మొదటి 64 పుటలలోను ముద్రణాస్ఖాలిత్యములు చాల కలవు. రెండవ ముద్రణమునందు వీనిని సంస్కరించిన బాగుండును.

హిందూదేశములోని పశువృద్ధియొక్క యావశ్యకతనుగూర్చి నేనంతగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు. హిందూదేశము వ్యవసాయ భూమి. పొలములు పండిననే జను లిందు సుఖించఁ గలరు. పంటకు దుక్కి యాధారము. దుక్కికి పశువులాధారము. మనవ్యవసాయకులయొక్క ప్రస్తుతస్థితినిఁబట్టి గుఱ్ఱములతోఁగాని, యంత్రసహాయమునఁగాని దుక్కి దున్నుటకు మనదేశమున సాధ్యము కాదు. బలహీనములైన పశువులు దుక్కి సరిగా దున్న లేవు. కాఁబట్టి మన యాయురారోగ్యైశ్వర్యముల కన్నిటికిని బశువులే మూలకారణములై యున్నవి. ఇదిగాక, పాలును, పెరుగును, నేయియు మనకు సత్త్వాహారములు. చాలినన్ని పాలు లేమిచే నీరు కలిపినపాలును, వలసినంతనేయి దొరుకమిచే,అఱఁటిపండ్లు, క్రొవ్వు, నూనె మొదలగుమలినవస్తువులు చేర్పఁబడిన యఱకాకనేయియు మన కిప్పుడు లభించుచున్నవి. ఈగ్రంథము మొదటి ప్రకరణములోఁ జెప్పఁబడిన 108 పౌనుల పాలిచ్చు బాన్ హ్యూర్ (Bon Heur) వంటి యావులు మన కున్నయెడల, యెంత మేలుగ నుండును.

ప్రకృతమునందు రైతులు తగురీతిని పశువృద్ధి చేయకుండుటకు అయిదుముఖ్యకారణములు కలవు. (1) భూము లున్న రైతులు పశువులబీడుగాఁ గొన్ని యెకరముల నేలను విడువనేరక, ధరలను బట్టి ధనహేతువు లగుపంటలకే భూమినంతను, నుపయోగించుట. (2) పసులకాపరులు పసులమేఁత కుపయోగించుప్రదేశములు లేనికారణమున, త్రాళ్లపైనను, మిట్టలపైనను, బసులను మేపి,

ఒక్కొకప్పుడు నీరులేనిచెఱువులలో నీరు త్రావించి,ఆఁకలితోను దప్పితోను గృశించుపశువులను మనయిండ్లకుఁ ద్రోలుట. (3) చలి, గాలి,వాన, యెండ వీనినుండి పశువులను సంరక్షించుసదుపాయము లేనిమనయిండ్లలో ఆఁకలిచేఁ గడుపు లేడ్చుచు నింటికి వచ్చుపశువులపైఁబడి పాలపై ఆసచే వానికొకగ్రుక్కెడైన చాలని పిడికెడు మేఁత వేసి, వెంటనే పాలను పిండి పీడించుట. (4)ఆహార మమర్చుటకు శాస్త్రయోగ్యములైన సదుపాయములు చేయకుండుట. (5) పశువృద్ధికిఁ గావలసిన ప్రధానవిషయముల నెఱుఁగక పనికిమాలినవిత్తనములను వృద్ధిచేయుట. ఈయైదు కారణములును మనదేశములోని పశువులను బాడుచేయుచున్నవి. ఇట్లు బలహీనములైన పశువులు దుక్కికిగాని, భూములను సారతరమైన పెంట నిచ్చుటకుఁగాని,పాఁడినిసమృద్ధిగా నుండునట్లుచేయుటకుఁగాని పనికిరావు. అందువలన పూర్వకాలమునందు పాఁడిపంటలకుఁ బ్రఖ్యాతిగాంచినమనదేశము నేఁడు పాఁడిపంటలు నశించుచుండుటచేఁ గడుభాగ్యహీనమై యున్నది.

కర్నూలుజిల్లాలోని తుంగభద్రాతీరమునందలి యడవులయందును, కృష్ణాజిల్లాలోని కొన్నిప్రదేశములందును, నైజామువారి రాష్ట్రములందును, గంజాముజిల్లాలోని నాగావళీవంశధారానదులప్రాంతము లందును బశువృద్ధికి బహుసాధనములు కలవు. ఇట్టిప్రదేశములలో విత్తనము వృద్ధినందించుటకు మంచి ప్రయత్నము జరుగవలెను. మన తెలుఁగుజిల్లాలలో నెల్లూరు పశువులును బొబ్బిలిదున్నలును నిప్పటికిని ప్రసిద్ధములే యై యుం

డుట నైసర్గికములైన పశ్వాహారాదిసమృద్ధిచేతనే యైయున్నది విత్తనమువిషయమై కూడ దగుశ్రద్ధవహించినయెడల మనమును పశువులపట్ల డచ్చివారికిఁ దీసిపోము.

పశువృద్ధియగుటకు పైరీతినైసర్గికములైన సదుపాయములు మాత్రమే కారణముకాదు. అపరిమితముగాభూములుగలజమీం దారులు తమవనవాటికలలోఁ జల్లనినిర్మలజలాశయముల పొంత పుష్కలమగుమేఁతనొసఁగియు, గినీగడ్డివంటి చక్కనిగడ్డి పండిం చి యాపొలములలోనే పశువులు పచ్చమేతను దినునట్లుచేసియు, పశుభాగ్యమును వృద్ధినందింపవచ్చును. అల్పభూములెక్కువగా గలరైతులును నిట్టిపని చేయవచ్చును. ఈగ్రంథములోని పదియ వప్రకరణమునందును నీవిషయములు వివరింపఁబడినవి. పాఁడి యావులను దుక్కిటెడ్లను వృద్ధిచేయుసాధనము లీగ్రంథమునం దలి నాలుగవప్రకరణము మొదలుకొని తొమ్మిదవప్రకరణమువ ఱకు వివరింపఁబడియున్నవి. మనదేశములోని పశువులను వృద్ధి చేయుట కీప్రకరణములు ప్రధానసాధనములు.

పశువులయాహారమునుగూర్చి మనదేశస్థుల కించుకయు శా స్త్రజ్ఞానము లేదు. దేశాచారము ననుసరించి యెద్దియేనికొంచె ము మేఁతను పశువులకుఁ బెట్టినంతనే యవి యారోగ్యవంతములు కావు. ఏయేపదార్థము లెంతవఱకు పశువులు భక్షించవలెనో ప్రతిదినమును వానికి నీరెంత కావలెనో ఆహార మెంత కావలెనో విచారించి, అనుకూలమైనయాహారమును అనుకూలసమయ ములలో ఆరోగ్యానుకూలముగాఁ బశువులకుఁ బెట్టుట కర్తవ్య

ము. ఈవిషయములీగ్రంథములోని తొమ్మిది పదుమూఁడు,పదు నాలుగవప్రకరణములందు వివరింపఁబడినవి. ఆంధ్రదేశపురైతు లీ విషయములను ముఖ్యముగాగమనించి, యేప్రకారముగాఁ బశువులకు మేఁత నిచ్చుట కలవాఁటు చేసికోవలెను.

పాఁడిపశువులసంరక్షణము, వెన్న, పాలు, పశురోగములు మొదలగు వానినిగూర్చి తక్కిన ప్రకరణములు వ్రాయఁబడినవి. ఈగ్రంథము పశుశాస్త్రవిషయము లన్నింటిని సుబోధముగాఁ దెలుపు నాంధ్రభాషలోని ప్రథమగ్రంథమయియున్నది. రైతులకు సుబోధముగా నుండవన్న కారణమున నిట్టి ప్రథమగ్రంథమునం దీగ్రంథకర్తగారు కొన్ని విషయములను విడువవలసివచ్చినది. అట్టివిషయములనన్నింటిని నీగ్రంథకర్తగారిచేతనే ద్వితీయభాగముగా నీయాంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘమువారు ప్రకటింపించిన యెడల మిక్కిలి లోకోపకారము చేసినవా రగుదురు.

పాఁడిపంటలురెండును నాంధ్రదేశమునందు అవ్వారిగా నుండుటయు, మైసూరులోని అమృతమహాలుజాతి పశువులవలెనే ఆంధ్రదేశమునందును బ్రపంచప్రసిద్ధమైన పశుజాతియొక్కటి బయలువెడలుటయు, మనుష్యులనిరాదరణమువలన బహుకష్టములపాలై కృశించుచున్న మనపశువులకు సౌఖ్యారోగ్యములు గలుగుటయు నెల్లవారికిని ఆశయమైయుండుట నిక్కువము. చల్లనిమనప్రభుత్వమువారికరుణవలన ధనమానప్రాణసుఖములతో నెమ్మదిగా సుఖించు కాలములు మనకు లభించినవి. ఇట్టిశాంతకాలములలోనే దేశము లెప్పుడును సౌభాగ్యకరములగు మహా

త్కార్యములాచరించి వన్నెయువాసియుఁ గాంచినవి. నోరెఱుఁగనిజీవజంతువుల శోకములను నివారింపనన్నినాళ్లుచు మనము దోషవర్జితులము కాలేము. సర్వకారుణ్యుఁడగునీశ్వరుడే పసుల కాపరియై వెలసినట్లు చెప్పఁబడిన భాగవతపురాణపుదినములనాఁటివలె, మఱల మనమును మనపశువులను వృద్ధిచేసికొననారంభించినయెడల, దానితోనే యష్టైశ్వర్యములును మనకు లభింపఁగలవు. ఇట్టిపశువృద్ధికి రైతులెల్లఱునుదోడ్డై, మనదేశమునభివృద్ధినందింతురుగాక ! ఈసంఘమువారును నిట్టియుపయుక్తములగు గ్రంథముల నింకను ముద్రించి దేశోపకారకులై కీర్తిశాలో వెలయుదురుగాత !

కృష్ణా జిల్లా వ్యవసాయ సంఘము. ఏలూరు. 5-12-1911	ఇట్లు గోపిసెట్టినారాయణస్వామి గౌరవకార్యదర్శి.

పశుశాస్త్రము.

మొదటి ప్రకరణము.

దక్షిణ హిందూదేశములోని పశువుల స్థితి.

పూర్వకాలమునందు వ్రేపల్లెయందు శ్రీబాలగోపాలకృష్ణుఁడాలకాపరియై, వానిని చక్కని పచ్చికబయళ్లకుఁ దోలుచు, వానిని కడుపునిండ మేపుచు, వలయునప్పుడెల్ల నిర్మలోదకములను ద్రావించుచు, వేణునాదముతో వానినాకర్షించి సుఖపెట్టుచు నుండెనని మనదేశములోఁ దెలియనివారులేరు. చల్దులమూటలు గట్టుకొని భుజములపై వేణుదండములనుధరించి పశువులవెంటఁబోయి, మంచినీడలను, చక్కనికసవులను, గలనిర్మలజలాశయ ప్రాంతభూములలో శ్రీకృష్ణునివలెఁ బశువులను గాయఁగల వారిజన్మమే సుజన్మము. పాలును, పెరుగును, మీఁగడయు నెందుఁజూచిన నవ్వారిగానుండఁగా శ్రీకృష్ణునంతటి మహానుభావుని వెన్నదొంగయై మించిన పసులకాఁపరినిగా మనవారు భావించుట చూడఁగాఁ బూర్వమున మనదేశములో నిజమగు కామధేనువులే యుండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు. కాని, యాకాలములిప్పుడు మారిపోయినవి. ఇప్పటికాలపు డచ్చిపాడి యావొక్కటి 1750 పౌనుల తూఁకగలదియై ప్రతిదినమును 108 పౌనుల పాలను (36 పీసెలు) నిచ్చునప్పుడు, శ్రీకృష్ణుఁడే యాలకాఁపరిగనున్న యాదినములలో మనపశువు లెట్లుండెనో కదా! మనదేశమునందప్పుడు పశువులే ధనముగానుండెడివి. ఇప్పటికిని విశాఖపట్టణము జిల్లాలో కొనిని సంస్థ

అని వాడెదరు. గొప్పగొప్ప రాజులు సహితము వివాహ కట్నములుగాఁ బశువులనే యిచ్చుచుండెడివారు. ఆకాలమునందు జనులభాగ్యముగూడఁ బశువులవలననే పరిగణింపఁబడుచుండెను. "అతనికి 100 పశువులుకలవు. 6 మందలు కలవు." అని ఋగ్వేదమునందుఁ జెప్పఁబడుచుండెను. "ఓ యింద్రుఁడా శత్రువుల పశువులను సంహరింపుము." "వరుణుఁడా యీనల్లని యావేమి? దీనికింత తెల్లని పాలేమి! ఇది నీయద్భుతము కదా." అనురీతివాక్యములు వేదములో ననేకములుగలవు.

ఇట్లుపశుధనమే ధనముగాఁ గలిగి, కామధేనువుల భూమియగు మన భరతఖండము నందిప్పటిమన యావులును, నెద్దును, నెట్టిహీనమగు స్థితియందున్నవో విచారించుకొనిన, మనకుశోకము మితిమీఱకపోదు. ధేనుకాసురుఁడో యనునట్లు రాక్షసకృత్యములు చేయవలసినమన దక్షిణ హిందూదేశపు దుక్కిటెద్దు సామాన్యపు నేలలో నిప్పుడు 5 అంగుళముల లోఁతు దుక్కిదున్నునప్పటికి గుడ్లుమిడకరించుచున్నది. దినమునకు 100 సేరుల పాలనైనను నీయఁగల పూర్వకాలపు కామధేనువుల సంతానమని పేరుపెట్టుకొని, యిప్పటిమన యావులు దినమున కొకటిరెండు సేరులపాల నొసఁగుటకుఁ జాలకున్నవి. ఎంతకాలమో చక్కని చిక్కనిపాల నిచ్చు యోగ్యతాగుణము కుంటుటచే, నిప్పుడీనిన యాఱుమాసముల నాటికే వట్టి పోవుచున్నవి. జిడ్డుగాను బలకరముగా నుండవలసిన మనపెరుగు వట్టి నీటిబుగ్గయై సేరునకు తులముల వెన్ననైనను నీయకున్నది. ఏఁటేటఁ గ్రమముగా నావులీనకుండుటయుఁ గొన్నిచోట్ల మొదటికానుపు కూడ 5, 6, యేండ్లు గడచువఱకును రాకుండుటయుఁ బశురోగము లుత్పత్తియై యేటేటవేలకొలఁది పశువులు చనిపోవుచుండుటయు,— లోనగునివియన్నియు మనయిప్పటి దరిద్రతాదశనే సూచించును. అందువలనఁ బశువుల నుచితరీతిని పెంచుట యెట్లోయెల్లరకును దెలియవలసి యున్నది.

పూర్వము శ్రీకృష్ణునివలెనే యిప్పటికిని మనపశువులవాండ్రు పల్లెలలో నుదయమునందుఁ జల్దిమూటలను వేణువండ్లకుఁ దగిలించుకొని,

యొక బాలుని తలపై నొకగంజికుండను బెట్టి యెడ్ల నూరిబైటకుఁ దోలుకొని పోవుచుందురు. పశువుల మేఁతకై గ్రామకంఠము భూముల నుంచి పెట్టినను నందుఁ జాలినంత మేఁత యుండదు. "హేహేయ్" అనియఱచుచు, "అయ్యోద్దా" అనిపాడుచుచు, కఱ్ఱతో నడుమువిరుగునట్లు కొట్టుచు, తినుటకు గడ్డియు, నిలువనీడయు, ద్రావనీరును లేని ప్రదేశముల కీపశువులను తోలుకొని పోవునప్పుడు మాత్రి మీ యాలకాపరులు లులాయవాహనుఁడైన యమధర్మరాజును బోలియుందురు కాని, శ్రీకృష్ణుని బోలరు. ఎండలో మలమలమాడి, యావేఁడిచేతను వాఁకలిచేతను శుష్కించి, పైఁగఁగ్రాంష్టులగు మూర్ఖపశుబాలకుల దెబ్బలచే నేడ్చుచు, నింటికిరాఁగానే పశువులు కడుపునిండ నీరుద్రావుటను మనమునిత్యమును జూచుచు నేయున్నాము. ఇంతియకాదు. ఒక్కొకప్పుడు దాహాతురముచే దొరకిన మురికినీళ్లను ద్రావి, రోగము తెచ్చుకొని యెన్నిపశువులు పోవుచున్నవో మన మెఱుఁగనిది కాదు. సాయంకాలమునందుఁ బశువులింటికి రాఁగానే మన మవిపొలమున మేసివచ్చినవని భావించి, యొక్కొదవుడకైనను జాలని నాలుగు గడ్డిపఱకలను వానిముందు వేసి, పాలకై పీడింతుము. ఇట్టిమార్గములు కట్టుపడి, పశువులు సరియైనమార్గమునఁ గాయఁబడువఱకును మన దేశము వృద్ధికాదు. ఏమియు నేరుపకున్న గొడ్లను గాయుదువాయని మనవా రనుకొందురు కాని, గొడ్లను గాయుట యంత తేలికయైనది కాదు. మేమువ్రాయు కఠినతరమగు నీశాస్త్రమును నేరువక, గొడ్లను గాయువాఁడు సహితము పశువులకు శత్రువగును గాని మిత్రుఁడు కాఁడు.

రెండవప్రకరణము.

మంచిపశువుల కనుకూల ప్రదేశములు.

ఉత్తర మహా సముద్రమునందు నీరుగడ్డ కట్టుకొని పోయియుండును. అక్కడివలె మనకృష్ణగోదావరుల నీరు గడ్డకట్టదు. హిమాలయ ప్రాంతము లందలి రేఁగుపండ్లరుచి బెంగుళూరులోని రేఁగుపండ్లకు రాదు.

నాగపురమునందలి నారింజపండ్లరుచి సాతుకడిలోని నారింజ ఫలముల కబ్బదు. బొంబాయిలో ఫలించు "అల్ఫాంసో" మామిడి పండ్లరుచి పునహాలో ఫలించు "అల్ఫాంసో" ఫలములకు రాదు. హవనా దేశపు పొగాకు రుచి, గుజరాతు దేశములో బెఱుగు నా హవనా విత్తనపు పొగాకునకు రాదు. ఒక్కొక్క దానికి నొక్కొక్క యనుకూల ప్రదేశముండును. కాని, ప్రతిప్రదేశము నన్నింటికి ననుకూలమయినది కాదు.

అట్లే యింగ్లాండుదేశమునందు వృద్ధియగు నావులు మనదేశపు వేఁడికిఁ దాళలేవు. సింధుదేశములోఁ మిక్కిలిగా వృద్ధియగు నావులే మధ్యరాష్ట్రములలో రోగముల పాలగుచుండును. అరేబియా దేశములో దినమునకు 40 పౌనుల పాలిచ్చు నావులు మనదేశములో 22 పౌనుల కధికముగా నొసఁగ లేవు. దేశస్థితి ననుసరించి పశువుల గుణములును మాఱుచుండును.

కాని, పశువృద్ధికిఁ గొన్ని నైసర్గిక గుణములు ముఖ్యములు. చక్కని పాలిచ్చు మంచి యావులును, గష్టమున కోర్చి పనిచేయు మంచి యెడ్లును, విశేషము గాగల ప్రతిదేశములోను గొన్ని సామాన్య లక్షణములు కానవచ్చుచుండును. కత్తియవారు దేశములోని "గీరు" అనుజాతియె ద్లాదేశీయ పర్వత ప్రాంతములో సర్వకాలము లందును సమృద్ధిగా బెఱుగు పచ్చికలను గడుపార మేయుచుఁ బర్వతపు చరియలనుండి బయలు వెడలు ప్రవాహముల లోని నిర్మలోదకములను బానము సేయుచు, వేసవివేళల నాప్రాంతములలోని మహా వృక్షముల నీడలను విశ్రమించుచు, నాత్యుష్ణమై, చలికాలములో మిక్కిలి శీతలముగా నుండు నాదేశపు శీతోష్ణస్థితి వలనఁ జక్కగా నభివృద్ధినొందుచుండును, ఆదేశమునందు నేటేట 35 అంగుళములకంటె (దుక్కులకంటె) నెక్కువ వర్షించదు. ఇంచుమించుగా వేయుమైళ్ళవైశాల్యముగల యాదేశపు కొండయడవులలో నీపశువులకుఁ గలుగని సౌకర్యములే లేవు. అట్లే సాత్పూరా (Satpura) పర్వత ప్రాంత

ములలోని 'కిల్లారి' జాతి పశువులకును సమస్త సౌకర్యములు గలవు. 1820 స॥ ర ప్రాంతములందు గౌడ్యాధనగారు (Gowdia dhangar) అను నొక నాసికా త్ర్యంబకపు బ్రాహ్మణుడు 'అమృత మహాల్'నుపేరుగల తన మైసూరుజాతియెద్దును దోలుకొని కరువుచే బాధపడుచు సాట్పురా ప్రాంతములకుఁ బోఁదటస్థించెను. అతడక్కడనున్న యొక్క సంవత్సరములో నీమైసూరు జాతియెద్దు వలన జాలకోడె దూడలు కలుగ వీలుకలిగెను. వాని సంతతియే క్రమముగా వృద్ధి యైనది. వాని నిప్పుడు కిల్లారి పశువులను పేరనాదేశీయులు పిలుచుచున్నారు. "ధనగరు" లని వీనికి నామాంరము గలదు. సాధారణముగా నివి మందలు మందలుగాఁ బెంపఁబడును. ఒక్కొక్క మందయందు 25 మొదలు కొని 200 వఱకును బశువు లుండును. వీనికిఁ జాలినన్ని యాఁబోతులు స్వచ్ఛమైనజాతివి కూడ నుండును. పశువుల కాపరు లొకచోటస్థిరము గానుండక, ఆ జిల్లాలలో మేతగల చోటులకెల్ల వీనిని దిప్పుచుందురు. ప్రతిస్థలమునను సెలయేర్లుగల కారణమునఁజాలినంత స్వచ్ఛమగునీరు దొరకును. పెద్దపెద్ద చెట్లనీడలు లేనిచోట్ల పశువులకాపరు లేదేనికొండ గుహాలోనో లేక పరిశుభ్రమై తాత్కాలికముగా నిర్మింపబడిన చక్కని పందిరిక్రిందనో ప్రశీతాతపములు తగులకుండునట్లు వీనిని నుంచుదురు. శీతకాలమునఁ జలికూడ విశేషించియుండును.

ఈప్రకారముగా సుజాతిపశువులు కలప్రదేశములను మనము పరీక్షించవలెఁదిని ఈరీతి సామాన్య లక్షణములే కానఁబడుచుండును. వీనిని బట్టి పశువృద్ధి క్రింది 6 ను, ముఖ్యములుగాఁ బరిగణించియున్నారు.

1. సర్వకాలములలోనుండు మంచి పచ్చిక బయళ్లు.
2 శుద్ధోదకము,
3. ఎండవానల నులజడి నాపుపెద్దచెట్లు.
4. శీతకాలమునందెక్కువ చలి
5. సంవత్సరములో 35 దుక్కులకెక్కువగా వర్షించకుండుట.
6. బురదగాను, తేమగాను, గాక మెట్టగానుండు నేల,

వ్యవసాయము తక్కువయి, యడవు లెక్కువగానున్న కొండప్రదేశములు పశువృద్ధికి మంచి ప్రదేశములని పైని వ్రాసిన దాని వలన స్పష్టము గాఁగలదు. శాస్త్రరీతిగాఁ బశువులను పెంచలేనివారికి దేవుఁడిచ్చిన పై ప్రదేశములకంటె మంచిప్రదేశము లెందును లేవు. కాని, వ్యవసాయ పరిమితి హెచ్చినకొలఁది నడవులన్నియుఁ బొలములగును. వృక్షములన్నియు నఱికివేయఁబడును. పశువులకు మేతనిచ్చుఁ తావులన్నియు మనుష్యునిమేత కిప్పుడుపయోగింపఁబడును. పశువృద్ధికగు నైసర్గిక లక్షణములన్నియుఁ జెడిపోవును. అట్టిసమయములలో శాస్త్రజ్ఞానము లేనివాఁడు పశువులను జక్కగా వృద్ధినొందింపఁ జాలఁడు.

మూఁడవ ప్రకరణము.

మంచిపశువులు:— వాని పరికరములు.

పశువులయొక్క గుణములు వాని యాకారములవలననే చాలమట్టుకుఁ దెలియుచుండును. పాలిచ్చు నావులకుఁ దోఁకవైపుభాగము వృద్ధిఁజెంది యుండవలెను. పాలకు సంబంధించిన యవయవములన్నియు నావైపుననే యుండుటచే నాభాగము విశాలముగను బలిష్ఠముగను నున్నప్పుడే మంచి పాఁడికి వలయు నవకాశము లుండును. అట్లుకాక తోఁకవైపుభాగము సన్నఁబడిపోయి యున్నయెడల నా యవయవములు వృద్ధినొందుట కవకాశ ముండదు. అట్టియావు మంచిపాడి నీయఁజాలదు. అట్లే దుక్కిటెడ్లకు ముందరికాళ్లును ముందుభాగమును బలిష్ఠములుగాను, విశాలములుగాను నుండవలెను, బలమునకుఁ గారణములగు గుండెకాయ, యూపిరితిత్తి మొదలగునవి ముందరవైపుననే యుండును. ఇట్టి సామాన్యవిషయములనే చక్కఁగాఁబరిశీలించినయెడలఁ బాఁడియావులయొక్కయు దుక్కిటెడ్ల యొక్కయు లక్షణము లన్నియుఁ మనకు విశదమగుచుండును. పశుశాస్త్ర ప్రకారముగా నాయాజాతి పశువుల కుండవలసిన లక్షణముల నిందుఁగ్రింద వివరించుచున్నాము.

పాడిపశువులు.

వీనికి ముందుభాగముకంటె వెనుకవైపుభాగము విశాలముగను బలిష్ఠముగను నుండవలెను. ముందరవైపు సన్నముగా నుండవలెనుగాని మిక్కిలి సన్నముగా నుండరాదు. మిక్కిలి సన్నముగా నున్నయెడల ఛాతి (ముందుకడుపు) యెత్తుకొని పోవును, అప్పుడు గుండెలకును నూపిరితిత్తులకును దేహారోగ్యమునకుఁ జాలినంత ప్రదేశమైన నుండకపోవుటచేఁ బశువు బలహీనమైనదియై పాఁడి తక్కువగా నిచ్చును. కాబట్టి ముందు భాగము వెనుకటిభాగముకంటె సన్నముగానే యుండవలసినను మిక్కిలి సన్నమై యారోగ్యభంజకముగా నుండఁగూడదు. తల పెద్దదిగా నుండవలెనుగాని వికార స్వరూపము కలుగఁజేయునంత పెద్దదిగా నుండరాదు. రెండుకన్నుల మధ్యను నుండు శిరోభాగము విశాలముగా నుండవలెను. తల కన్నులనుండి నాసికా రంధ్రములవఱకును కోసుగాను బొడవుగాను రావలెను. కన్నులు సోగలై మిక్కిలి పెద్దవిగాఁగాని చాలచిన్నవిగాఁగాని యుండక సామాన్యములై గుంటలు పడిపోక చక్కఁగాఁ గానఁబడుచు, శాంతసూచకములై కళ గలిగి యుండవలెను. కొమ్ములు శరీరమునకుఁ దగిన పొడుగులు గలిగి యందముగా నుండవలెను. మెడ పొట్టిగాను లావుగాను నుండవలెను. చెంద్రుకలు సన్నములుగాను మెత్తవిగాను నిగనిగలాడునవిగా నుండవలెను. ముందరకడుపు విశాలముగను లోతుగనునుండవలెను. నాలుగు కాళ్లనడుమనుండు శరీరమంతయు పెద్దదియై గుండ్రమై వెనుకవైపున నతివిశాలమై యుండవలెను. ప్రక్కయెముకలు విశాలములై లోకవైపునకుఁ జక్కఁగా వ్యాపించి యుండవలెను. ముందర మోఁగాళ్లు వెడల్పులు గలిగి కండబట్టి యుండవలెను. వెనుకవైపును వెనుకటి మోఁగాళ్లును బలిష్ఠములై చదునులుగాను మాంస పూరితములుగాను నుండవలెను. వీపు మీఁది మూపురముప్రక్క కొంచెము పల్లముగా నున్నను వీపుమాత్రము చదునుగా నుండవలెను. లోఁకవైపు శరీరము మూపురముతో సమానమయిన యెత్తు

గలిగి యుండవలెను. తోఁక సన్నమై పొడుగై నేలకుఁ దగులునట్లుండవలెను. తోఁక చివరను జక్కని పెద్దకుంచె యుండవలెను. కాళ్లు పొట్టిగాను వంకరలు లేక యుండవలెను. పొదుగు పెద్దదియై ముందునుండి వెనుకవైపునకుఁ జాలమేర వ్యాపించి పెద్ద సంచివలె నుండవలెను. మఱియుఁ బాలు తీసినవెనుకఁ బూర్ణముగా ముడతలు పడిపోవలెను. మాంసపూరితములై కొన్ని పొదుగులు పెద్దవిగాఁ గానఁబడినను నవి పాలు తీసినవెనుక ముడుచుకొనిపోవు. అట్టి పొదుగులు మంచివి కావు. పాలనరములు దీర్ఘములై చాలమేరను వ్యాపించి యుండవలెను. ముందరవైపు స్తనములు వెనుక వానికంటె నించుక పొట్టివిగా నుండవచ్చును. స్తనములు నాలుగును విడివిడిగాఁ జాలినంతదూరములో నుండవలెను. పొదుగులో స్తనముల నాలిగింటికిని నాలుగు వేఱువేఱు పాలతిత్తు లుండుటచే స్తనములు దూరముగా నుండుటయే యుత్తమము. పశువు సాధువై యుండవలెను. దీని జాతి సంప్రదాయము మంచి పాలజాతిదియై యుండవలెను. పాఁడిగోడ్లకు వెనుకవైపు సన్నముగా నున్నను, వెనుకవైపు వెడదుగా నుండక తోఁకవైపున కేటవాలుగా వాలిపోయినను, జీర్ణావయవములకును, బాల తిత్తులకును, శిశుగర్భమునకును, జాలినంత చోటుండదు. అందువలనఁ దిన్నతిండి పూర్ణముగా జీర్ణముగాక పశువు బలహీనమై యుండును. పాలతిత్తులలోఁ బాలంతగా నుండవు. గర్భములోని శిశువునకు స్థలము తక్కువగుటచే సరిగా పెరుగదు. కానుపు కష్టమగును. అందువలనఁ బాఁడిగోడ్లను గొనునప్పుడు తోఁకవైపు కేటవాలుగా వాలిక చదునై మూపురముతో సమానమైన యెత్తు గలిగియున్నదో లేదో పరీక్షించుకొనవలెను. మఱియుఁ బొదుగుకడ విశాలముగా నున్నదో లేదో పాలుండునరములు చాలమేరను వ్యాపించియున్నవో లేవో వీనినిఁగూడ విచారింపవలెను.

పశువుయొక్క చర్మము మెత్తగాను, సాగునదిగాను, బయలపయిఁ దేలికగానటునిటు కదలునదిగానునుండవలెను. అయినను మిక్కిలివదులై యూగిపోవుచుగాని, విశేషము పలుచనిదియైగాని, యుండఁగూడదు. పశువుచాల

మేఁత మేసి, యెక్కువపాలిచ్చునదియై యుండవలెను గాని, తెగ మేసి, కడుబల సిపోవునదిగా నుండరాదు. గిట్టలుదృఢములుగా నుండవలెను. వేళ్లు మిక్కిలి యెడములుగ నుండరాదు.

దుక్కిపశువులు

దుక్కిదున్ను పశువులు పాఁడిపశువులకు భిన్నలక్షణములు గలిగి యుండవలెను. పాలిచ్చునవయవముల వృద్ధి పాఁడిపశువులకెట్లు కావల యునో యట్లే బలమిచ్చు నవయవముల వృద్ధి దుక్కిపశువులకుఁ గావలసి యుండును. ముఖము తల వీనిలక్షణములు పాఁడిపశువులకు వలెనేయుండ వచ్చును. కాని, శరీరము పురోభాగము విశాలముగాను దృఢముగాను నుండ వలెను. శరీరమంతయు నాలుగుకాళ్ల మీఁద భారమాని యుండ్రియై పొడుగు, గడుపుగు, బూర్ణముగ జమునుగానుండ వలెను. మూపురము బలిష్ఠమై కండ గలిగి, మెడమీఁది బరువు జారిపోకుండ నిలుచు నట్లుండవలెను. మెడ పొట్టిదియై, లావై బరువుధరింపఁగనువై యుండవలెను. తొడలు దృఢములై పుష్టిగలవిగా నుండవలెను. నాలుగు కాళ్లును బొట్టివియై, గట్టియెముకలుగలిగి బిరుసులుగా నుండవలెను. గిట్టలు పెద్దవియై యుండవలెను. వెనుక భాగమంత విశాలముగా నుండనక్కఱలేదు. మూపురము, మెడ, తొడలు, చదునై మిట్టపల్లములులేక, పీపాయి వలెఁ జక్కగా గుండ్రముగా నుండి శరీరము, ముందరవైపు వెనుకటిభాగము కంటె విశాలమైయుండుట:— ఇవి సుజాతి దుక్కి పశువులకు సామాన్యలక్షణములు. బలిష్ఠములైన యెముకలుగలిగి పక్కబలమును మెడబలమును జూపుచు కండగల మూపురముతో నొప్పు నారోగ్యసూచికమగు పశువే వ్యవసాయకునికిఁ దప్పక లాభము నియ్యఁగలదు. గిట్టలునల్లనై గుండ్రముగాను, దూరముగాఁ గాక దగ్గరదగ్గర గానుండుటయుఁ గన్నులు స్ఫుటములై నల్లనై లేడికన్నులవలె నుండుటయు నేత్రముల మధ్య భాగము విశాలముగా నుండుటయు, మెడమీఁద మాంసము చక్కగా వృద్ధి పొందినదియై పైభాగమునకు వెడల్పునిచ్చుటయు, మెడ వంచినప్పుడు మెడ మీఁదఁ బెద్ద కాలువపడుటయు, శరీరమంతయు గోధుమ వర్ణముగా

సుండుటయు, మంచి బరువు గలిగియుండుటయు, నుత్తమజాతిలోని యెద్దు లక్షణములై యున్నవి. తెల్లనియెడ్లకు మూపురము నల్లగా నుండవలెను. మెడయొక్క పైభాగము సన్నముగానుండి, వంచినప్పుడు కాలువపడని యెడల నాపశువు బలహీనమైనది. పశువులు విశేషముగా మేఁతమేయవలెను గాని, కడుఁ గ్రొవ్వియుండరాదు.

పశుశాలలు.

పశువుల మేఁతను గూర్చియుందుఁ బ్రకరణములందుఁ జెప్పఁబడును. పశువులెండ నెండరాదు; వాననుదడియరాదు; చలిచే వణకరాదు. ఇందేది కలిగినను బశువులకు రోగమువచ్చును. లేదా వాని బలములోఁ గొంతబలము పై యాతపాదులవలని కష్టములను నివారించుట కుపయోగింపఁ బడును. అందువలననే పశువులకు బలము తక్కువగును. ప్రతిపశువునకును మొత్తముపై 600 ఘనపాద (అడుగుల) ముల స్థలము కావలెను. సాలలోఁ బెద్దపశువ మొక్కండింటికి 50 చదరపుటడుగుల స్థలము ప్రత్యేకముగానుండవలెను. వెలుతురు వాయువును సమృద్ధిగానుండవలెను. కాని, గాలి దెబ్బలు కొట్టినప్పుడు పశువులకుఁ దగులకుండఁ బైభాగమునఁ బెద్దకిటికీలు గల చుట్టుగోడలు ముఖ్యములు. తడకలగోడ లైనను జాలును. పశువుల సాలలోని నేలలో నీరింకఁగూడదు, ఱాతిచప్టాగాని, నీరింకకయుండఁ జెమ్మయుండి యకయునుండు బంకమట్టిపూఁతగాని ముఖ్యము. ప్రతిపశువునకు నందుబాటులోఁ గాలినంత పరిశుద్ధమగు నీరుండవలెను. ప్రతిపశువునకు 10 గాలనులకుఁ దక్కువగాకుండ నీరుండవలెను. మూఁడంగుళముల వెడల్పుగల కాలువయొకటి ప్రతిశాలలోను నుండవలెను. ఆకాలువ వైపునకుఁదోక వచ్చునట్లుగాఁ బశువుల నందుంచవలెను. పశువులగెత్తము చేర్చుగుంటపశుశాలకు 100 అడుగుల దూరములో నుండవలెను. 60 అడుగులకంటె దగ్గరగానెప్పుడు నుండరాదు. పశువుల సాలలలోనికిఁ బోవునప్పుడు వాసన యన్నమాట యుండరాదు. ఏమాత్రము వాసన కొట్టినను లోపమే. పశు

వులసాలలో వాననలేకుండ నుందునా? ఇంత చాదస్తమెవ్వరికి? రంతచక్కఁగా బాగుచేయఁగలరు? అనికొందఱు మూర్ఖులుపలుకు ఓమూర్ఖులారా! అందువలననే మనదేశమిట్లున్నది. మీరే మన దేశము. శనైశ్చరులు. కష్టపడి మీపశుశాలలను బాగుచేసికొనక, యెంతకాలము మీరుమాకు నరిష్టదేవతలై యుండెదరు?

పశువులు మేఁతమేయు బీళ్లు.

పశువులు మేఁతమేయుబీళ్లను గూర్చియిదివఱకే కొంతచెప్పఁబడి యున్నది. బీళ్లలో సర్వకాలములను జక్కని పచ్చికయుండవలెను. నీడయు శుద్ధోదకమును ముఖ్యములు. పశువుల నూరి వెలుపలమనుష్యసంచారములేనిచోట్ల మేఁపునెడల నట్లలవాటుపడిన పశువులు మనుష్యులను జూడగానే బెదరు చుండును. అందువలన నిర్జనప్రదేశములలో మేఁతమేయుటను బశువుల కలవరచరాదు. మఱియును నిత్యమును వానినిగడిగి, శుభ్రము చేయు చుండవలెను. తఱుచుగా మనుష్యులు పశువులను సమీపించి వానిని దువ్వు చుండవలెను. ఇట్లలవాటుపడిన పశువులుసాధువులై యుండును. కంటఁ బడు ప్రతిమురికిగుంటనీరును ద్రావనిచ్చినయెడల రోగములువచ్చును. మన దేశ ముష్ణదేశమగుటచేఁ బశువులకు దాహము మెండు. పశువుల కాఁప రులు తమకుఁదీరుకగా నున్నప్పుడెప్పుడో పశువులకు నీరుపెట్టఁజాలరేని నయ్యదిసర్వానర్థ దాయకమై, గడ్డిలేనిబీళ్లలో మేయఁదోలిన దానికం టెను ఘోరపాతకమగును.

నాలుగవ ప్రకరణము,

పశువులను బొరలించుట.

ఆవులను, ఆఁబోతులను గలిపి, పశువృద్ధిచేయు పద్ధతులను గూర్చి నాలుగైదు ప్రకరణములు వ్రాయఁబడుచున్నవి. మనదేశమునందుపశు వులను మందలుగాఁ దోలునాచారము సనాతనమైనది. ఎడ్లకుఁజాలవయస్సు వచ్చువఱకును వానివిత్తులను గొట్టకుండుట యొకపెద్దతప్పుగా నున్నది.

ద్దులు నావులపై నెక్కుటకుఁ దగినవి కావు. మంచియాఁబోతును ని, దానిచేతనే యావులను బొరలించినయెడల మంచిదూడలుపుట్టును. ట్లుకాక చాలకాలమువఱకు విత్తులనుగొట్టక యూరకున్నఁ బనికిమాలిన యెద్దులుకూడ నావులపైకెక్కి దూడలను బుట్టించును. అట్టిదూడల మూలముననే నానాటికిమన పశువులు చెడిపోవుచున్నవి. అట్లే యావులుకూడఁ గొంతయీడు వచ్చువఱకును నాబోతులపొందుఁ గూర్పఁగూడదు. సరియైన వయస్సురాని యావులను, విత్తుఁగొట్టకుండటచేఁ బుంస్త్వముకలిగి పనికిమాలినయెద్దులుకూడుటకుఁ గావలసినన్ని యవకాశములున్నమన దేశములోఁ బశువులు చెడిపోవుటయేమి యద్భుతము? పసులకాఁపరులు తెలివిగలిగిన వారైననేకదా కొంతవట్టుకైన నీలోపము నివారింపఁ బడుట. పసిబాలుర గొల్లనుగాయునప్పుడు మన మెట్లు బాగుపడఁగలము? పశుశాస్త్రమునందుఁ బరీక్షనీయునివారిని బసులకాఁపరులుగా నుండనీయకుండ సంఘమువారొక కట్టుబాటు చేయనియెడల మనపశువులు వృద్ధినందునా?

ఇప్పుడున్న పాటుననే మనదేశపు పశువులను వృద్ధిచేయ వలెనన్నచో మేఁత, నీరు, సరియైనపశుశాలలు మొదలగువానికి సాహాయ్యము నింకను గొన్ని పనులను జేయవలసియుండును.

విత్తులు కొట్టుట.

ఆఁబోతులుగా నుంచుట కుద్దేశింపఁబడని యెద్దులన్నిఁటిని రెండవ యేడు గడుచుకమునుపే విత్తులనుగొట్టించి పెట్టవలెను. అట్లైన వానికి బాధయంత విశేషముగా నుండదు. వానివలనఁ బనికిమాలిన దూడలు పుట్టి మనమందలును జెడిపోవు. సాధారణముగా మనదేశమునందున త్రాటితోడనో, కఱ్ఱచక్కతోడనో, రాతిగూటముతోడనో, విత్తులను నలగఁ గొట్టుదురు. కాసి, చర్మమునకుఁ జిల్లిపొడిచివానిని గోసివేయుదురు. మనదేశపు పద్ధతిని నెద్దు పట్టుటయెప్పుడును బనికిరాదు. ఒక్కొకప్పుడు విత్తుసరిగా నలుగదు. అట్టి

యెడవిత్తులనుగొట్టినను బూర్ణమైనలాభముండదు. అట్టియెడ్లుతరువాత నావుల పైకెక్కినప్పుడు మందలకు పెద్దయుపద్రవము వచ్చును. విత్తులందు కోశములను ద్రెంచి, చాకుతోడనో, కెండాల్ అను దొరచేఁ జేయఁబడిన నపుంసక యంత్రముతోడనో విత్తులనుగోసికాని, పిండిచేసికాని విడిచిపెట్టినయెడలఁ జాలలాభకరముగా నుండును. విత్తులను గొట్టుటకు మాఱుగా చిన్నతనములోనే దూడలవిత్తులకు ప్రతిదినము నుప్పరాయుచు వచ్చినయెడలఁ దల్లులాయుప్పును బ్రతిదినమును నాకివేయుచుండుననియు నందువలనఁ గొన్నాళ్లకు దూడలు నపుంసకములై పోవుననియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని, దీనిసత్య మింకను విచారింపవలసి యున్నది. విత్తులు తీసినతరువాత పుండునకుఁ బ్రతిదినమును 20 పాళ్ల వేడి నేతిలో 1 పాలు 'కార్బాలిక్ ఆసిడ్' అను బజారుమందును గలిపి రాచినయెడలఁ గొద్దిదినములలో నడిమానిపోవును.

ఆఁబోతులు.

మనదేశములో నాఁబోతులను భక్తితో గౌరవించుచుందుము. ఆఁబోతుగా నుండవలసిన యెడలఁ దెక్కు తరములనుండి మంచి పాఁడిచ్చు పారంపర్యముగలదియై బలిష్ఠమైనదియై మూఁడవప్రకరణమునందు మేము చెప్పిన లక్షణములకుఁ దీసిపో కుండవలెను. ఆఁబోతెన్ని సంపూర్ణసద్గుణములు కలిగియుండునో యన్నిసద్గుణములును దూడలకు వచ్చును. ఇఁక నావుగూడ నట్టి సల్లక్షణవతియేయేని దూడల సంగతి చెప్పనక్కఱయే లేదు. ఆఁబోతులుగా నిర్దేశింపఁబడిన దూడలకుఁ గొమ్ములారంభించునప్పుడు కొమ్ముల చుట్టునుండు చర్మము పైరోమములను దీసివేసి, బజారులో నమ్ము నమోనియా ద్రావకమును దెచ్చి కొన్ని బొట్లనీళ్లలో వేసి, యానీళ్లతోఁ జర్మమును, గొమ్మునకుఁ దగులకుండఁ గడిగి వేయవలెను. తరువాత కొంచెము కాస్టిక్ పొటాషు (Caustic pottash) ముక్కను దెచ్చి దానియొక్క కొసను నీటిలోముంచి యేడెనిమిది సారులు మెల్లగాఁ గొమ్ముపైరాయవలెను. దూడకొంచెము

నొచ్చు వఱకును రాయవచ్చును. ఇట్లు వ్రాయుటవలన బాధలేదు- పుండుకాదు. కొమ్ముమాత్రము మాడిపోవును- పొటాషుముక్కను రాయునప్పుడు చేతితోఁబట్టుకొనఁ గూడదు- కాఁగితోఁ బట్టుకొనవలెను- లేదా చేయి కాలును. ఇట్లు చేయఁబడిన యాఁబోతులు కొమ్ములులేనివియై యుండుటచే, నవి పెద్దవియై విజృంభించి యున్నప్పుడు కొమ్ములవలని భయమంతఁగా నుండదు-

ఆఁబోతులను మూఁడేండ్లలోపుగా నావులపై నెక్కనీయఁగూడదు. అట్లుకాని యెడల నవి చెడిపోవును. $2\frac{1}{2}$ యేండ్లు రాకమును పావులను నాఁబోతుల ముందుఁదోలరాదు. కొన్నియావులేఁటేట నొకసారియీనును. కొన్ని రెండేండ్లకొకసారి యీనును. కొన్ని మూఁడేండ్లకొకసారి యీనును. ఏఁటేట నీను నావులను చూడకు రెండు నెలలురాఁగానే యాఁబోతు ముందుఁ దోలవచ్చును. రెండేండ్లకొకసారి యీను నావులను చూడకు 8 నెలలు వచ్చిన తరువాత నాఁబోతుముందుఁ దోలవలయును. మొదటిసారి యీనిన నాలుగు మాసములలోఁగా మరల నెదావుకానిచో నది యేఁటేట నీను పశువుకాదని తెలిసికొనవలెను. ప్రతిదినమును జొన్నచొప్పను 1 పీసెడు ప్రత్తివిత్తుల నావునకుఁ బెట్టుచు వచ్చినయెడల నది త్వరలో నెదయావగును. ఆ ఏండ్లు దాఁటిన తరువాత నాఁబోతును నావులపై నెక్కనీయరాదు. ఆవులు 3 వారములకొకసారి యెదలోనుండును. 20 యేండ్లువచ్చువఱకు నీనుచుండును. కాని, 10 యేండ్లుదాఁటిన యావులనాఁబోతు ముందుఁ దోలఁగూడదు. ఒకసారి యీఁచుకొని పోయిన యావును మందలో నుండ నీయరాదు. అట్టి పశువు తోడిపశువులకుఁగూడఁ గడుపులుపోవునట్లు చేయును

మందలు

పశువులమందలలో నెట్టి పశువులుండ వలయునో యిప్పుడు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. 10 యేండ్లుదాఁటిన యావులుగాని 6 యేండ్లుదాఁటిన యాఁబోతులుగాని మందనుండరాదు. $1\frac{1}{2}$ సంవత్సరములకుఁ బైఁబడి విత్తులు

కొట్టని కోడె దూడ లుండరాదు. 2½ సంవత్సరములు వయస్సు రాని పెయ్య లుండరాదు. 2½ సంవత్సరములకుఁ బైఁబడిన పెయ్యలలో సహితము బలము గలవియై మంచిపాదుగులున్నవియైమూఁడవ ప్రకరణములోనిపశులక్షణములను గలిగినవానినే యుండనిచ్చినయెడలఁ గోరినరీతిఁబాఁడి యావులును దుక్కిటెద్దులును మనకు దొరక గలవు. మఱియును 100 గేదెల కొక మంచి దున్నయు, 50 ఆవుల కొక మంచి యాఁబోతునుండి తీఱవలెను. మొట్టమొదట నిట్టిమంద నేర్పాటు చేయుటబహుకష్టముగాని యేర్పడిన వెనుకఁ బశువృద్ధి యద్భుతముగా నుండును. ఇట్టి మందకుఁ బోదుగా మంచి పచ్చిక బయళ్లును, చెట్లనీడలును, నిర్మలజలాశయములును నున్నయెడలఁబశువులేకాక, పశువులకాపరులుగూడ నెంతో సౌఖ్య మనుభవింపఁగలరు. మందలో నుండగూడని యెడ్లను నావుల నమ్మివేయవచ్చును. దూడలను వేఱుమందగానుంచవలెను.

ఐదవ ప్రకరణము

పశువులను బొరలించుట, స్వజాతి పశువులు, పరజాతి పశువులు, మందల వలని వృద్ధి.

నాలవ ప్రకరణమునందు సుజాతి పశువులు చేయవలెనన్నచో మందలెట్లుండవలెనో వివరించియున్నాము. అట్టిమందలలోని యాఁబోతులును నావులును దగినస్థితియందుండుటచే నీరెంటియొక్క సుగుణములును జాలవఱకు వానిదూడలయందుండును. ఇట్టిమందలవలనఁ బుట్టిన దూడలనే స్వజాతిపశువులని మనము పిలువవచ్చును. జ్ఞాతిసంబంధమని దీనికి రెండవ పేరుగలదు, సమీపమైన రక్తసంబంధముగల యాఁబోతుచే నావులకుఁ జూలుగలుగుటచేతనే యీపశువులు స్వజాతి పశువులనఁబడుచున్నవి. ఆఁబోతులను నొక్క మందలోనుండియే యెప్పుడు నేర్పఱుచుచుండుటచేఁ గొద్దితరముల

లోపల మందయంతయుఁ దప్పకుండ సమీపసంబంధము గలదియగును. ఆబోతులుకొన్ని దినములలోఁ దమసవతి కూతులను, బిడ్డలను, గూడ నొక్కొక్కప్పుడు చూలుచేయును. అందువలన మందయంతయు కొలఁదికాలములో సమీపరక్తసంబంధము గలదియై స్వజాతిదియగును. ఈరీతిని మందలను వృద్ధిచేయునప్పుడు మాత్రము నాలుగవ ప్రకరణములో మేము చెప్పినట్లుమందలను మంచిరీతి నుంచవలెను. అట్లులేక పోవుటయే హిందూదేశమునుండి పశుసంపద తొలఁగిపోవుటకు హేతువైనది.

జ్ఞాతి సంబంధము.

జ్ఞాతి సంబంధము వలనఁ బశువులను వృద్ధిచేయునప్పుడుఁ గొన్నిలాభములును గొన్నినష్టములును గూడగలవు. ఆవునందుఁగాని యాఁబోతునందుఁగాని యేమేని లోపములున్నయెడల నాలోపములు దూడలలో స్థిరపడిపోవును. అందువలన నామందలలోని పశువులన్నియు నానాటి కట్టిలోపములనే పొందుచుఁ జెడిపోయి యుండును. మఱియునట్టి గోవృషభములలో సుగుణము లున్నయెడల నట్టిసుగుణములును స్థిరములై యామంద మంచి సుగుణములుగలది యగును. కాని, సుగుణములును దుర్గుణములు నొక్కతరములోఁ దేలు నవి కావు. మంచిగోమిథునము వలనఁబుట్టిన దూడ చెడ్డ యావువలనఁగాని యెద్దువలనఁగాని పనికిమాలినదూడనీనవచ్చును అందువలనఁ గొన్నితరములవఱకును సమానజాతిపశువులనే చూలుచేయ నిచ్చినయెడల నట్టి 5 లేక 6 తరములకు నామంద స్థిరపడి పోవును.

అన్యదేశసాహాయ్యము లేకుండ నిప్పుడున్న పశువులతోడనే మనపశువులను వృద్ధిచేసికొను మార్గమును గూర్చి యింతవఱకుఁ జెప్పియున్నాము. ఇక నీరీతిని వృద్ధియైన పశుసంతతులను గూర్చియించుక తెలిపెదము.—

జెహాంగీరా ఆవులు.

పారసీక సింధుశాఖకు సమీపమున జేహింగీర్ అను నొకపట్టణము గలదు. దాని సమీప ప్రాంతములలో నివసించు పశుశాస్త్రవేత్తలు వారిదేశ

పునావులను వృద్ధిచేయవలెనని తలచి, స్వజాతి పశువృద్ధికై మేము చెప్పిన సదుపాయముల నన్నిఁటిని జేసిరి. జ్ఞాతిసంబంధమువలనఁ బశువులలో మూఁడు దుర్గుణములు ముఖ్యముగా వచ్చునని వారికిఁ దెలియును— (1) పశువులు బలహీనములగుట (2) పశువులు పొట్టివియగుట (3) సంఖ్యవిస్తరించకుండుట. కాని, వారు వృద్ధిచేయఁ బ్రయత్నించిన దావులనే కానిదుక్కిటెడ్లనుగాదు- అందువలనఁ బశువులు బలహీనములగునన్న చింతవారికి లేదు. పశువులు పొట్టివియైనయెడల మేఁత తక్కువ మేయును. ఇదియును వారికి లాభకరముగా నేతోఁచినది- ఆవులవాని సంఖ్య తక్కువ యయిన నెడలఁ జాలకాలమువఱకుఁ జూలుతో నుండదు. అందువలన విశేషకాలమట్టి యావులుపాలిచ్చును- దుర్గుణములుగా భావింపవలసిన యీమూఁడును సుగుణములై యావుల పట్ల గమనింపవలసిన విధులైనవి- ఇదిగాక జ్ఞాతిసంబంధమువలన నితరదుర్గుణము లెన్నికలిగినను బాలిచ్చు స్వభావము మాత్రమునా వాటికి హెచ్చుచుండుటచే నావులను వృద్ధిచేయుట కిదియొక సుసాధన మయ్యెను- ఇందువలన నాదేశపు టావులిప్పటికిని బ్రపంచమందలి మంచి యావులతెగలోఁ జేర్పఁబడియున్నవి-

జర్సీఆవులు

జర్సీ, జెరన్సీ అనుపేర్లుగల రెండు స్వల్ప ద్వీపము లట్లాంటిక్కు మహాసముద్రములోనున్నవి. రాజు లీద్వీపములలోని యావులను వృద్ధిజేయఁదలచిరి. అన్యదేశమునుండి యెక్కడైన నీచిన్న దీవులకుఁ బశువులను దెచ్చుకొన్నయెడల వారికి దండనము విధింపఁబడుచుండెను- ఈకారణములవలన బహుశతాబ్దములనుండి యీచిన్నదీవుల పశువు లన్యసంపర్కము లేక కేవలము స్వజాతి పశువులై జ్ఞాతిసంబంధము మాత్రమేకలవి కావలసివచ్చెను- అందువలన నిక్కడి పశువులు పొట్టివియయి వెట్టిబలుపు లేనివియయి చాలకాలము పాలిచ్చునవియయి యున్నవి- ఈప్రపంచములోని పశువులలో జర్సీ యావులతో సమానముగా మంచి పాలిచ్చు నావు లెక్కడనో కానిసర్వత్ర లేవు-

జెహార్క్ జెర్సీ ఆవులలక్షణములు.

జెర్సీయావులును జెహార్క్ యావులును నీక్రింది లక్షణములు గలిగియుండును. ఆవులు పొట్టిగానుండును. వెనుకటి తోకవయిపు శరీరమంతయు విస్తరించి యుండును. మూపురమునుండి తోకవఱకును బల్లపరుపుగా నుండునుగాని యేటవాలుగా నుండదు. కాలుసేతులు లేడికాలు సేతులం బోలియుండును. తలచిన్నదిగాను నందముగాను నుండును. కన్నులు కళగలిగిచుఱుకుఁదనమును సాధుగుణమును జూపుచుండును. చెవులుపొట్టివియయి కదలుచుండును. తోకసన్నముగాను మిక్కిలి పొడుగుగాను నుండును. పాలతిత్తులును బొడుగులును మిక్కిలి విస్తరించి శాస్త్రప్రకారముగా వృద్ధిచెందినవియయి యుండును. దొరలు సమీపించినను గూడ నీ జాతిపసువులు బెదరవు. చేఁపలు, చిట్టు, తౌడు, ద్రాక్షపండ్లు, గడ్డి యివిసాధారణముగా నీపసువులకుఁ బెట్టఁబడును. కాని, చేపలనుదిన్న పశువులపాలు దుర్వాసన గలిగియుండును. ఎండకాలములో దుర్భరమైన ఎండవేడిమియుఁ జలికాలములోఁ జలియుఁగల పారశీక సింధుశాఖ దగ్గరి జెహార్క్ ఆవులు కూడనిల్చే యుండుటచేఁ బ్రీతిదేశములోను బశువులను మనముచక్కబఱచుకొని మంచి పాఁడియావులను జేసికొనవచ్చునని స్పష్టమగుచున్నది.

ఏడెన్ పశువులు, సింహాళపు పశువులు.

ఏడెన్ ఆవులును సింహాళద్వీప పావులును గూడ స్వజాతి పశువులే యగుటచేఁ బొట్టివియయి వెట్టబలుపు లేనివియయి మంచిపాడిని జాలకాలమువఱకు నీయఁగలిగి యున్నవి.

పొట్టిని బలహీనతను బోఁగొట్టు నుపాయము

జ్ఞాతిసంబంధమువలన నావులు మంచివి కలుగుననియు, జ్ఞాతిసంబంధముగల యెద్దులే దుక్కిపశువులుగానున్న హిందూదేశములో నెడ్లు బలహీనములగుననియు నింతవఱకును వ్రాసినదాని వలన స్పష్టమగుచున్నది. బలము

గలయెడ్లనగోదనెడల నెల్లప్పుడును జాతిసంబంధమే యుండక యప్పుడప్పుడు మఱియొకజాతి యాఁబోతుచేఁ బొరలించుచువచ్చిన సల్లక్షణములు గల యాఁబోతుకారణమువలన రక్తస్పర్శదూరమైదూడలు పెద్దవిగాను బలము గలవిగాను నండును. ఇట్లు మాఱ్చునప్పుడు మాత్రము సల్లక్షణములుగల మంచియాబోఁతులేని యెడల మాఱ్పుమఱింత నష్టదాయకమగును. జ్ఞాతిసంబంధమువలన వచ్చు సుగుణదుర్గుణములు స్థిరపడియుండు స్థితిలో తెలివితక్కువగా దొరకిన యాఁబోతులనెల్ల గొనితేరాదు. పశువులలో నింతవఱకు నేయేదుర్గుణములు జ్ఞాతిసంబంధమువలన స్థిరపడినవియో చూచుకొని, యట్టి లోపములను మాఱ్పఁ జాలినంత సుగుణ సంపత్తిగల క్రొత్త యాఁబోతును దెచ్చినప్పుడే, మాఱ్పువలన లాభము కలుగునుగాని, లేనియెడల సర్వమనర్థహేతువగును.

పరజాతి పశువులు.

కాని, మనపశువులను జక్కఁగా వృద్ధిపొందింప వలయునన్నచో స్వజాతిపశువులను వృద్ధిపొందించినంత మాత్రమువలనఁ గార్యము కానేరదు. జ్ఞాతిసంబంధమువలన స్వజాతి పశువులలోఁగల సుగుణములుమాత్రమే వృద్ధియగును. ఐరోపాఖండమునందు మూఁడువిధములుగాఁ బశువృద్ధి జేయఁబడుచున్నది. (1) పాఁడిపశువు (2) దుక్కిపశువు (3) మాంసపుపశువులు. ఈ పశువులన్నియు భిన్నలక్షణములు గలిగియుండును. పాఁడిపశువులకు వెనుకటిభాగము విస్తరించియుండును. దుక్కిపశువులకు ముందటిభాగము విస్తరించియుండును. మాంసపుపశువు లత్యల్పకాలములో నే కండఁబట్టి బలిసియుండవలెను. గోవును దేవతనుగా భావించు హిందూదేశమునందు మూఁడవజాతి పశువులనుగూర్చి యంతగా వ్రాయవలసిన యావశ్యకము లేదు. కావునఁ బాడిపశువులను, దుక్కిపశువులను, నన్యజాతిపద్ధతిని వృద్ధిఁజేయుపట్ల మనకుకొన్ని లాభములుకలవు.

వృద్ధియైన స్వజాతిపశువులు పూటకు 8 సేరుల పాల నిచ్చునని భావించుకొనుఁడు. ఇంతకంటె నెక్కువ పాఁడి మనకుఁ గావలసినయెడల

స్వజాతిపశువులు చాలవు. ఎక్కువ పాడినిచ్చు నన్యజాతి విత్తనమును దెచ్చి 8 సేరుల పాలనిచ్చు స్వజాతి మంచియావులలోఁ గలిపినయెడల దాని దూడలు 8 సేరులకంటె నెక్కువపాలను నీయఁగలవు. అట్లే బలిష్ఠము లైన స్వజాతి వృషభములొక సామాన్య పినుపనాగలిని లాఁగఁగలవనుకొను డు. లేదా 15 బస్తాల నొకబండిమీఁద లాఁగుననుకొనుఁడు. ఇంతకంటె నెక్కువబలము స్వజాతిపశువులకు లేదనుకొనుఁడు. అప్పు డింతకంటె నెక్కువ బరువును లాఁగు నన్యజాతి మంచి యాఁబోతును దెచ్చి దాని రేత స్సు బలిష్ఠమైన స్వజాతి యుత్తమగోవు కడుపునఁ బడఁజేసిన దానికిఁబుట్టు దూడ మంచి బరువును లాఁగు జాతిలోఁ జేరినదగును. ఈప్రకారముగాఁ దెలివి నుపయోగించి యుత్తమ లక్షణములుగల స్వజాతియావుల నేలక్ష ణములు గల పశుజాతి కావలెనో యట్టి యన్యజాతి యాఁబోతులచేఁ బొర లించుటవలనఁ బరజాతి పశువులు కలుగును. పశువృద్ధి కిది నిజమైనయుత్తమ సాధనమై యున్నది.

అన్యజాతినివృద్ధిపొందించుట, ఆవు, ఆఁబోతు నుండవలసిన రీతి.

అన్యజాతిని వృద్ధిపొందించుటకు నావు నాఁబోతును మంచివియై నంతనే చాలదు. పశువృద్ధిపట్ల పురుషబీజము సగము బలమని చెప్పఁబడి యున్నది. కాని, ఆవుసహితము మంచిదియయి యుండవలెను. ఆవునందుఁ గాని యాఁబోతునందుఁగాని యేవిధమైన దుర్గుణములున్న, దూడలకును నట్టి దుర్గుణములు సంక్రమించును. కాఁబట్టి యట్టి దుర్గుణములులేకుండఁజూడ వలెను. గోమిథునమందలి కొన్ని తెగుళ్లు విధాయకముగా దూడలకు సంక్ర మించును. కాఁబట్టి యారోగ్యము మొట్టమొదట విచారింపవలెను. రోగ సంబంధముగానట్టి యభివృద్ధిపట్ల స్వజాతిపశువులలో నేలోపములను మనము నివారింపవలసి యున్నవో ఆలోపములు లేక, యట్టి లోపముపట్ల బలమైన యారోగ్యము కలిగియున్న యాఁబోతును దీసికొని రావలెను. ఇట్లుచేయు

టువలననే మనకున్న పశువులలోని లోపములు నివారణములై యుత్తమజాతి పశువులు లభించును.

సామాన్యవిషయములు.

అన్యజాతిపశువులవలన స్వజాతిపశువులను వృద్ధిచేసికొనుపట్ల గమనింపవలసిన ముఖ్యవిషయము లిందుక్రిందఁ దెలుపఁబడుచున్నవి. (1) మందలో నెట్టిపశువు లుండవలెనని వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ దెలుపఁబడియున్నదో అట్టి యావులవలననే పశువృద్ధి చేయించవలెను. (2) దుక్కియెడ్లకో, పాలకో, యేవిషయమునఁ బశువులను వృద్ధిచేయవలెనని యజమానుఁడు నిశ్చయించుకొనునో యా విషయమును జూచుకొని దుక్కియెడ్లకైన బలిష్ఠములయినదుక్కియెడ్లయొక్కయు నావులయొక్కయుసంతతికిఁబుట్టి, పశుశాస్త్రవిషయికములగుసుగుణములన్నియుఁగలిగి, రోగములులేనిస్వజాతియావు కడుపున బీజము వేయింపవలెను. పాడిపసులను వృద్ధి చేయించవలెనని యజమానుఁడు కోరునేని మంచి పాడినిచ్చు సంతతికిఁ బుట్టినట్టియు విశేషముగాఁ బాలిచ్చునట్టియు నితర దుర్గుణములు లేనట్టియుఁ బాడియావు కడుపున విత్తనము వేయించవలెను. (3) అన్యజాతి యాఁబోతులవలన విత్తనము వేయఁబడును గాన దుక్కివిషయములో బలిష్ఠములైన దుక్కిగోడ్లయొక్క జాతినుండి యాఁబోతును దేవలెను. పాఁడికోఱకేని మంచి పాలిచ్చుజాతినుండి యాఁబోతును దేవలెను. (4) ఆవువిషయములోఁగానియాఁబోతు విషయములోఁగాని తగినంత శ్రద్ధను దీసికొననియెడలఁ బనికిమాలిన దూడలు పుట్టును. మఱియు నట్టిదూడ లేక వర్ణమును గలిగియుండక శరీరమునందు ననేకములగు రంగులు గలిగియుండును. శరీరమంతటను నొక్కరంగునే కలిగియుండక రెండుమూఁడు రంగులను గలిగియున్న పశువులను జెడిపోయిన మిశ్రమజాతివానినిగా మనము తెలిసికొనవలెను. (5) ఏ విషయమున నాఁబోతును మనమేర్పఱచుచున్నామో, యా విషయములో నావుగూడఁ గొంతవఱకు నాఁబోతునకు సంబంధించక యున్న

యెడల దూడలు మంచివి కలుగవు. దృష్టాంతము. బలిష్ఠములైన దుక్కిటెడ్ల యొక్క సంతతికిఁ బుట్టి పాలనీయని యావుతో మంచిపాఁడి తెగగొడ్లకడు పున బుట్టిన మంచి యాఁబోతును బొరలించితి మేనిపుట్టుదూడ యంతమంచి పాఁడిగలది కాదు. ఇట్లుకాక మంచి పాడియావుల కడుపునబుట్టిబాగుగా బాలిచ్చు నావుతోఁ బాడీతెగ మంచి యాఁబోతు పొరలినయెడల మేలైన దూడ తప్పక పుట్టఁగలదు. (దుక్కికిఁ బనికివచ్చు మందవిషయములోను నిట్లే యోచించవలెను.) కాఁబట్టి యాఁబోతులును నావులును సమాన సుగుణములను గలిగియుండవలెను. ఆవునకుఁ గల సుగుణములే యన్యజాతి యాఁబోతునకు మఱింత హెచ్చుగా నున్నప్పుడు మంచిదూడలు కలుగును. (6) ఆవువిషయమయి శ్రద్ధ యెంతతీసికొందుమో యంతకంటె నెక్కువ శ్రద్ధ నాఁబోతు విషయములోఁ దీసికొనవలెను. ఏలయనఁగా నాబోతు మంచిదేని సగము కార్యము తప్పక నెఱవేరినదే (7) మంచిదూడలు కలుగ వలెనేని నావును నాఁబోతును మంచివి యయినంతమాత్రమునఁ జాలదు. మనుష్యులలోఁ గొందఱు పిల్లలు తల్లిదండ్రులను బోలక తాతముత్తవ్వల పోలికతోఁ బుట్టుదురు. పశువుల విషయములోఁగూడ నిది సత్యమే. కావున నావును నాఁబోతునమాత్రమే కాక యావుయొక్కయు నాబోతుయొక్కయు వంగసముగూడ మంచిదియయి యుండవలెను. అట్టి సమయమున, దూడ లకు వాని జన్మకారణమయిన గోమిధునముయొక్కగాని వాని పూర్వులవాని యొక్కగాని పోలిక వచ్చినను గూడ నంత నష్టముండదు. (8) ఆవును దాఁటిన వెంటనే యాఁబోతును నా యావుముందఱకు దీసికొని రావలెను. అప్పుడా వా యాఁబోతును జూచి యట్టిదూడనే కనవచ్చును. 9. శీతోష్ణ స్థితి, యాహారము, జాతి, వీనిలో విశేష భేదములుగలచోటి యాఁబోతులను స్వజాతి పశువులతో దాటనీరాదు.

అంకణము,

పైని జెప్పఁబడిన విషయములకంటె నీక్రింది విషయ మెక్కువ ముఖ్యమయినది. ఒకయూరి పశువులు చిరకాలమునుండి శాస్త్రోక్తముగ

యైనుపఁబడుచున్న వనుకొనుడు. మఱియొకయూరి పశువులు శాస్త్రప్రకారముగాఁ గొద్ది దినములకిందట బాగు చేయఁబడిన వనుకొనుఁడు. మొదటియూరి పశువులకును రెండవయూరి పశువులకును సంబంధము కలిసె నేని, యట్టిదూడలు మొదటియూరి చిరకాలాను గతసుఖ స్థితిఁ గలవానిఁ బోలియుండును గాని రెండవయూరి నూతనాభివృద్ధిఁ గాంచిన వానినిఁ బోలియుండవు. కాఁబట్టి స్వజాతిపశువులను వృద్ధిచేయుటకు నాఁబోతులను దెచ్చునప్పుడు నట్టి యాఁబోతులు చిరకాల ప్రసిద్ధినందిన వంశములలోనివి యయి యుండవలెనుగాని నిన్నగాక మొన్న వృద్ధిపొందిన వంశములలోనివి యయి యుండరాదు.

అన్యజాతి, ఉత్తమమార్గములు.

పరజాతి యాఁబోతులను దెచ్చి యభివృద్ధి నందిన స్వజాతి పశువులలోఁ బొరలించి పశువులను వృద్ధిచేయుటకంటె మనదేశపు పశువృద్ధికి సాధనము లేదు స్వజాతిని తగినరీతి మందలలోఁ బెంచుటవలన నుత్తమములయిన స్వజాతిపశువులు లభించును. అట్టి యుత్తమని స్వజాతిలో నుత్తమములయిన యావుల నేర్పఱిచి ప్రసిద్ధములయిన పరజాతులలోని మంచి యాఁబోతులచేఁ బొరలించుటవలన స్వజాతిపశువులు మాఱిపోయి మంచి జాతివి కలుగును. ఇట్లుచేయుట కష్టసాధ్యము. కాని, పశువులనే ధనమునుగా బరిగణించికొనుచున్న మనము కష్టము నింకను నూరుకొన్నచో మనగతి యేమగునో విచారించికొనుఁడు. ఊరూర మంచిమందల నేర్పఱచ సత్పురుషులు పాలు పడనిచో నిదివఱకే చెడిపోయియున్న మనమింకను జెడిపోక మానము. దేశాభిమాన విరహితమయిన మూర్ఖశతమునకంటెఁ గార్య నిర్వాహకుఁడగు దేశాభిమాని యొక్కఁడు మేలు.

ఆరవ ప్రకరణము

—:o:—

బండికిఁ గట్టబడు పశు జాతులు, సామాన్య విషయములు, మైసూరెద్దులు. మోల్సీ యెద్దులు,

పశువులను వృద్ధిచేయు క్రమమును వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పియున్నాము. స్వజాతిపశువులను ముందు వృద్ధిచేసికొనవలెననియు, వానిలో మంచి యావులను నన్యజాతిలో మేలైన యాఁబోతులచేఁ బొరలింపవలెనని యునందుఁ జెప్పబడియున్నది. అట్లుపొరలించుటకు మనకిష్టమువచ్చిన జాతి యాఁబోతును దీసికొని రారాదు. సీమలో మంచి పాఁడియావులు గలవు. కాని, వానిని దేశపావులతోఁ జేర్చిన యెడల శీతోష్ణభేదమువలన మనకు నష్టమే కాని లాభము రాదు. అట్టి సంపర్కము వలనఁ గలిగిన దూడలు రోగముల పాలై త్వరలోనే చనిపోవును. అట్టిదూడల విత్తనము వేసినయెడల మంద యంతయుఁ బాడైపోవును. కాఁబట్టి యెప్పుడును దూరదేశపు పశువులకుఁ బోరాదు. మనహిందూదేశములోనే ప్రసిద్ధములగు రకము లనేకములు గలవు. అట్టిస్వదేశపు రకములవలన ముందు మనము పొందఁగలిగిన వృద్ధిని బొందిన యెడలఁ దరువాత నితరవిషయములను గూర్చి యోచించుకొనవచ్చును.

అమృత మహాల్ జాతి.

హిందూదేశము నందలి పశుజాతులన్నిఁటిలో 'అమృతమహాల్' జాతి మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినది- విశేషమయిన శ్రమలేకయే, యెంత దూరమైన శర వేగముతోఁ బరిగెత్తిపోవుచుఁ జులుకుఁదనమును బలమునుగలిగి, అందమైన యాకారమును నల్పమైన శరీరమును దమకు ప్రసిద్ధగుణములుకాఁగా, 'అమృతమహాలు' జాతి యెద్దులు ప్రపంచమంతటను బ్రఖ్యాంతిఁ గాంచియున్నవి. ఇవి మైసూరు దేశములోనివి. వీనినే మైసూరెడ్లని సాధారణముగా వాడుదురు. ఈజాతి బహుపురాతనమైనది. కాఁబట్టి యీజాతి యాబోఁతులచేఁ

బొరలింపఁ బడిన యావులకుఁ బుట్టు దూడలు 'అమృతమహాల్' లక్షణములనే చాలవఱకుఁ గలిగియుండును. అమృతమహాల్ జాతి పశువులంత పెద్దవిగాఁ గాని, మఱియుఁ జిన్నవిగాఁ గాని యుండక సామాన్యమైన శరీరములు గలిగి యుండును- వీనిమూపురము చిన్నది. శరీరము చదునుగాఁ గాళ్లమీఁద నిలిచి యుండును. కాళ్లుచక్కగా నమరిబలిష్ఠములై యినుపముక్కలో యనునట్లుండును. తలయును గొమ్ములును శరీరమునకందమిచ్చుచుండును- కన్నులు రోషరూషితములై 'అమృతమహాలు' పశువులవలెఁ బౌరుషముగల పశువులేనేలేవను కొనునట్లుచేయును. వీపుఁ దోఁకవైపునకు వ్రాలిపోయియుండును. మూతియుఁ గండ్లును నల్లగానుండును. మెడక్రింద గంగడోలును, మెడమీఁది చర్మమును ముడతలు లేకయుండును- కాళ్లు నల్లగానుండును- తోఁక సన్నగాను బొడుగుగాను నుండును- కొమ్ములుపొడగుగా నుండును-

ఉపయోగము.

'అమృతమహాల్' జాతి యెద్దులు దూరప్రయాణములకుఁ బనికివచ్చుటచే దుక్కికి నంతమంచివిగావు. బండికిఁ గట్టుటకు నింతకంటె మంచియెద్దులేవు: కాని, విశేషమగు బరువును లాగఁలేకపోవుటచేతను, నెమ్మదిగానడచుట కనువగు కాళ్లుకలవికాక పోవుటచేతను, నెమ్మదిగా నాగటిబరువు నీడ్చిదున్నుటకీజాతి యనుకూలమైనది గాదు. మంచిరకము 'అమృతమహాల్' ఆవులు తెలుపువన్నెను గాని, గోధుమవర్ణమును గాని గలిగియుండును. కాని, పాఁడి కొఱకు వృద్ధిచేయవలసిన పశువులు 'అమృతమహాల్' ఆఁబోతులవలన లభింపవు. ఈ జాతియావులు 5 లేక 6 సేరుల కంటె నెక్కుడుపాలనీయవు-

జన్యజాతులు.

ఉత్తర హిందూదేశమునందలి కిల్లారిజాతియెడ్లను గూర్చియిదివఱకే వ్రాసియున్నారము. ఈజాతి 'అమృతమహాల్' వలననే కలిగినది. కిల్లారి జాతి పశువులు బండికిఁగట్టుటకు మిక్కిలి యనుకూలములైనవి. కాని, అమృతమహాల్ జాతిలోనున్న సుగుణములన్నియు వానికిలేవు. మెడ

మీఁదిచర్మమును గంగడోలును 'కిల్లారి' యెడ్లకు వల్లలలాడుచుండును. అందు వలనఁ జర్మముజరిగి పోవుటచే, మెడమీఁది కాడిసరిగా వానదు- 'అమృత మహాల్' ఎడ్లకంటెదీర్ఘమైన కాయముగలవగుటచే 'కిల్లారి' యెడ్లకునడకకు రెండవప్రతి బంధకము కలుగుచున్నది. తలయునుగొమ్ములును 'అమృత మహాల్, యెడ్లకున్నంత యందముగా 'కిల్లారి' యెడ్లకుండవు కాని, యివి కూడ రోషముగల జంతువులై దూరప్రయాణముల కనుకూలించును.

అట్లే చెన్నపురి వైపునను, పునహా సతారా ప్రాంతములను, మైసూరెడ్లవలనఁ బుట్టిన పశుజాతులు కలవు- అన్నియు నడకకు సుప్రసిద్ధములే- ఎద్దునుజూడఁగానే మైసూరు జాతియని పోల్చుటకు వలసిన లక్షణములనేకములు వీనిలోఁగలవు.

మోల్వీయెడ్లు.

మైసూరు జాతియెడ్లనుబోలిన రెండవజాతియెందును లేనేలేదు. ఈ జాతి బహుపురాతనమైనదని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. దక్షిణహిందూ దేశమునందును, ఇండియా యంతటను గూడనివి ప్రసిద్ధికెక్కినను, వీనికి తరువాత మోల్వీజాతియెడ్లను జెప్పవచ్చును. ఉత్తర హిందూదేశములోని హోల్కారు సింధియామహారాజుల రాష్ట్రము లీప్రసిద్ధజాతి యెడ్లకు వాసస్థానములు. వీనిలో మంచిరకపెడ్లు దొరకుచోట సంవత్సరమునకు 70—80 దుక్కులకు మించి వర్షించదు. నిరంతర జలపూరితములగు ప్రవాహము లీప్రాంతములలో ననేకములుగలవు. ఇచ్చటిభూమి సారవంతమగు నల్లరేగడభూమి. విస్తీర్ణమగు నీయావత్తు భూమిలోను నవనవలాడుచు నారోగ్యకరమై పుష్కలముగానుండు గడ్డిమేఁత దొరకును. వేసవి కాలములోను, ప్రతిదినము రాత్రిపూటను, నెండుగడ్డివీనికి మేఁతవేయుదురు. మందలుమాత్రము శాస్త్రప్రకారముగా నుండవు. అందువలన నీ జాతినానాటికి వృద్ధిపొందక క్షీణించుచున్నది. అట్లుండియు మోల్వీ యెడ్లిప్పటికిని సుప్రసిద్ధములై యున్నవి. దూడలు 3—4 యేండ్లలోఁబెద్దవి

యగును. ఆవు మూడు సంవత్సరములలో రెండుదూడలనీనును. కాని, దినమునకు 2—3 సేర్లకంటె నెక్కువ పాలనీయదు. అందువలన యజమానులు పాలనుపిండక సర్వమును దూడలకే విడిచిపెట్టుదురు. పచ్చిక బయళ్లలో నీడనిచ్చు మహావృక్షములక్రింద నెండవేళల విశ్రమించుచుఁ బుష్కలముగా శుభ్రాహారమును మేయుచు, నొండొరుల మేనులను నాకికొని, చెంగుచెంగున దాఁటులాడి సంతోషించుచు, జలప్రవాహములలోఁ బడి, నొగట్టునుండి మఱియొకగట్టున కీఁదుకొనిపోవుచు, నిశ్చింతగా జీవించుచుండు నీపశువులసౌఖ్యము రాజభోగము ననుభవించు మూర్ధాభిషిక్తునికైనను గలుగనేరదు.

ఈజాతిదూడలు స్వదేశములో 10—15 రూపాయల వెలచేయును. మంచియెద్దులజత 60 రూపాయల వఱకు వెలపడును. మంచియావు 20రూపాయల ధర చేయును. ఈజాతియెడ్లు బొంబాయిలో జతయొకటికి రు 175లకుఁ దక్కువగా నమ్మదు.

అమ్మురీతి.

వర్తకులు చౌకవెలల కీజాతి పశువులను స్వదేశములోఁగొని, యితర ప్రదేశముల కమ్మకమునకుఁ గొనిపోవుదురు. ఏప్రిల్ నెలలో వీనినిఁ గొని, ఆగస్టునెలలో సాధారణముగా నమ్మివేయుదురు. అడవులగుండను బంజరు భూములగుండను, దినమునకు 10—15 మైళ్లదూరము చొప్పున వీరుపశువులతోఁ బ్రయాణము చేయునప్పుడు మార్గమధ్యమున దొరకిన మేఁత నీపశువులుమేసి దానితోడనే తృప్తిపొందుచుండును. సాయంకాలమగు వఱకొకపల్లెను సమీపించి యచట నారాత్రిగడపి, మఱువాడు వీరుమఱల బయలుదేరుదురు. త్రోవలో నాయాపల్లెలలోఁ గొన్నిపశువులు విక్రయింపఁబడును. కొన్నపశువులకు వెలనువర్తకులు వెంటనేపుచ్చుకొనరు. ఎవరుకొన్న పశువును వారికిచ్చివేసి, సొమ్ము పుచ్చుకొనకయే మిగిలినమందను దోలుకొని ముందుకుఁబోవుచు— నీరీతిగాఁ గొన్నిపశువు

లమ్మఁబడిన తఱువాత తిరుగుప్రయాణములో సొమ్మువసూలు చేసికొందురు. ఆవులనుగొన్నవారు వీరురాఁగానే సొమ్మునిచ్చివేయుదురు. ఆలస్యమగునేని కొన్నవాఁడావర్తకుల గుంపునకంతకును సొమ్మిచ్చువఱకు భోజనాది సదుపాయముల నమర్చవలసి యుండును. ఇట్టిదేశాచారకారణముచేతనే యమ్మినవానికిఁ దేలికగా సొమ్మువచ్చుచుండును.

మాల్వియెద్దుల లక్షణములు.

ఈ జాతి పశువులు తెల్లగాఁగాని గోధుమవర్ణముగాఁగాని యుండును. తలయుఁ గాళ్లును మెడయును శరీరచ్ఛాయకంటెఁ గొంచెము గాఢమగు రంగునుగలిగి యుండును. శరీరమునందుఁ బెక్కురంగులుండవు. అందువలన నీజాతి వేఱుజాతితో సంపర్కము నందని పరిశుద్ధజాతియని స్పష్టమగుచున్నది. ఇవి సామాన్యమయినకాయమునుగలిగి, అన్నివిధములైనపనులకును నక్కఱకు వచ్చును. దేహము విశాలముగానుండును. శరీరము వెనుకవైపునకు నొరిగియుండును, కాళ్లుసమాన దూరములో చతురముగానుండును. కాళ్లయెముకలు బల్లపఱుపులుగాను బలిష్ఠములుగాను నుండును. శరీరముమీఁదిచర్మమంత గాఁగదలుచునుండదు. కాని, మెడమీఁద చర్మమును, గంగడోలును, విజృంభించియుండును. మూపురము పెద్దది. మూతి పొట్టిగానుండును. కొమ్ములు పెద్దవిగానుండును. మూతియొక్క వర్ణము నలుపు. ఆకారము గొప్పది. కన్నులును ఱెప్పవెంట్రుకలును నల్లగానుండును కన్నులలో సాధుత్వము స్పష్టమగుచుండును. చెవులు పొట్టివియై నిక్కఁబొడుచుకొని వెడల్పుగలిగి యుండును. ఈజాతి యెద్దులుమిగుల పౌరుషముగలవి. శరీరాకారమునుబట్టి చూచినంతనే యివి నాగలికిని, బండికిని, మోటకునుగూడ నుపయోగించునని చెప్పవచ్చును. బొంబాయి రాజధానిలో వీనినే పనిపాటలకు విశేషముగా నుపయోగించుచుందురు. 'అమృతమహాల్'జాతి తఱువాతనిదియే మంచిజాతి.

ఏడవ ప్రకరణము. దుక్కి పశువులు.

గుజరాతి యెద్దులు, నెల్లూరి యెద్దులు,

గుజరాతి యెద్దులు.

పచ్చికబయళ్లను మంచినీడలునుగల గుజరాతి ప్రాంతములలోఁ ప్రసిద్ధమగు నొక పశుజాతికలదు. ఇది నివసించుచోట నిర్మల జలాశయములు గలవు. శీతోష్ణస్థితులనుకూలములుగానుండును. ఈదేశములోని భూములలో శనగ, ఉలవ, పెసర, కంది, మున్నగువస్తువులు విశేషముగా పైరగును. బలకరములగు నీవస్తువులను వీనిపొట్టును మేయుచు గుజరాతియెద్దులు మిక్కిలి బలముగలిగియుండును. పెద్దవియైనప్పుడివి జత 300 రూపాయలనాఁటను నమ్మఁబడును. వీనిమందలు శాస్త్రరీతిని నుండకపోవుటచే, నీజాతి నానాటికి చెడిపోవుచున్నది. కాని, ఇంకను గుజరాతియెద్దులు ప్రశస్తమైనవిగానే యున్నవి.

లక్షణములు.

గుజరాతియెద్దులు తెల్లగాఁగాని, ధూసరవర్ణ (మరికి) ముగాఁగాని యుండును. కన్నులును మూతియు నల్లగానుండును. చెవులలోని చర్మము బంగారుచాయఁ గలిగియుండును. శరీరము వికసించి, పొడుగుగాను, విశాలముగాను లోఁతుగాను నుండును. వెనుకవైపునకు నొఱిగిపోవు శరీరమగుటచే నీజాతి పశువులలోఁ బాలకు సంబంధించిన యవయవములు చక్కగా వికసించియుండవు. అందువలన నీ జాతిపాలకుఁ బనికిరాదు. శరీరముతోఁడనుపోల్చినయెడలఁ గాళ్లు మిక్కిలిపొడుగు. కాని, వీనికాళ్ల కద్భుతమైన బలము గలదు. ఈజాతిపశువులు నివసించుదేశములో సరియైన రోడ్లులేవు. మార్గములన్నియుదించుకొనిపోవుచున్నవి ఇసుకతోడనో, మొలలోతుబురదలోడనో, నిండియుండును. ఇట్టిచోట్ల ప్రయాణముచేయుటయు బరువులాఁగుకొని

పోవుటయు బహుకష్టమగుటచేతనే యీశ్వరుఁ డీదేశమున కనుకూలించునట్లు బలిష్ఠములైనపొడుగుకాళ్లుగలయట్టిజంతువులను సృష్టింపనను వేర్పఱచె నని చెప్పకతప్పదు. ఎంతలోఁతునకు దింపుకొని పోయినను గూడ, భయము లేక, విశేషమగుభారమును నీ యెద్దు లీడ్చికొని పోవుటవలననే, యాదేశములోఁ రాకపోకలును, వర్తకమును, సాధ్యములైయున్నవి. కావున నీజాతి యెద్దులకుఁ బొడుగుకాళ్లున్నను దానినొకలోపముగా నెంచరాదు. సామాన్యములగు నితరదేశ పెద్దులకంటె నెక్కువబరువునే యివి నిత్యమును వేగముగా నీడ్చుకొని పోవుచుండును. వీని కాళ్లపైభాగము విశేషముగాఁ గండబట్టి యుండును. క్రిందిభాగములోని యెముకలు బలిష్ఠములై బల్లపఱుపులుగా నుండును. పాదములుచిన్నవిగాను, దృఢములుగానునుండును. మెడమీఁదిచర్మము మిక్కి లెక్కువగానుండుటచే ముడతలుపడి యుండును. గంగడోలు మిక్కిలిపెద్దది. కడుపుయొక్క క్రిందిభాగములోనంతగాఁ జర్మము వ్రేలాడు చుండదు. తలపొడుగుగా నుండును. కన్నులు బంతులవలెనుండును. కొమ్ముల నడుమనుండి యొకయెముక విశాలముగా ముక్కువఱకు వ్యాపించియుండు నట్లు కానఁబడును. చెవులు పెద్దవిగాను విశాలములుగాను నుండును. మఱియు నివి మిక్కిలిపొడుగులై వ్రాలిపోయి యుండును. కొమ్ము లటునిటు వ్రాలక సూటిగాఁ బైకి నిక్కఁబొడుచుకొని యుండును.

గుణము.

గుజరాతియెద్దులు బండికిని, నాగలికినిగూడఁ బనికివచ్చు మిక్కిలి చురుకైన మోటుజాతియెద్దులు. దుక్కికిఁ గట్టినను, బండికిఁ గట్టినను గూడ వీని వలె వేగముగా నితరజాతియెద్దులు పనిచేయలేవు. దుక్కియెద్దులలో నివియే ప్రశస్తములైనవి- అందునను దంపకునివిమఱియు నుపయుక్తములైనవి- వీనిని విశేషించికొట్టి పనిచేయించనక్కఱలేదు. ఒక్కమాటనైనను బడకయే యివి తమ పనినిజక్కఁగా నెఱవేర్చును. కాని, పాఁడి కివి యెంతమాత్రమును బనికిరావు. వీనిపాలు వీనిదూడలకైనను జాలవు- అందువలన గుజరాతుదేశములోఁ

పెయ్యదూడ పుట్టినయెడల సగముపాలను బిండుకొందురుగాని కోడెదూడపుట్టినప్పుడు పాలన్నియు దూడకే విడిచిపెట్టుదురు.

నెల్లూరు జాతి.

గుజరాతి యెద్దుల తఱువాత దుక్కికిఁ బనికివచ్చు మంచిజాతి నెల్లూరు జాతి. ఈజాతి ఒంగోలు ప్రాంతములందు విశేషముగాఁ గానఁబడును. ఇది మైసూరుజాతి యెద్దులవలన బహుశా పుట్టియుండవచ్చును. అందువలననే వీనికన్నులును గొమ్ములును గొంతవఱకు మైసూరెద్దులను బోలియుండును. ఇవి నెమ్మదిగాఁ బనిచేయు సాధుజంతువులు. ఇంతవఱకుఁ జెప్పఁబడిన పశువులవలె నివి కేవలము దుక్కికిమాత్రమే పనికివచ్చునవి గావు. ఇవిదుక్కికి బహు ప్రశస్తములైనను బాఁడికిఁగూడఁ బ్రసిద్ధిచెందినవి. చెన్నపురి ప్రాంతములలో నెల్లూరుజాతి యావులే పాఁడికిఁ బేరుపొందియున్నవి. అయినను, వీనిని దుక్కికిఁ బనికివచ్చుజాతిలోనే చేర్చవలసియున్నది. ఈజాతిపశువులు నూతనముగాఁ బుట్టినవిగాని, ప్రాచీనపు జాతివి కావు. అందువలన, నెల్లూరిజాతి యెద్దు 'అమృతమహాల్' జాతియావుతోఁ బొలిసినప్పుడు దూడకు 'అమృతమహాల్' లక్షణములే విశేషించియుండుటను మేము స్వయముగఁ బరిశీలించియున్నాము. నెల్లూరుజాతి పశువులశరీరము పలురంగులతోఁ గలిసియుండుట కలదు. ఇందువలన నీజాతి పరిశుభ్రముగానుండక భిన్నజాతులతోఁ గలిసి కొంతవఱకుఁ జెడినదని స్పష్టముకాకమానదు.

జాతిలక్షణములు.

ఈజాతి పశువులు సాధువులైయుండును. ఎద్దులంత చురుకైనవి గావు. కాని, యంత మొద్దుయెద్దులును గావు. నడకమందమైనను నివి నెమ్మదిగాఁ బ్రతి కార్యమును నెఱవేర్పఁగలవు. అందువలన దుక్కికివి చాలమంచివి. నడకలో నెమ్మదియుండుటచే బండికివియంత ప్రశస్తములుగావు. వీని మెడయును ముందుభాగమును జక్కగావిస్తరించి తక్కిన శరీరముకంటెఁ గొంచెము గాఢమైన చాయను గలిగియుండును. కాయమంత పెద్దిగా

నుండదు- కనుబొట్టలనడుమనుండి వీనిముఖము విశాలముగా మూతివఱకు వ్యాపించియుండును- శరీరము వెనుకవైపునకు మిక్కిలిగా యెగిరియుండుటచే నిది మంచిపాల జాతిలోఁ జేరదు- ఉభయ పార్శ్వములను గన్నులు మిట్టవియైనోగలై కళగలిగియుండును- ముందర తల కండ్లమీదికి మిట్టగా వ్యాపించినట్లుండును- వాడిలేని వీనిపొట్టికొమ్ములు చదునుగా శరీరమువంకకు వ్రాలియుండుట వీనిముఖము మఱికొంత బైటబడి విశాలముగాఁగానఁబడును- చెవులు చుఱుకులై మొన తేలియుండును- పొట్టిమెడయు, మూపురమునుండి వెనుకకు విస్తరించి జవజవ లాడుచుండు చర్మమును నీజాతికిస్వభావసిద్ధములు- కడుపుక్రిందఁగూడ విశేషించి ముక్కోణము రీతిగాఁజర్మము వ్రేలాడుచుండును- ఆఁబోతులకుఁ గాళ్ళంత పొడుగుగానుండవు-

పాఁడి యావులు.

నెల్లూరియావులే చెన్నపురి ప్రాంతములలోని మంచిపాఁడి యావులు. వీనిలో మంచియావులు దినమునకు 10-15 సేరుల పాలనిచ్చును- కాని, బలిష్ఠమైన యీజాతి పాడి కంతగా ప్రసిద్ధికెక్కినది గాదు- దుక్కికిని బరువునెమ్మదిగా లాగుటకును నివిలాభకరములు- మంచిజాతియెద్దులు జత యొకటికి రు 250-0-0 ల వఱకుఁగ్రయముండును. మంచి యావు 50 రూపాయలవెలగలిగియుండును-

వృద్ధి.

నెల్లూరిజాతిని నింకను వృద్ధిచేసి రెండు రకములుచేయవచ్చును. ఒకజాతి మంచిపాడి నీఁగలిగియుండును. సింధుదేశపాఁబోతులతోఁ గలుపుటవలన నిది సిద్ధింపఁగలదు- మైసూరు జాతితో బలిష్ఠమైన సంతతికిఁ బుట్టిన మంచియావును జేర్చుటవలనఁ బ్రశస్తములగు దుక్కి టెడ్లు గావచ్చును-

---

ఎనిమిదవ ప్రకరణము. పాడియావులు.

—:o:—

పాడి పశువులు.

గిరుదేశపు ఆవులు: సింధుదేశపు ఆవులు.

బండియెద్దులను గూర్చియు, దుక్కి యెద్దను గూర్చియు, నిదివఱకుఁ జెప్పియున్నాము. ఈప్రకరణమునందుఁ బాడియావులనుగూర్చి చెప్పుచున్నాము. నెల్లూరుజాతియొక్కటియే దక్షిణ హిందియాలో మంచి పాఁడి జాతి. కృష్ణానదీ తీరమునందున్న బొంబాయిరాజధానిలోని భాగమునందలి పశువులు చాలవఱకు నెల్లూరుజాతి నుండిపుట్టినవియే. దుక్కియెద్దులకును బండియెద్దు లకును నెల్లూరు, మైసూరు కారణములవలనఁ జెన్నపురి రాజధానికిఁ బేరువచ్చినది. కిల్లారి, కృష్ణాతీరభూములు— వీనిలోని పశువులు జన్యజాతులే. కాని, పాడియావులు మనకులేవు. ఈగౌరవము బొంబాయిరాజధానికే చెల్లినది.

బొంబాయిలోని గుజరాతు దేశములో కత్తియవారు (Kattiawar) అనునొక ద్వీపకల్పము కలదు. ఆదేశములోని పచ్చిక బయళ్లించుమించుగా వేయిమైళ్ల వైశాల్యమును గలిగియున్నవి. అచట, కురూపముగలిగి, అడవి మృగములవలె సంచరించునొక జాతియావులుగలవు. ఇవిపొట్టిగొడ్లు. మచ్చిక లేనివారు వీనిని సమీపించుట ప్రాణోపద్రవకరము. వీనిశరీరముపై రంగు లనేకము లుండుటచేనిప్పుడీ జాతిచెడిపోయినదని భావించవచ్చును. ఇప్పటికిని ఈజాతి యావులు దినమునకు 12 సేరులకుఁ దక్కువగాఁ బాలనీయవు.

లక్షణములు.

ఈగిర్ జాతిపశువులు సామాన్యమైన కాయము గలిగియుండును. స్తనములు వేఱుపడి యెడములుగానుండును. పాలనరములు బహు దూరము

నిల్చియుండును. శరీరము మాత్రము వెనుకవైపునకు వాలియుండును. ఇట్టి దృష్టాంతరములు గల యీ జంతువునకు వెనుకవైపు శరీరము వ్రాలకయే యున్నప్పుడల నిది మిక్కిలిమంచి పాడియావగునో మేము చెప్పఁజాల లేము. పశుల కాపరులు తగిన ప్రయత్నములు చేసి, యీ జాతికి వెనుకవైపు ప్రాంతము నిర్గించుట యుక్తము- మంచిపాఁడి యావుల వంశమునఁ బుట్టి నట్టి యుండు లోపములు లేనట్టియు నన్యజాతి యాఁబోతులవలన నీలోపము నివారణము కాఁగలదు- కొమ్ములు పెద్దవి. మోకాళ్లక్రింది కాలియెముకలు సన్నముగా నుండును- గంగడోలును గడుపుక్రింది చర్మమును విస్తరించి వ్రేలాడుచుండును- మూపురము పెద్దది- కాని, గిర్ జాతిపశువుల స్వభా వలక్షణములు తెలుసుకొన్నచో చెవులవలన దెలియును- పెద్దవియగు నీ యా కారము గలిగిన యీ మొకములతల చూచుటకు భయంకరమైన వికారస్వ రూపముతో నుండును- పూర్వకాలమునందు కత్తియవారు దేశములో నీ యెద్దులను యుద్ధములం దుపయోగించెడివారు- ఆ కారణమువలన నిప్పటికిని చిత్రములు చోటు చేరియుండును- ఈవి లలాట దేశము లోని యెముకకు యుద్ధకారణముచే బలిసి యెముక నిక్కి, గృహీతమైన ముఖమునకున్న రసమును, బ్రొకోప్రక్రియకు బలమును దెచ్చుచున్నవి- సాధారణముగా నీ పసువులు మిక్కిలి సున్నితమైన రెండడుగుల వెడల్పుగలిగి యుండును- దీనికి నాసికాగ్రముగాఁ గొమ్ములు వెనుకకు నొంగియుండును. ముందుకుంచువు- నచ్చుటలన నీవి పిక్కటిల్లైన గుబ్బలు మరింత బయలు పడును.

కొమ్ములు మామూలుగాఁ పైకి వెనుకవైపునకు లేచి గోడమీఁద దూలమునుగోడ ద్దము గానుండునో యామాత్రమడ్డముగాఁ దిరిగిపోవును. మాతృపెద్దదిగాను నల్లగాను నుండును. నవ్వు దెద్దవియైనంగిపోయి చిన్నదూడలలో సమయము ముక్క, రంధ్రములను బాఁకుచుండును. దూడలు పెద్దవగుటకు ౪-౫ సంవత్స రములు పట్టును. ఈ జాతిలో నాలుగైదాఁబోతులు చేరి భయంకరములగు గుజరాతి సింహములను జంపివేయుచుండును- కాని యివి యజమానులయెడ

మచ్చిక గలిగినదిగాఁ బాలిచ్చును. ఈజాతిపంది నూరు కొనఁబడుచున్నది చేత ముచ్చట్టి 60. 100 రూపాయిల వఱకు వెలగలిగి యుండును..

అభివృద్ధి

మనప్రపంచమునకంతగా నలవాటుపడక యొక మూలమూలఁ బడియుండుటచేఁ గొంతవ్యాపారులు చేయుచుండగల యాజాతిని చూడలయిప్పటి నుండి ప్రభుత్వములోఁ బెంపఁబడుచు, చక్కఁగనుబడుచుండి వానినిప్పుడు మనుష్యులకలవాటు పడునట్లు మచ్చికచే, వెనుకటంపు ప్రపోవులుమంచి జాతి యావులతోఁ బోరలించిన యెడల నీజాతి యావులు సాధువులై విశేషించి పాలనీయఁగలవు-

సింధు దేశపావులు

కాని పాఁడిఆవులను చెప్పవచ్చును సింధుదేశపావులను చెప్పవలెను. మా మిత్రులొకరు బొంబాయిరాజధానిలో నివసించుచుండఁగ నొకపారి తన సింధుదేశపావునొకదానిని నాలుగు కొన్ని దినముల వఱకు రక్షించి మఱియొకచోటికిఁబోయెను- మైసూరు చేరియుండఁగ మా మిత్రుఁడు నొకనాటి నాఁడు ఘనశాకాహార ప్రసంగముగా నొకటి రెండు సేరులు పట్టించెను పాలవానికిచ్చి పాలు పితికించుమనెను. పాలవాఁడు నవ్వి స్వామీ! ఇది కాదు పెద్దబిందను నొకదానిని తెచ్చి యిప్పించుమనెను- అప్పుడత్యంతతో నా పండు, ఇదేమి? యని నామిత్రుఁడు పెద్ద బిందె నొకదానినిచ్చెను. పాలవాఁడు దానిలో మూఁడు సేరులు (12 సేరుల) పాలను పితికి, యిచ్చివేసెను. మామిత్రుఁడు మిక్కిలి సంతోషించి కొంతకాలము నిల్పుకొనెను. అన్నిపాలను గాచుటకుఁ బాత్రము లేకుండెను. వాటిలో కొన్ని పాత్రలను కొనవలసి వచ్చెను- కొన్ని దినములకు 24 సేరుల పాలను గాచుచు, ఆపాలను దానికేఁ చేయుపయోగించుటకు మిక్కిలి యెగవలసి వచ్చెను మిత్రులకంపుటయుఁ బాలు, పెరుగు పంచిపెట్టుచుండెను- వెన్నయును విస్తారముగా వెన్నవచ్చుచుండెను- అవుకును పెంతవంటె నేయి, వెంప

పాలు వీనివెల మిక్కిలి హెచ్చగుచున్నను, గౌరవకుటుంబములోని యాతడు వానిని నమ్ముటకు నిచ్ఛగించక దానముచేయు చుండెను- ఇట్టివే సింధుదేశ పావులు-

నివాసము

ఈ యావులు సాధారణముగా కరాచీపట్టణ ప్రాంతములలో నివసించుచుండును- ఒక్కొక మనుష్యునికిసాధారణముగా40- 50 పశువులుండును- భాగ్యవంతులకు 400—500 పశువులుగూడ నుండును- పసుల యజమానులు వ్యవసాయముచేయరు. వారు తమ పశువులను బచ్చికగలచోటులకుఁ దోలుకొనిపోయి యచ్చట వానిని మేపుచుందురు- స్వదేశములోఁ బచ్చిక లేకేని వారు వీనిని మేఁతగల యితరప్రదేశములకుఁ దోలుకొనిపోవుదురు.

పాడియావులను వృద్ధిచేయుక్రమము

పశువులకుఁ బాలిచ్చు దినములలోఁ బత్తిగింజలు తెలగపిండి, చిట్టు, తౌడు, మొదలగునవి విశేషముగా మేపఁబడును. పసులకాపరులు ప్రాణము పోయినను మంచియాఁబోతుదూడనమ్మరు. బాగుగాఁబాలునీయని యావులకుఁ బుట్టిన కోడెదూడలకు రెండవ యేడు రాకమునుపే విత్తుకొట్టుదురు. విత్తుకొట్టిన వెనుకఁ గూడవానిని మందలోనికి రానీయక దూరప్రదేశములకుఁ బంపివేయుదురు. ఎన్ని యావులనడుమ నున్నను, స్వచ్ఛమైన సింధుజాతి యావులు తమస్వభావ లక్షణముల వలనఁ దేలికగాఁ దెలియఁ బడును- సింధుదేశములోని పసులకాపరులు తమ మంచియావుల వంశానుక్రమణికను నెన్నితరములవఱకైనఁ జెప్పఁగలరు. మంచి వంగసపావును నెప్పుడును నుత్కృష్టమగు పాఁడియావుల సంతతకిఁ బుట్టిన యుత్తమమగు నాబోఁతుచేతనే విధాయకముగా దాఁటించి వంశశుద్ధిని గాపాడుదురు. ఇట్లు చేయుటవలననే, అమెరికాలోను, ఐరోపాలోను, పాఁడియావు లంత విపరీతముగా మంచి పాడి నిచ్చుచున్నవి- ఇట్లు చేయుటవలననే డచ్చివారి 'రోసా బొంహూర్' అను నావిప్పుడుదినమునకు 54 సేరులపాలనిచ్చుచున్నది- తగినజాగ్రత తీసికొ

న్నయెడల సింధుదేశపావులునన్ని పాలనీయఁగలదినములు రాకమానవు. మంచియావును దగిన పురుషబీజమును రెండునుగూడ నెప్పుడును బశువులపట్ల మనము గమనింప వలసిన విషయములే.

లక్షణములు.

జాతిచెడుటచే సింధుదేశపావులశరీరముపై ననేకవిధములగు రంగులు కానఁబడుచున్నవి. ఇవియున్నియుఁ బనికిమాలిన రకములు. కాని జాతిపశువు లెప్పుడును దగినంతజాగ్రతగానే చూడఁబడుచున్నవి. ఈజాతిపశువులు సాధారణముగా నెఱుపురంగు గలిగియుండును. మఱియు నెఱ్ఱగానుండు పశువులకండ్లు కపిలవర్ణముగలిగి యుండును. వీనికాయము సామాన్యముగానుండును. కాని, యంత పెద్దదిగానుండదు. కాళ్లుమిక్కిలి పొట్టివగుటచే, శరీరము భారముగానున్నట్లు కానఁబడును. మోకాలి క్రిందిభాగము మఱియుఁబొట్టిది. జంఘలు గుండ్రముగాను బిరుసుగానునుండును. పాదములు పెద్దవిగాను నతిమృదులముగను నుండును. శరీరమునకుఁ దోఁకవైపునంతగా వంపుండదు. విశాలమై పైనను గ్రిందను చదునుగా నుండు వీపుయుగడుపును, లోఁతులుగనూ, బలిష్ఠములుగను నుండుతొడలును, విశాలములైన పిరుదులును, బెద్దపాలతిత్తులును, బొడుగులైన పాలనరములును, బాఁడియావులకుండవలసిన శుభలక్షణములని సింధుదేశపావులవలనమనము తెలిసికొనవచ్చును. కాని, వీనికి బరువగుతలయుఁ బెద్దగంగడోలును, బలిసిన పొట్టి మెడయుఁ గానఁబడుచున్నవి. పాఁడియావులకివి సుగుణములుగావు. మూపురము పెద్దది. ఈజంతువు లతిసాధువులు. కొండలలోను నడవులలోను నివిమేయుకాలములలో దొరలుసహితము వీనిని సమీపించవచ్చును. అందమైన యీనిముఖమునకు వీనిపొడుగుకొమ్ములు వికారమును దెచ్చుచుండును. నుదురు విశాలముగా నుండును. తలమిక్కిలి పొడుగుగానుండదు. కన్నులు నిద్దురపోవుచున్నట్లుండును. పాలతిత్తులును స్తనములును బెద్దవి. కడుపులో నున్నప్పుడుగూడఁ జాలకాలమువఱకు నీపశువులు పాలనిచ్చుచునే

యుండును. మంచియావులు 45—60 రూపాయలవఱకు వెలగలిగియుండును. ఒకజతయెద్దులవెల 60—80 రూపాయలవఱకుండును.

రోగము.

సింధుదేశములో వానలుతక్కువ. తేమలేదు. అచ్చటినుండి పశువులనితరదేశములకుఁ దేగానే పొదుగువాచి నొప్పిచేయును. దీనికివెంటనే యౌషధము వేయనియెడలఁ జాలనష్టముసంభవించును. సాధారణముగాఁబశువులకుఁ దగులు దొమ్మజాడ్యము సింధుజాతిపశువుల కంత బాధకరమైనది గాదు.

తొమ్మిదవప్రకరణము

—::o::—

పశుపోషణము, సామాన్యవిషయములు, ఆహారము.

వెనుకటిప్రకరణములయందు, మంచిపశువు లెట్లుండవలెనో, మందలో నెట్టి పశువులుండవచ్చునో, స్వదేశపుజాతులను వృద్ధిచేయుటెట్లో, అన్యజాతులతో దాఁటించుటెట్లో, ప్రసిద్ధములగు పశుజాతులెవ్వియో తెలిపియున్నాము. పశుపోషణమునుగూర్చియిప్పుడెనిమిది ప్రకరణములు వ్రాయఁబడుచున్నవి. పశువుల స్వభావలక్షణములుగాని, వానిని దాటించు రీతులుగాని తెలిసినంత మాత్రముచేతఁ బశువృద్ధి కానేరదు. ప్రతిజీవవస్తువునకును దగిన యాహారముండవలెను. ఇంటగడ్డినో చేనినో చేతికి వచ్చినట్లువడవేసి, తినిపించినంత మాత్రముచేతఁ బశువులకారోగ్యము రాదు. ఆరోగ్యములేనియెడల, నెట్టి మంచిజాతిపశువును మనుష్యునికంతగా నుపకరించదు. అయినను బశువులకు మంచియాహారము నిచ్చుటట్లు మనవారికిఁగల యజ్ఞానము మిక్కిలి శోచనీయమై యున్నది. ఈకారణముచేతఁ బశువులయాహారము విషయమై సాధ్యమైనంత వివరముగా విషయములను వ్రాయవలసి యున్నది.

రక్తము.

శరీరబలమునకంతకును రక్తము ప్రధానమైనది. రక్తశుద్ధిగల జంతువులకు నారోగ్యము కలదు. రక్తశుద్ధిలేని జంతువు రోగములపాలగును. రక్తమువలననే శరీరమునకు మాంసమేర్పడుచున్నది. రక్తమునందుండియే వలసిన పదార్థములను దీసికొని యెముకలు దృఢములై పెరుగుచున్నవి. రక్తము దేహమంతటను బ్రవహించి, ప్రతి యవయవమునకు వలసిన పదార్థముల నొసంగుచున్నది. ఇట్టి రక్తమాహారము వలనఁ గలుగుచున్నది. కావున రక్తమెట్టిదో, అందు దేహారోగ్యమునకు వలసిన యెట్టి పదార్థము లుండవలెనో తెలిసినయెడల, నట్టి రక్తమునకును, రక్తములోని పదార్థములకును వలసిన రీతి యాహారమును జంతువులకీయవలయునని స్పష్టమగును.

రక్తములోని పదార్థములు.

రక్తమునందు (1) నీరును (2) ఖనిజపదార్థములను (3) మాంసకరములగు పదార్థములను (4) బొగ్గు సంబంధములగు పదార్థములను (5) క్రొవ్వుసంబంధములగు పదార్థములును నుండును. రక్తములో నెనుబదితొమ్మిది పాళ్లు నీరుండును. అందువలననే రక్తము నీటివలె ద్రవపదార్థమైయున్నది. ఈ ద్రవపదార్థములోఁ గొన్ని ఘన (గట్టి) పదార్థములుండును. రక్తమును వడపోసితిమేని యెఱ్ఱరంగులేని స్వచ్ఛమైన ద్రవపదార్థమైయుండును. ఈ ద్రవపదార్థములో మిక్కిలి చిన్నవగు నలకలు కోట్లాకోట్లుండును. ఈ నలకలు చాలమట్టుకు నెఱ్ఱగానుండును. కొన్ని నలకలు తెల్లగానుండును. కాని తెల్లనలకలసంఖ్య మిక్కిలి తక్కువయగుటచే తెల్లరంగు మనకంతగాఁ గానఁబడదు. అందువలన రక్తమెఱ్ఱగానుండుటనే మనము చూచుచుందుము. ద్రవరూపమగు రక్తము మరణానంతరమున గడ్డకట్టుకొనిపోవును. కొంత నెత్తురును దెచ్చి యొకచోటఁ బోసిపెట్టితిమా, కొంతసేపటిలో నది గడ్డకట్టుట మనకు స్పష్టమగును. చచ్చినజంతువుల శరీరములు కొయ్యబారుట కిదియే కారణము.

రక్తములోని నలకలయొక్క యుపయోగము.

స్వచ్ఛమైన రక్తద్రవము రంగులేనిదనియు, నలకలే రంగునకుఁ గారణ మగుచున్నవనియుఁ బైనిచెప్పియున్నాము. ఈనలకలు నిరర్థకములైనవిగావు. పరమేశ్వరుఁ డీనలకల మూలముననే జీవజంతువుల ప్రాణములను గాపాడుచున్నాఁడు. తెల్లనలకలు గొప్పవైద్యుని వంటివి. ఏవియైనపురుగులుగాని, అన్యపదార్థములుగాని, రక్తములోఁ జేరినప్పు డీతెల్లనలకలు వానిని నడ్డగించి నిర్మూలము చేయును. దెబ్బలుతగిలి గాయములవెంటనే నెత్తురుగాఱునప్పుడు నీతెల్లనలక లచటికిఁబోయి మార్గనిరోధము చేసి, రక్తము నాపి, తాము నెమ్మదిగా నాపుండ్లను మాన్పివేయును. రక్తమునందలి సమస్తవిధములగు మలినములను భక్షించివైచి, యివిసదా రక్తమును శుభ్రము చేయుచుండును. ఇవి ఎఱ్ఱనినలకలకంటెఁ గొంచెము పెద్దవి.

ఎఱ్ఱని నలకలలో విశేషముగా నినుము నుండును. ప్రాణవాయువుతో సమ్మేళనమందిన యీయినుము మనము లోపలికిఁబీల్చు (ఊపిరి) గాలిలోని ప్రాణవాయువును గ్రహించుకొని, శరీరమంతటను సంచారము చేసి, దేహోష్ణము నిలుపుచుఁ, బ్రాణములను గాపాడును. ఎఱ్ఱని నలకలలోనికి నినుమావశ్యకమగుటచే జీవజంతువుల యాహారములో నించుక యినుముండియే తీరవలెను.

నీరు.

నలకలులేనిరక్తము పరిశుభ్రమై రంగులేక ద్రవముగానుండునని చెప్పియున్నాము. ఈ ద్రవమునందు విశేషముగా నీరుండు, నీటిలోఁగరగిపోవు ననేకములగు నితరపదార్థములును నుండును. ఇందునీరు వేయింట తొమ్మిది వందల పాళ్లుండవలెను. అంతకుఁ దక్కువగునేని రక్తము చిక్కఁబడిపోయి శరీరములోఁ జక్కఁగాఁ బ్రవర్తింపనేరదు. ఇంతకు నెక్కువగా నీరుండునేని, రక్తము మిక్కిలి పలుచనగును, రక్తము పలుచననమునందునేని యెఱ్ఱనలకలను

రంగునిచ్చునినుము కొంతవఱకుఁ బ్రవాహములోఁ గొట్టుకొనిపోయి, మూత్రాది ద్వారములవలన బయిటికివచ్చును. అప్పుడు రక్తము మనము లోనికిఁ పీల్చు (ఊపిరి) గాలిలోని ప్రాణవాయువును సరిగా గ్రహింపలేదు. ఈ కారణమువలన రక్తమును, నిట్టిరక్తము ప్రవహించు తూములు (నాళములు)ను, బలహీనములగును. రక్తనాళములు బలహీనములగుటచే రక్తము వానిఁ గుండ వడపోతగుడ్డలోనుండి వచ్చునట్లు బైటికివచ్చును. ఇట్లువడియగట్టఁ బడుటచే రంగు లేక స్వచ్ఛమై మార్గముతప్పి నలుమూలల శరీరములో వ్యాపించుటవలననే, పాండువు నంజు మొదలగు రోగములుపుట్టును. కావున విశేషముగాఁ బచ్చికమేఁతను బెట్టుటవలన నొక్కొక్కప్పుడు జలాధిక్యముచేఁ బైరీతిరోగములు వచ్చుచుండును. అయినను బశువుల యాహారపానీయముల రెంటనుగలిపి, 100 పౌనుల పదార్థములో 80 పౌనులజలము తప్పకయుండవలెను. ధాన్యాదులలో సాధారణముగా నూటికి పదునొకండు పాళ్లు నీరుండును. మంచి పచ్చికమేఁతలో నూటికి డెబ్బదియైదు పాళ్లునీరుండును. కాఁబట్టి పచ్చికమేఁతయుఁ ద్రాగునీరును గలిపినయెడల నూరింట నెనుబదిపాళ్లకతిశయించుటచేఁ, గేవలముపచ్చికమేత నేయాహారముగానీయఁ గూడదు. మేఁతలోనున్న నీరును, త్రాఁగునీరును గలిపి నూటికి నెనుబది పాళ్లకంటె నెక్కువ నీరుండరాదన్న విషయమును మరల నిచ్చట వ్రాసియున్నాము.

ఖనిజ పదార్థములు—

రక్తము ద్రవపదార్థమనియు, నాద్రవపదార్థములోనే నీరుండుననియు, నిప్పుడు చదువరులకుఁ దెలిసియే యుండును. ఈనీటిలో గరిగిపోయి కొన్నిపదార్థములు శరీరమంతటను వ్యాపించి, యాయా యవయవములకుఁ బుష్టి నిచ్చుచుండును. అట్టిపదార్థములలో మనముకూరలలో నుపయోగించుకొను నుప్పొక్కటి. చెమటయును గన్నీళ్లు నుప్పగానుండునని లోకమందఱును నెఱుఁగుదురు. ఉప్పు శరీరారోగ్యమునకుఁ బ్రధానమైనది. జీర్ణకోశముల

లోఁ బ్రవేశించి, యీయుప్పు జాఠరప్రిఘమును మహాద్రావకమును బుట్టించును. ఈ ద్రావకములవలననే జంతువులు తమ యాహారమును జీర్ణము చేసికొనుచున్నవి. సముద్రతీరమునకు దూరములో ప్రదేశములలోని పశువుల కాహారములో నుప్పును విధాయకముగాఁ గలుపవలెను. ఉప్పుతక్కువయైనయెడల నజీర్ణ సంబంధములగు పలురోగములు పుట్టి జంతువుల యారోగ్యము చెడిపోవును. ఉప్పెక్కువ యగునేని చర్మవ్యాధులు కలుగుచుండును. ఆహార పదార్థములలోఁ గొంతవఱకు నుప్పుండియే యుండును. కాని, అది పర్యాప్తముగాఁ జాలదు.

అప్లేషపశువుల రక్తమునందుఁ గొంత సజ్జాకారము (Potash) సంబంధమైన పదార్థముగూడ నుండవలెను. కాని పశువులు మేయుగడ్డిలో నిది చాలినంతయుండును. భాస్వరసంబంధములగు పదార్థములునున్నసంబంధమైన పదార్థములునుగూడరక్తములో నత్యావశ్యములైనవే. ఎముకలకును మెదడునకును నివియెక్కుడి యావశ్యకములు. ఈ పదార్థములు తక్కువగానున్న జంతువుల పండ్లు గట్టిగానుండవు. ఎముకలును పండ్లును క్షీణించును. ఎముకల గట్టితనముపోవును. అందువలన నవి మెత్తఁబడును. అప్పుడు బాలగ్రహచిహ్నములని మనుష్యులలోఁ జెప్పుకొనురీతి వ్యాధిప్రవేశించి పశువులు చనిపోవును. ఖనిజపదార్థములు రక్తములో నుండుటవలన జీర్ణకోశములును, ఎముకలును, కొమ్ములును మెదడును వృద్ధిగాంచుచున్నవి. ఇవిలేనియెడల నీయవయవములు చెడి వ్యాధులువచ్చును. జంతువులే మరణించును.

మాంసకరములగు పదార్థములు.

ఖనిజపదార్థములు రక్తమునందుండు టెంతముఖ్యమో మాంసకరములగుపదార్థములును రక్తమునందుండు టంతముఖ్యమే. పశుశరీరములలో నిత్యము దహింపఁబడుచుండు మాంసము రక్తమువలన మరల జేర్పఁబడదేని కొన్నినాళ్లలోనే యాపశువులు శుష్కించి చనిపోవును. పాలు, దుంపలు గడ్డి, తౌడు,ఆముదపుపిండి మొదలగువానిలో మాంసకరమగుపదార్థము విశేష

ముగానుండును. ఈపదార్థము జీర్ణమయిన రక్తముగుండ శరీరములోనికి ప్ర
వేశించి పుష్టినిచ్చును. మాంసకరములగు పదార్థములు శరీరములోని కండ-
వగు నేని, శరీరములో సన్నగు నొప్పి వ్యాధిసంబంధమయిన రోగము పుట్టును.
ఈపదార్థము యెక్కువయగు నేని, నడియాలు రోగి కాకుండావేయాగను
ముపచ్చిరీతిగా నాహారమిచ్చు కారణముచేత మన దేశములో నిప్పటి రో
గ్యము కలిగియుండదేమో.

మాంసకరములగు పదార్థములలో నైట్రోజన్ (నత్రజని వాయువు) అను నొక వాయువు ప్రధానము. హిందూదేశములోని మాంసకరములగు నాహార ధాన్యములలో నాయాపదార్థము శేకడకెంత యున్నదని పరిగణించుట యది. ఇది మాంసకరములగు సర్వాహార ధాన్యములకు సామాన్య సూత్రమని గ్రహింపవలెను.

వేయిపాలుగుల	బరువు				
బొగ్గు	506	[illegible]	543	[illegible]	ఉండును
జలవాయువు	67				,,
ఉష్ణవాయువు	128	,		,,	,,
గంధకము	4	,,	17	,,	,,
ప్రాణవాయువు	206	,,	270	,,	,,

బొగ్గుసంబంధములగు పదార్థములు.

బొగ్గుసంబంధములగు పదార్థములు జీర్ణకోశములలో జీర్ణమయి యవాస్త్వరమహిమవలన పంచదారయగును. ఈపంచదార రక్తములో గలిసిపోయి శరీరములో వ్యాపించి, దేహోష్ణమును నిలుపును. జొన్న, చెలక దయస్త్ర గానంపట నెల్లయును గనిపెట్టియుండుటు, గొడ్డును వేయుచేలో గొంత తభాగము బొగ్గుసంబంధమయిన పదార్థమే. చొప్పమొదలగునవి వేయునప్పుడు గమనింపవలసిన విషయములు కొన్ని కలవు. చేను విక్కిన లేతగా

నుష్టప్పుడు కోసిన యెడల దానిలోఁ బంచదార చాల తక్కువగానుండును. గింజపట్టినతరువాత పంచదారయంతయుఁ గంకిలోనికి వచ్చివేయును. చేను పూతపట్టఁబోవు తరుణమునఁ గోసివేసిన యెడలఁ బంచదారయంతయు నొక్కలలో విశేషించి యుండును. ఇట్టి మేత గొడ్లకు మిక్కిలి మంచిది. పశువులకుఁ బంచదార విశేషముగానున్న యెడల మూత్రవ్యాధులు సంభవించును. తక్కువయగునేని, శరీరోష్ణము చాలక నష్టము వచ్చును.

క్రొవ్వునకు సంబంధించిన పదార్థములు.

క్రొవ్వుకు సంబంధించిన పదార్థములు. తెలకపిండి, ప్రత్తివిత్తులు మొదలగువానిలోఁ గ్రొవ్వు విశేషముగా నుండును. ఈ క్రొవ్వు కూడ రక్తములో నుండుట యావశ్యకము. ఎముకల సంధులలోఁ జేరియా క్రొవ్వు వానియొరపిడిఁ దగ్గించి, అవయవములు సరిగా కదలునట్లు చేయును. శరీరమునందు బొగ్గుసంబంధములగు పదార్థములు నిరంతరము దహింపఁబడుచుండుటచే నీక్రొవ్వు పైనవానను గొంతవఱకు శాంతపఱచి, శరీరమునకు నెక్కువవేడినిఁ గలుగనీయక కాపాడును.

ముక్కిపోయిన యాహారము, చెడునీరు.

పశువులు తిను నాహారమును, దాఁగునీళ్లను బైపదార్థములను, బశు రక్తమున కిచ్చినంత మాత్రముచేతనే యారోగ్యము రాదు. ఈ పదార్థములు శుభ్రముగానుండవలెను. కుళ్లునీరును, గుల్లివట్టియు నిసుకమట్టికలిగినట్టియు, నాహారమును శరీరములోఁ బ్రవేశించి జీర్ణకోశములలోఁ బుండ్లను బుట్టించును. వీనివలన రక్తము కూడ జెడిపోవ రక్తమై మరణము దెచ్చును. కుళ్లునీటివలన విరేచనములగుట, దొమ్మవచ్చుట, యితరవ్యాధులు కలుగుట సాధారణముగానే యున్నది.

పశువుల రక్తములోనికిఁ గావలసిన ముఖ్యపదార్థము లీప్రకరణమున వివరింపఁబడినవి. ఈ పదార్థములనిచ్చు మేలైన మేతను చౌకగా సంపాదించువిధానమునుగూర్చి ముందుప్రకరణమునందుఁ దెలుపఁబడును.

పదియవ ప్రకరణము.

పశువులమేతను బండించుట యావశ్యకము. దేశాచారము.

గతప్రకరణమునందుఁ బశువులయాహారములలో నేయేరీతి పదార్థము లుండవలెనో వివరించియున్నాము. ఈప్రకరణమునందు మనదేశములోఁ జేయబడుచున్న పాపకరమయిన యొకదోషమునుగూర్చి వివరించుచున్నాము. పశువులచేత వానినిజంపి చంపి పనిచేయించుకొనుటకు మన రైతులు సమర్థులే కాని, వానికి మేతను మాత్రము వేయునప్పుడు కొందఱు చేతులు వెనుకకు లాగుచుందురు. మనుష్యుని మేతకొఱకై యున్న భూమినంతను వినియోగించుట యాశాపాతకుఁడైన రైతుయొక్క లక్షణము. తనగొడ్లకెట్టి యాహారము కావలెనో తెలిసికొని యట్టియాహారమును జాలినంతమట్టుకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ బండించి పశువులను బాగుచేసికొనుట ధర్మకర్తని లక్షణము. తనకువందలకొలది యకరముల భూమియున్నను దానినంతను వరిపంటకే యుపయోగించి సంవత్సర మంతయు వట్టిగడ్డితోను పచ్చిగడ్డితోను మాత్రమే గొడ్లను మేపు పద్ధతి మంచిదికాదు. ఐదు యకరముల పొలముగల యొక వ్యవసాయప్రదాయుని గూర్చి యించుక విచారింతము.

ఒకకష్టము.

ఆతనికి నొకజత యెద్దు లున్నవనుకొనుము. దినమునకొక యర్ధమణుగు (బంగాళా మణుగు) పచ్చికమేత చొప్పున నొక్కొకయెద్దునకును వేసినయెడల సంవత్సరమునకు 365 మణుగుల పచ్చికమేత పైరెండెద్దులకును గావలసియుండును. 4 యకరముల భూమిలోఁ గాని యింత మేత దొరుకదు. కాఁబట్టి

వ్యవసాయపుదారుఁడు తనకున్న 5 యకరములలోను 4 యకరముల నేలను గేవలము గొడ్లమేతకే వినియోగింప వలసియుండును. మిగిలిన యొక్క యకరములోను వచ్చుపంట వ్యవసాయపుదారుని కుటుంబ పోషణమునకెంతమాత్రమును జాలదు. అట్టి వ్యవసాయపుదారునితోఁ బశువుల మేతను బండించుమంటిమా గొడ్లనుఁ బెట్టి తాను పస్తుండుట యెట్లని యడుగును. అదికాక కేవలము మనుష్య పోషణమునకే 5 యకరముల నేలను వినియోగించినయెడల దానినుండి 150 మణుగులకంటె నెక్కువ మేతరాదు. 365 మణుగుల మేత నిచ్చుటకు మారుగా 150 మణుగులనే యిచ్చుమేని యాదిగొడ్లకు సగము కడుపునకైనఁ జాలదు. అందువలన గొడ్లను మేపి తాను పస్తుపడుటకంటెఁ దానును గొడ్లును సగము మాత్రమే కడుపునిండించుకొనుట మేలని యాతడు చెప్పును. ఇట్టి సమయములో గొడ్లకు మంచి మేత యెట్లు దొరకును? గొడ్లను బలముగానుంచుట మేలనియును వానికిఁ దగిన యాహారమును బ్రత్యేకముగాఁ బండించుట మంచిదనియు, నొప్పుకొనుమన్నైతేఁ బ్రశ్నను వేయువారికిఁ జెప్పవలసిన సమాధానమేమి?

మంచి పద్ధతి,

పశువుల మేతలో 3 పాళ్లు గడ్డిగాని చొప్పగాని, యున్నయెడల 1 పాలు జనుము, పెసర, ఉలవ, మొదలైన మేతకాయ ధాన్యములతో పా [illegible] మున్నగునవి ప్రత్యేకముగాఁ గొన్నిరకముల పశువుల మేతలు గలవు. గినీగడ్డి మొదలగునవి, యొక్క యకరము నేలకు సంవత్సరమునకు 365 మణుగుల మేత నీయఁగలవు. ఈ యాహారము పశువులకుఁ బుష్టికరము, మరియు బలకరము. ఈజాతి పశువుల మేత సర్వకాలములందును నుండును. కావున వ్యవసాయపుదారుఁడు తన 5 యకరముల నేలలో 1 యకరమును బశువులకు విడచిపెట్టినయెడల నది సుఖపడును. సుఖపడి యారోగ్యస్థితియున్న యాపశువులచేఁ బాటుచేయించినయెడల 4 యకరములలోను, తాను 5 యకరములలోఁ దీయుపంటకంటె నధికము తప్పక రాఁగలదు. పరిష్కృతముగఁ బశువులను నిలువఁజోటీయక, భూమినంతయుఁబం

టలకే వినియోగించుట శ్రేష్ఠము. వ్యవసాయపుదారుడు తనకున్న భూమిలో 5వ వంతో 6వ వంతో పశువులకొఱకై వినియోగించునేని వానిగొడ్లు బాగుపడును. మఱియు నట్లు పశువులకొఱ కుంచఁబడిన భూమియొక్క ఫలము తక్కిన భూమిమీఁద నిరాటంకముగా రాఁగలదు. ఆరోగ్యకరములైన పశువులదుక్కియు, పెంటయు,— సమస్తమును బాగుగనే యుండును. గవర్నమెంటు వారీ విషయమును యోచించి పశువుల మేఁతకై తగినట్టి ముల నేర్పాటు చేసిన యెడల జీవనమునకై యాకలితో మాడుచుండు నోరులేని జంతువుల కెంతో మేలు గలుగును.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

:o:

మేఁత పైరులు, మేతలు.

పశువులు భక్షింపని మొక్కలను సాధారణముగా [illegible] గుర్తింపవచ్చును. మామిడి, పనస, జువ్వి, వెంపలగుఱ్ఱము [illegible] లను నివి భక్షింపవు. కలుపుమొక్కలలోఁ గొన్నిరకములను [illegible] కూడ తినకుండును. ఆకలిగొన్నలేక, అదేపనిగానే [illegible] చును. బ్రహ్మజెముడు మట్టలను పిచ్చి గొన్నిరకములతో [illegible] లను పశువులు పట్టుదురు. [illegible].

మంచి యాహారములు

సూర్యకాంతపు మొక్కలు పశువుల కారోగ్యకరములు. [illegible] వైన చిక్కుళ్లను పశువులపుంచినవి. [illegible] చిక్కుళ్లను పెట్టినయెడల నవికట్టుకొనును. ఇందుకొఱకే [illegible] చిక్కుడుగింజలను బోడి చేసి యీయవలెను. అల్లై మాఁగోల్డ్ (Mangold

or mangel Uurzel) అనునొక దుంపపైరుగలదు. టర్నిప్సు, కాబేజీ, కారటు, మొదలగునవికూడఁ బశువులకు మంచియాహారములే. కాని మనుష్యులకే యివికరువుగానున్నప్పుడు పశువులకు మఱియుదొరకవుగదా. ఈ పైరులు చౌటినేలలో బాగుగా నెదుగును.

రియూనా

అల్లే గేదెగడ్డి (Buffalo grass or Reana Luxuriaus) అను నొకజాతిగడ్డిగలదు. ఇది జొన్నకంటె నెక్కువయెత్తుగాఁ బెరుగును. కాని మంచినీటి సదుపాయములున్న బలమైననేలలోనేకాని యిదియెదుగదు. మొక్కపూర్తిగానెదిగి గింజపట్టునప్పటికి పదిమాసములగును. ఒక్కవిత్తనమునుండి మంచినేలలో 80, 90 మొక్కలు గలదుబ్బులులేచును. దుబ్బులోనియొక్కొక మొక్కయు సాధారణముగా నేకేటి 7 గజములపొడుగు పెరుగును. కొంచెము పొడుగెదుగఁగానే కోయుచువత్తుమేని, నిరాటంకముగా సంవత్సరమునకు 7, 8, కోఁతలు పడును. ఒక్కొక్కకోతకు నొకయకరముభూమినుండి సాధారణముగా 50—60 బంగాళామణుగుల పశువులమేఁత వచ్చుచుండును.

ఉత్తమాహారము.

కాని,పశువులమేతకై ముఖ్యముగాఁ బెంపఁబడునవి గినిగ్రాసు, ల్యూసరిన్ అను రెండుగడ్డిజాతులుగలవు. ఇవి సర్వకాలములందును నెదుగునవి. ఇవిపాతుకొనిన తరువాత భూమినుండి వీనినిదొలఁగించుట దుస్తరము. ఇందుగినిగ్రాసు నెమరువేయు పశువులకు మిక్కిలియారోగ్యకరమైనది. ల్యూసరిన్ అనునది గుఱ్ఱములకు మిక్కిలి మంచిది. పశువులకుఁదగుమాత్రముగా దీనినీయవచ్చును. విశేషముగా నిచ్చినయెడల నిది విరేచనములను గలిగించును.

గినీగడ్డి

ఉత్తరవాఫ్రికాఖండ మీగడ్డికి జన్మభూమి. అమెరికాఖండమునం

సామాన్య విషయములు. దిది తరువాత వృద్ధినందెను- 1793 వ సంవత్సర మునని దిది మొట్టమొదట హిందూదేశమునకు దేఁబడెను. ఇదిసర్వకాలములందును పెరుగు గడ్డి. దీనిలో ఒక్కదుంపనుండి యనేకము లగు కొమ్మలు బయలుదేరును, దీనివేళ్ళు భూమియొక్క పైభాగమునందే యుండును- గానిలోఁతుగా నడుగునకు వ్యాపింపవు. మిక్కిలిశీతలము గానుండు ప్రదేశములు దీనికిఁబనికిరావు. నీరులేనికాలములో దీనికనీరుకా వలెను. బలమైన రేగడనేలలకిది మంచిపైరు. ఇదిసామాన్యముగా 8 యడు గులయెత్తు పెరుగును. ఒకయకరమునేలయందు 30,000 పౌనులతూనికగల గడ్డి నొకసంవత్సరములో సులువుగా పెంపవచ్చును.

విత్తనము చల్లుట. గినీగడ్డిని విత్తనములవలన వృద్ధిచేయుట కొంచెముకష్ట మైనపని. దుంపవలన నిదిమిక్కిలి సులువుగా నభివృద్ధిచెం దును. విత్తనమువలన మొక్కలను మొలిపించునెడల ముందుగా నాకుమడి పోయవలెను. ఆకుమడికైనను దుంపనాట్పుటకైనను ముందు పొలమును శు భ్రముచేసి, 7, 8 సారులు చక్కగా దున్నవలెను- ఎకరమునకు 5 లేక 6 టన్నుల పశువులపెంటను చేర్చి భూమిలో గలిసిపోవునట్లు దున్ని వేయుట మంచిది. గినీగడ్డికి పశువుల, మనుష్యుల, గొఱ్ఱెల, మేకల, గుఱ్ఱముల సమ స్తజంతు జాలములయొక్కయు పెంట సర్వోత్కృష్టమైనది. ఈరకము పెంట నెంత హెచ్చుగా బండునో గినీగడ్డియు నంత హెచ్చుగా వర్ధిలును. ఆకుమడిని గాని పొలమునుగాని యీప్రకారముగా సిద్ధముచేయవలెను. ఆకుమడివిష యములో భూమియందు జానెడేసిదూరముగా వ్రేలితో గుంటలుచేసి ఒ క్కొక్క గుంటలో రెండేసి విత్తనములచొప్పున పాతిపెట్టవలెను- విత్తన ము వేసిన మూడవనాడు పొలమునకు నీరుకట్టవలెను. అదిమొదలు మొక్కలు

మొలుచు వఱకును బ్రతి మూఁడవదినమునను నీరుకట్టుచునే యుండవలెను. మొక్కలు మొలచినతఱువాత దినమువిడచి దినము నీరుకట్టుచుండవలెను. వర్షములేనియెడల పైప్రకారముగా నీరుకట్టుట యావశ్యకము. తొమ్మిదంగుళములయెత్తువఱకు మొక్క పెరిగినతఱువాత దానినూడ్చవచ్చును. ఊడ్చినప్పుడు ప్రతిపాదులో సధమమెనిమిదేసి మొక్కలనయినను నాటవలెను. ఒక్కొక మొక్కచొప్పుననే నాటుపద్ధతి వరికిమంచిదిగాని గినీగడ్డికిమంచిదికాదు. పైనిచెప్పినప్రకారముగా విత్తనములను బాతిపెట్టక కొన్నిదేశములలో గినీవిత్తనమును పొలములో చల్లివేయుదురు- ఈపద్ధతిమంచిదికాదు. బొంబాయి రాజధానిలో దొరలు కొందఱుసహితము విత్తనమును జల్లివేయుపద్ధతినే యవలంబించినను నీపద్ధతి బహునష్టదాయకమైనది- చల్లివేయుటవలన విత్తనము లొక్కొకచోట నెక్కువగా బండును. ఒక్కొకక్కచోట మిక్కిలి పలచనగును. నీరుకట్టుటయు కలుపుదీయుటయు గష్టమగును. చాలదినములవఱకు నీవిత్తనము మొలకెత్తదు. అందువలననిది యెట్లుమొలచునో యెక్కడమొలుచునో యెప్పుడెప్పు డేమిచేయవలెనో తెలిసికొనుట రైతునకంత సులువుగానుండదు-

ఊడ్చుట

పొలమును పైనిచెప్పినట్లుగా సిద్ధముచేసిన తఱువాత నొక్కొక్క గజము దూరములో నుండునట్లు బోదెలనేర్పఱచి యీబోదెల మీఁద దుంపలను 2 నర యడుగులదూరములో నొక్కొక్కట్టి చొప్పున పాతిపెట్టవలెను- దుంపపైకాడ 5 లేక 6 అంగుళములకంటె నెక్కువ పొడుగుగా నుండగూడదు. ఎక్కువయుండెనేని గోసివేయవలెను- ఆకునూడ్చు నెడల నొక్కొక్కచోట నెనిమిదేసి యాకుల నూడ్చవలెను. ఊడ్చినతఱువాత మొక్కనాటుకొనుదాక బ్రతిదినమును నీరుపెట్టుచుండవలెను- మొక్కలు చక్కగా నాటుకొన్నతఱువాత వడిలేనప్పు డొక్కొకసారి నీరుకట్టుటచాలును- సరిగా గీత (లైను) వేసికొని ఆప్రకారమే వరుసగా నడుమ నడుమ నాగలి నిఱుపాలు దున్నుటకనుకూలించు నట్లూడ్చ

టమంచిది. ఇట్లుచేయుటవలన దఱవాతి పాటంత కష్టతరముగానుండక- సులువుగా కలుపుతీయుటకు వీలుకలుగును.

కోత మొక్క నాటుకొన్న 45 దినములనాటికి మొదటికోత కాలముకవచ్చును. మొక్కలు 1½ లేక 2 గజముల యెత్తు పెఱుగగానే వానిని దుంపకట్టునట్లు మొదటిలోనికి గోసివేయుచుండవలెను. ఇట్లుచేసి వెంటనే భూమి నిఱువాలు చక్కగా దుబ్బులమధ్యను దుబ్బుచెడకుండ దున్నివేయవలెను. దుబ్బులలో మొలచినకలుపును జేతితో బీకివేసి తఱువాత నీరుపెట్టవలెను. రెండేసికోతల కొక్కొక్కసారి యకరమునకు 150 మణుగులు పశువుల లేక యితర మృగముల పెంటనుగాని, చెరువుమట్టినిగాని పోయుచుండవలెను- ఇదియుండుపొలములలో నీరు ప్రవహించిపోవలెను- గాని నిలిచియుండరాదు. ఈప్రకారముగా గోయుచు పెరువువేయుచు వలసినప్పుడెల్ల నీరుకట్టుచు వచ్చినయెడల దుబ్బులు లావైచక్కగా గడ్డినిచ్చును-

వృద్ధిచేయుట. గినీగడ్డి దుంపలను సాధారణముగా రెండేసిసంవత్సరముల కొక్కసారి, పెకలించి ముక్కలుచేయవలెను- ఆ మొక్కలలోకొన్నిటినిమాత్రమే యథాస్థానమునందుంచి తక్కినవానిని బొలమును పెంచుటకై వేరొకచోట నాటవలెను. దుబ్బును గోసి పొలమును పెంచినయెడల గడ్డి యెక్కువవచ్చును. దుబ్బును గోయకుండ నిలిపినయెడల గడ్డి తక్కువవచ్చును. మఱియు, నది బిరుసై పశువులకును గుఱ్ఱములకును నంతయారోగ్యకరమగు నాహారముకాదు.

విత్తనము విత్తనముకొఱకు నుద్దేశింపబడిన మొక్కలను దూరముగా నుంచవలెను. వానిగడ్డిని కోయరాదు- అప్పుడది వెన్ను వేయును- ఎప్పుడును గోయకుండ విత్తనమునకై నిలిపిపెట్టిన మొక్క వెన్నుతోనే యెండిపోవును-

గినీగడ్డి మిక్కిలి యారోగ్యకరమగు పశ్వాహారము- సమస్తజాతి పశు

వులకును సర్వావస్థలయందును నీమేతవేయవచ్చును. ఏకభూమినే తలుచు గా మార్చనక్కరలేకుండ దీనిని వేయవచ్చును. మూడేండ్లుదాటిన తరువాత దుబ్బులను త్రవ్వివేసి పూర్వపు విడినేలలో వీనిని వేసి పూర్వమివి యుండునే ల నిప్పుడు విడిగా నుంచవచ్చును- గుఱ్ఱములకు ల్యూసరన్ మంచిదని చెప్పు దురుగాని గినీగడ్డి సహిత మంతపనిసేయును- గినీగడ్డిని ముక్కలుగాగత్తిరించి పశువులకు వేసినయెడల నవి విడిచిపెట్టి త్రొక్కిపాడుచేయకుండ నంతను మేయును. సామాన్యపు గుఱ్ఱముల కితరాహారముతో గలిపి 1మణుగు కత్తిరిం చిన గినీగడ్డిని వేయవలెను. పాడియావులకు $1\frac{1}{2}$ మణుగులకు కీయవచ్చును.

ల్యూసరన్.

దీనినే "ఆల్ఫాఎల్ఫా" అనుపేర బిలుతురు. ఈపైరు గాలినుండి నైట్రోజన్ అను నుద్భిజాహారమును లాగుకొని భూమికిచ్చి భూమిని సారవంతము గానట్లు చేయును. ఒకసారి మొక్క వేసినయెడల బండెండు సంవత్సరముల వఱకును నదిమంచిగడ్డి నిచ్చుచుండును- ఇదిపశువులకు మిక్కిలి బలకరమైన యాహారము- కాని అత్యంతబలకర మగుటచే నావులును గేదెలును దీనిని జీర్ణముచేసికొనలేవు. గుఱ్ఱములకైనను దినమునకు 10 పౌనులకంటె నెక్కువ గా ఈగడ్డినిమేపరాదు. గుఱ్ఱములకు పొట్టచిన్నది. శరీరపరిమాణము పెద్దది. అం దువలన వాని ల్యూసరన్ కంటె మంచియాహారములేదు- ఆవులకు మితిమిం చి మేపినయెడల నజీర్ణము మొదలగు వ్యాధులుసంభవించును- ఈపైరును గుఱ్ఱములు విశేషముగానుండుచోట బండింపవలెను- ఇతర ప్రదేశములలో వ్యవసాయదారునికి నష్టమేకాని లాభముండదు- ఈపైరునకు దఱుచుగా నీరు పెట్టుచుండవలెను-

ఈపైరునకు సున్నమువిశేషముగా గల రేగడభూములు మంచివి. తొల పండింప కరిని వానకురియగానే నుండుగా భూమిని దున్ని ఎకరము వలసినరీతి నకు 25 లేక 30బండ్ల చెఱువుమట్టిని గాని కాలువ, నది, వీనిబం

భూమిని సిద్ధముచేయుట. దునుగాని పోయవలెను. భూమిలో గలిసిపోవునట్లు దీనిని అయిదారుసారులు దున్నినతరువాత ఎకరమునకు మూడునాలుగు మణుగుల సున్నమును గాని ఎనిమిది మణుగుల ఎముకల పొడుము గాని చల్లివైచి భూమినిమరల చక్కగాదున్ని గనిమలుకట్టవలెను. చాలువిడిచి చాలుగా భూమినిదున్నినయెడల నడుమగట్టును ఇరుప్రక్కలను కాలువలునువచ్చును. ఈగట్లమీద గోతులుచేసి యొక్కొక విత్తనముచొప్పున చేతితో విత్తవలెను. ఎకరమునకు 4 సేరుల గింజలైనయెడల నెక్కువ. విత్తిన

విత్తుట. పదిదినములలోగా మొలకలు లేకనియెడల నొకసారినీరుకట్టవలెను. అది మొదలు పదిదినములకొకసారి విధాయకముగానీరు కట్టుచుండవలెను. ఎండకాలములో భూమిపదును ననుసరించి నాలుగైదుదినముల కొకసారి కూడ నీరు కట్టవలసివచ్చును. విత్తునప్పుడు గింజ 1½ అంగుళము కంటె నెక్కువలోతుగా పాతిపెట్టబడరాదు.

మంచినేలలో నిదిసంవత్సరమునకు 5 లేక 6 సారులు కోతకువచ్చును.

కోత, కోతకోసినప్పుడెల్ల భూమి చాళ్లవెంబడి చక్కగాదున్ని కలుపునుబూర్తిగా దీసివేయవలెను. రెండేసికోతల కొక్కొకసారి యెరువువేయవలెను. ఈసారి యెరువువేయునప్పుడు 30 బండ్ల పశువులపెంట నుపయోగించి, దానిని చాళ్లలోవేసి దున్నివేయుదుమేని, మఱియొకసారి యెరువువేయునప్పుడు సున్నమునో యెముకలపొడినో వేయవలెను. మూడవసారి యెరువువేయు కాలమువచ్చునప్పుడాముదపుపిండినో వేపపిండినో వేయవలెను. ఈప్రకారముగా మాటిమాటికి యెరువులనుమార్చి భూమిలోనికి దున్నివేయుచు వచ్చినయెడల నాభూమిలో నిత్యమును మంచిపంట బయలుదేరును.

ల్యూసర్న్ గడ్డికి మిక్కిలిలోతుగా వేరుపాఱును. అందువలన నిదిచక్కగా నాటుకొన్నతరువాత దీనినిచంపివేయుట దుస్తరము.

ఒకవిశేషము. ఎంతటి మందువేసంగి యందును దీనివేరు మిక్కిలి లోతుగ

పదునుగలచోటనే యుండుటచే పైమొక్క యెండకు చచ్చిపోయినను, వాన కురియగానే మొలకలు బయలుదేరుచుండును. అందువలన ల్యూసరన్ వేసిన భూమిలో మఱియొకటివేయుటకు వీలుండదు.

విత్తనముకట్టు. విత్తనముకట్టు మొక్కలు మూడేండ్లకులోపువై యుండవలెను. మూడేండ్లకంటె నధికకాలము పెరిగిన మొక్కలు విత్తనమునకు పనికిరావు. విత్తనమున కుద్దేశింపబడిన మొక్కలకు నప్పుడప్పుడు మాత్రమే యొకతడి యిచ్చుచుండవలెను. గడ్డికోతకోసిన తరువాత మొక్కను మఱల కోయక యెదుగనిచ్చినయెడల నొకసంవత్సరము నాటి కది విత్తమునవేసి చచ్చిపోవును. విత్తనమున కుపకరించుగింజలు లావుగాను, నిగనిగలాడుచును, శీలవర్ణముగలవిగను నుండవలెను.

తెగుళ్లు. ల్యూసరన్ గడ్డి కనేకములైన తెగుళ్లుకలుగును. నవంబరునెలలో విత్తనము వేయుట మంచిది. ఇతరమాసములలో వేసినయెడల నిది పురుగులవలననో ఎండవలననో తప్పక చెడుచుండును. దీనికి పురుగుపట్టునేని దానినివదల్చుటకు సామాన్యపుమందులు పనికిరావు- పురుగులు పెద్దపెద్దగములుగా చేరి మొక్కల నధి వసించియుండునప్పుడు నెంతమందు చల్లినను నీ కీటకసంఖ్యకు దక్కువగానే యుండును. కారట్ (carrot) అను నొకదుంపపైరును ల్యూసరన్ చుట్టును వేసినయెడల పురుగులు చాలవఱకటుపోవును. కాని బలమైనవాన విశేషకాలమెడతెగక కురిసినయెడల పురుగులు నిశ్చయముగాచచ్చును. మంచువలన కొన్ని పురుగులు బయలుదేరి యీ గడ్డికి హానిచేయును- మిడతలును గొల్లభామలును నెండకాలములో నీ చేనును దినివేయును.

పంట. ల్యూసరన్ గడ్డిని నెండబెట్టి నిలువచేయగూడదు- మంచిచోట్ల నిది యకరమునకు 70,000 పౌనులగడ్డిని నొకసంవత్సరములో నీయగలదు.

పన్నెండవ ప్రకరణము.

గడ్డిని పాతరవేయుక్రమము.

ధాన్యమును పాతరవేయుట హిందూదేశములో సామాన్యాచారమై యున్నది.

పాతరలు

ధాన్యములువలెనే గడ్డినిగూడ పాతరవేయుట యింగ్లండు మొదలగు దేశములలో నాచారమైయున్నది- గడ్డినిపాతరవేయుటవలన, పశువులకు సర్వకాలములందును మంచి పచ్చనిమేతదొరకుచుండును. ఎండుగడ్డికంటె పాతరపడ్డ పచ్చిగడ్డి పశువులకెక్కువయారోగ్యమిచ్చు నాహారము. కాని హిందూదేశ ముష్ణదేశమగుటచే సీమలోవలెనిక్కడ పాతరకు తగినన్ని యనుకూలములు లేవు. అయినను గరవుకాలమందు పశువులకు దగిన యాహారమును గూర్చియుంచుట కీపాతరలు మిగులనుపయుక్తములయినని. పాతరపడ్డ యాహారము సులభముగా జీర్ణమగును.

అనుకూలములు

హిందూదేశమునందు వర్షకాలములో ననేకవిధముల గడ్డిపుట్టుచుండును. మనమాకాలము నందాగడ్డిని కోసివేయక వదలుచుండుటచే వర్షములు పోవుకాలమున కాగడ్డియంతయు ముదిరి, బిరుసెక్కి, అజీర్ణకరమును, పుష్టిరహితమునునై చెడిపోవుచుండును- అట్లుకాక వర్షకాలములో నీపుట్టిన గడ్డినంతను మనము పాతరవేయుదుమేని, ముందుకు కొంత గడ్డి నిలువచేసిన వారమగుదుము. మఱియును, నిప్పుడు కోసివేయబడిన వేళ్లుమరల పెరిగి శీతకాలమునాటికి ముదిరిచెడక నవనవలాడు పచ్చమేతనిచ్చును- ముదిరిన జొన్న మొదలగువాని కాడలను సాధారణముగా బశువులు వదలివేయును. కాని యివి పాతరపడినయెడల మృదువులై, రుచ్యములై, యారోగ్యకరములై, పశువులకు హితకరములగును. అందువలన హిందూదేశమునందును పాతరపడని కారణమున చెడిపోవురీతి పశువుల యాహారమును

దప్పక పాతర వేయవలెను. కాని ప్రతియాహారమును బాతర వేయగూడదు. హిందూదేశముష్ణభూమి. భూమిలోనివేడి పాతఅలోనికి సులభముగా వ్యాపించిదానిలోని యాహారమును నావిరిచేసి పాడుచేయును. సీమ

నష్టములు.

లో100 పౌనుల పచ్చమేత వలన 85 మొదలు 95 పౌనులవరకు పాతరపడిన మేతవచ్చును. మనదేశములో 100 పౌనులకు 60 పౌనుల మేతదిగుట కష్టము. ఇందులో బాతర అడుగునను బ్రక్క నునుండు కొంత మేత ముక్కి చెడిపోవును. అందువలన పాతరవేయుటయే గడ్డికి ననుకూలమయినదికాదు. పాతర వేయని కారణమున చెడిపోవు పశ్వాహారమును మాత్రమే పాతరవేయవలెనని మేము చెప్పుట కిదియే ముఖ్యకారణము. ఎండించి నిలువజేయుటకు వీలుగానున్నచోట పాతరలేకుండ నెండబెట్టుటయే మంచి పద్ధతి. హిందూదేశములోని గవర్న మెంటువారి వ్యవసాయస్థానములలో బెక్కుచోట్ల పాతరలను వేసినను నేది పాతర వేయవలెనో విమర్శింపక, ప్రతి వస్తువును బారత వేయుటచే హిందూదేశమునకు గడ్డిపాతరలు పనికిరావన్న యసత్యాభిప్రాయ మొక్కటి బయలుదేరినది. కాని నైరీతి పదార్థములనే బాతర వేసినయెడల దేశమునకు మంచి యుపకారమే కలిగియుండును.

పాతరలను

పాతరలెప్పుడు నిటుకతోఁగట్టఁబడి శుభ్రముగా గచ్చుచేయఁబడవలెను- భూమిలో గోతినొక్కదానిని ద్రవ్వి దాని యడుఁగుగ

గట్టుట

నొకచాపనువేసి దానిపై గడ్డినివేయుట మంచిపని కాదు. నచ్చులేని గోతిలో గడ్డిని పాతరవేసినయెడల నది యంతయు మట్టివాసనకొట్టుచుండును. భూమిలో నెప్పుడును నుండు పదునువలన కొంతభాగముముక్కిపోవును. ఒక టన్ను మేతపట్టు గచ్చుపాతరను గట్టుటకు రు 10 లు చాలునని నిర్ధారణ చేయబడినది- ఈపాతరలు చౌకముగా 100 యడుగుల వైశాల్యమంతియ యున్నతము పాతరలు గలిగియుండు నేని యందు నిరాటంకముగా 10 టన్నుల మేతపట్టగలదు- ఈపాతరలు భూమిలోనె త్రవ్వబడవలెనన్న నిర్ణయములేదు- భూమిలో గోతిని త్రవ్వి

గచ్చుచేయించినను జేయించవచ్చును- భూమిపైన నొక గదిరీతిగా గట్టినను గట్టవచ్చును. సగము భూమిలోను సగము భూమిపైనను నుండులాగున జేసినను జేయవచ్చును- తనయింట నేదైన గచ్చుగది యొకటి యున్న యెడల గాలి రాకుండునట్లు దాని ద్వారములన్నిటి నిటుకతోడను, గచ్చుతోను కప్పించి వైచి యందు పాతరవేసినను వేయవలెను- పాతరయొక్క యుద్దేశము గాలి తగుల కుండునట్లు గడ్డిని అణచియణచి కుక్కి వేయుటకాని భూమిలో బాతిపెట్టుటకాదు- ఎంతజాగ్రతగా గట్టబడిన పాతరలయందైనను నడుగునను బ్రిక్కలను పైనను గొంతముక్కి చెడిపోవుననే యుండునుగాన, పది చిన్న పాతరలను గట్టుటకంటె, నొక్క పెద్దపాతరను గట్టుకొనుటయే విశేషము లాభకారియైయున్నది.

పాతరలలో గడ్డి పలువిధములయిన మార్పులను జెందును- పాతరయందు గాలియెంత మాత్రమును నుండకుండునట్లణచియణచి కూర్చుదుమేని, దానిలో గాలి యంతగానుండదు.అందువలన నీగడ్డియందు లాక్టిక్ ఆసిడ్ (Lactic Acid) అను నొకరీతి ద్రావకముత్పన్నమగును. ఈగడ్డి కొంచెము పులిసియుండును-పశువులకు మంచియాహారమగును-ఈగడ్డి పాతరనుండితీయబడ్డ తరువాత గూడ గొంతకాలము నిలువయుండును. పాతరయందు విశేషముగా గాక కొద్దిగా మాత్రమే సందులుండునట్లు గడ్డికూరబడిన యెడల నీ సందులలోనుండు గాలివలన గడ్డినుండి వేడియావిరులు బయలుదేరును- ఈ యావిరులవలన గడ్డి మిగుల వెచ్చగిలి 120 మొదలు 160 డిగ్రీలవరకు వేడిపడును- అప్పుడీగడ్డిలో మధురములగు కొన్ని సారాయము లుత్పన్నమగును- పాతరయందు గడ్డి యారువారములవఱకును నిట్లు వేడిగానుండి క్రమముగా చల్లబడును. ఉష్ణముపోయి చల్లబడినతరువాత దీనినితీసి పశువులకు వేయవచ్చును పశువు లీ యాహారమును నత్యాతురతతో భక్షించును. అంతగా కూరక చక్కగా గాలి జొరునట్లు పాతర పెట్టితిమేని, యాగడ్డియందు ఆసిటిక్ ఆసిడ్ (Acetic Acid) అను

గాలివలన గడ్డిలో జరుగు మార్పులు-

నొక ద్రావకమూరును. ఇది కొంచెము దుర్వాసనకలిగి పుల్లగానుండును. సారాయముగాఁగాని, ఆసిటిక్ ఆసిడ్ గాఁగాని మారిన గడ్డి పాతరలోనుండి వెలువడిన యల్పకాలములోనే చెడిపోవును. ఒక్కొకప్పుడు పాతరలో సహితము ఇది చెడిపోయియుండును. అందువలన పాతరలో గడ్డిని, సర్వ విధములను గాలితగులకుండునట్లు కుక్కి-కుక్కి త్రొక్కి-త్రొక్కి వేసినయెడల మనకును పశువులకును లాభకరముగా నుండును.

పాతరలందు గాలిచొరకుండ నుండుటకై కొందఱు వ్యవసాయదారులు గడ్డిని చిన్న చిన్న ముక్కలుగా నరికి వేయుదురు. ఇట్లు చేయుటవలన సందులన్నియు చక్కగా బూడిపోవును. చిన్న ముక్కలగుటవలన పాతర తీసివేయుటయు తేలికయగును. పొడుగైన ముక్కలు కాకపోవుటచే సద్దుబాటు చేసి యణచుటకు వీలుగానుండును. కాని పచ్చమేతను ముక్కలు ముక్కలుగా నరకుటవలన, పాతరలో నీముక్కల తల మొదళ్ల రెంటనుండియు, పశ్వాహారములోని పుష్టికరములగు పదార్థములు ద్రవరూపమునఁ గారిపోయి యడుగునపడి గడ్డిని నిస్సారముచేయును. కాబట్టి ఈవిషయమున సముచితానుకూలముగా నడువవలెను. వరిగడ్డి మొదలగు మెత్తని యాహారములను ఖండింపనక్కఱలేదు. మొక్కజొన్న మొదలగువాని సంగతి ముపాతిక ముక్కలక్రింద నఱికి వేయవలెను. మొదట పాతరలో పశ్వాహారమును వేసి సందులేకుండునట్లు త్రొక్కి వేసి, పైన బరువు వేయవలెను. వారము దినములకది కొన్ని మూరలందు యణగిపోవును. అప్పుడు దానిని మఱల మఱల త్రొక్కించి పైన మఱికొంత పశ్వాహారమును వేయవలెను. 40 చతురపు టడుగుల నేలలో 1టన్ను గడ్డి యిమడునట్లు త్రొక్కించినయెడల చాలును. ఇంతకు నెక్కువైననెడల త్రొక్కించుట చాలదు. ఈప్రకారముగా పాతరనంతను నింపివేసి పయిన పెద్దబరువు నొకదానిని పెట్టవలెను. అడుగునకు 100 పౌనుల బరువైనను పయిన నుండవలెను. ఇది కష్టమగుటచే కొన్ని దేశములలో

గడ్డినికూరు విధము.

భూమిలోనే పాతరలను త్రవ్వి వానిమీద నెన్న గడ్డివాములను వేయుదురు. పాతరయందు వేయబడు గడ్డియంతయు పూర్తియగుచున్న దేని చక్కగ నిమరాలి ముగును. పాతరలో నొక్కికట్టిన గడ్డిపదగానే దానిపైన 20 పౌనులరాయి ప్పను నెల్లినేయు ముండవలెను. పాతర నిండినంతువారా దానిపైన మఱికొంత యుప్పును పోసి మఱిబరువు పెట్టవలెను.

పాతరపడిన గడ్డిని తిన్న యావులు విశేషముగా పాలముగానని యును నందువలన పాలు పలచన యగుననియు నొకకొందరు వ్రాసియున్నారు. కాని యిది పొరపాటు. ఈయము పాతగడ్డి మార్పిమే మేపుటవలన నీరొక్కొన్ని సంభవించినది. కాని ప్రస్తృతింపబడు తెలకపుండిరి, పాతరగడ్డి సూరాని మునుమ ప్రాయమునందు మేము తెలుపబోవు కొని నాహార మిచ్చిన యెడల కొందరు పాతరగడ్డి తెలుపనిన్నకి తెలిసియుండము. తెరకొ అను దసవాన్యులిచే చేయ బడినయీక్రింది లెక్కలను వలన పాతరగడ్డి యొక్క యుపయోగము మెన్నక తెలియగలదు.

	తీసుకొన్న పచ్చగడ్డి	వచ్చిన యెండుగడ్డి	పచ్చగడ్డిలోని త్రోవగ	[illegible]	[illegible]	ఎంత [illegible] ధాన్యములు	నైట్రోజను [illegible]	కొంత ఆలస్యముగా [illegible] నష్టము - లాభము		[illegible]
	పౌ.	పౌ.	పౌ.	పౌ.	పౌ.	పౌ.	పౌ.		నష్టము	
I.	34442	11,152	160	150	8668	7670	10	998	లేదు	[illegible]
II.	34009	26000	151	155	8.23	6,989		1·9	331	పౌ.

అందుమఱికొన్ని పరీక్షలవలన నీక్రింది సత్యములు తేలినవి. 10టన్నుల గడ్డి నెండించి నప్పుడు 3 టన్నుల యెండుగడ్డి వచ్చినది. 10 టన్నుల గడ్డినే పాతర వేసినప్పుడు 7 టన్నుల పాతరగడ్డి వచ్చినది. పశువు దినమునకు 40 పౌనుల మేత మేయును నేని 10టన్నులగడ్డి నెండించుటవలన 168 దినము

ల గ్రాసముమాత్రమే చిక్కుననియు, పాతరవేయుటవలన 392 దినముల గ్రాసము వచ్చెననియు, దెలిసినది. పాతరగడ్డి మెత్తగాను పుష్టిగాను నుండును. కాలప్రవృత్తి సరిగానగును. ఎక్కువ పెట్టినయెడల రోగములను దెచ్చును. దాహము హెచ్చును.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

:o:

పశువుల యాహారపదార్థముల యంతర్భాగములు.

:o:

భిన్న పదార్థములు భిన్నగుణములుకలవి.

పశువుల యాహారపదార్థము లన్నియు జంతువులకు నెక్కురీతుల నుపకరించును. ఏదేనియొక్క మేతను వేసితిమిగదాయని మనముసంతోషింపరాదు. కొన్నివస్తువులు మిక్కిలి యారోగ్యకరములై బలమునిచ్చును. కొన్నివస్తువులు రోగమును దెచ్చును. భిన్నపదార్థములు భిన్నగుణములు కలిగియుండును. శనగ, కంది, పెసర, ఉలవ, గోరుచిక్కుడు, మినుము, అలచంద, చెన్నంగి — ఈరీతిసమస్తములగు కాయధాన్యముల పొట్టును (= గింజలు తీయగా చేనిలోమిగులుపంటసంబంధమగు చెత్త) మాంసకరమగు పదార్థములతో నిండియుండుటచే గొడ్లకుమిగుల బలకారి. వరి, గోధుమ, జొన్న, రాగి, సజ్జ, మొక్కజొన్న, కొఱ్ఱ, చామ, వరిగ, ఆరిక— మొదలగు కంకిధాన్యముల గడ్డియును చొప్పయును, నంతబలకరములు గావు. శనగపొట్టు నవుగల బల మొలవపొట్టునకు లేకపోవచ్చును.గోధుమగడ్డి వరిగడ్డికంటె,బల్మైనది. శనగలు వడ్లకంటె నెక్కువ పుష్టికరములు. కాబట్టి పశువులకు మన మిచ్చు నాహారమునుబట్టి వానిబలాబలములు మాఱుచుండును.భిన్నధాన్యములు భిన్నగుణములు కలవన్న సత్యము ప్రతిమనుష్యుడు నొప్పుకొనక తప్పదు. కంకిధాన్యములగడ్డి అన్నిటికంటె బలహీనము. కాయధాన్యముల గడ్డికంటె గంకిధాన్యములగడ్డి (పొట్టు) యెక్కువ బలమునిచ్చును. ఇక ధాన్యముల విషయములో నన్నిటికంటె బలహీనములైనవి కంకిధాన్యములు. తైలము

నిచ్చు నాముదాలు ,నూవులు మొదలగు విత్తనములు కంకిధాన్యములకంటె బలకరమైనవి. ఈచమురునిచ్చు తిలాదులకంటె కాయధాన్యము లెక్కువబల కరములు. కాయధాన్యములకంటె బలకరమైనవి, ఆముదపుపిండి తెలికపిండి మొదలగు మరగానుగలలో నాడబడిన వస్తువులు.

ముఖ్యాలత త్త్వాభాగములు.

ప్రతిధాన్యము నందును 5 విధములైనపదార్థములు విధాయకముగానుండును-అవివరుసగా (1) నీరు (2) చమురు (3) మాంసకర పదార్థములు (4) ఉష్ణకర పదార్థములు (5) నార. ఆయాన్నావిధములైన గడ్డియందు నీ పదార్థములు నూరింట నెన్నిపాళ్లుండునో యీక్రిందిపట్టికవలన తెలియగలదు.

గడ్డిపేరు-	నీరు	చమురు	మాంసకర పదార్థములు	ఉష్ణకర పదార్థములు	నార	బూడిద	ఇసుక
గోధుమగడ్డి	7-56		2-37	43-06	34.68	12-83	11-77
తోకగోధుమగడ్డి	7-93		4.00	41-45	34_82	11.50	6.25
జొన్నచొప్ప	7-35	2-11	2-29	46-27	31-38	10-60	7.15
వరిగడ్డి	8-47	1-77	1.18	47-03	25-71	15-84	13.97

సామాన్యముగా పశువులకు మేపు వివిధపదార్థము లెట్టి తత్వముగలవో డాక్టరు లెదర్ అను దొరయొకఁడు విమర్శనముచేసి యున్నాఁడు. ఆవిభజనము నెం 1 రు పట్టికవలన నేయేపదార్థములలో నెంతసత్తువకలదో స్పష్టము కాఁగలదు- కాని పదార్థములలో నున్న వస్తువు లన్నియు జీర్ణముకావు. సామాన్యస్థితిలో నెంతమట్టుకు పూర్ణారోగ్యములోనున్న పనిచేయుజంతువులు జీర్ణముచేసికొనఁగలవో మూఁడవపట్టికవలనఁ దెలుచున్నది.

జీర్ణశక్తి.

జీర్ణమగునప్పుడు మాంసకరపదార్థములు పెప్టోన్ (peptone) అనునొకరీతిపంచదార క్రిందమారిపోవును. ఉష్ణకరపదార్థములును వేఱొకరీతి పంచదారయగును. చమురు విశేషముగా నున్న పదార్థములు సులభముగాజీర్ణముగును. అందువలన నూవులుమొదలగునవి సులభము

గా జీర్ణముకాగలవు. కొయ్య గానుగలలో నాడిన తెలికపిండి, కొబ్బరిపిండి మొదలగువానిలోని చమురంతయును రాక కొంతభాగము పిండిలో నిలిచియుండును. ఇనుప గానుగలలో యంత్రముల సాహాయ్యముతో నూనెను దీసినప్పుడు మిగులుపిండిలో నూనె తక్కువగానుండును- అందువలన ఇనుపగానుగలలోని పిండికంటె దేశవాళి కొయ్య గానుగలలోని పిండియే యెక్కువజీర్ణకారి. అన్నిరకములపిండికంటె వేరుసెనగపిండియు, నూవుల తెలికపిండి యత్యంతజీర్ణకరములు కాయధాన్యములలో శనగలును, గోధుమచిక్కుడును అత్యంతబలకరము లు. వైజ్ఞానికలవలన నేయేపదార్థము లెట్టిగుణములు కలవో విశదమగుచుండును.

పదునాలుగవ ప్రకరణము-

:o:

మేత యొక్క పరిమాణము-

మేత.

గతప్రకరణమునం దేయేపదార్థము లెట్టియెట్టిగుణములుకలిగియున్నవో తెలిపియున్నాము. మేతయొక్క యావశ్యకతను గూర్చి మే మంతగా చెప్పవలసినపనిలేదు. తగినమేతపడినయెడలం గలుగులాభము నెఱుంగనివారీప్రపంచములోనుండబోరు. కావుననీప్రకరణమునందు పశువుల కేయేపదార్థముల నేరీతిని మేపవలెనో యావిషయములను వివరించుచున్నాము.

జీర్ణశక్తి

జీర్ణశక్తి భిన్నజంతువులకు భిన్నముగానుండును. నెమరువేయు జంతువులగు ఆవులును గేదెలును తాముతినునాహారములోని చాలభాగమును జీర్ణముచేసికొనఁగలవు. నెమరవేయని మేఁకలు గొఱ్ఱెలు మున్నగునవి పైవానివలె తాముతిను నాహారములోని సారమునంతను గ్రహింప

నేరవు. అందువలన నావులకును, గేదెలకును, అంతబలకరముగు నాహారము ను బెట్టనక్కరలేదు. ఈ జంతువులు తాముతిను నాహారములోని సారమును జాలవఱకు గ్రహించునుగావున వాని శరీరపోషణమునకు జాలినబలమును నెత్తి సను బొందఁగలవు- నెమరువేయని మేఁకలను గొఱ్ఱెలును బలకరమగునాహార మునుదిన్న యెడల వానికిఁజాలినయల్పసారమును జీర్ణింపఁగలిగియుండును. వీని పొట్టలుచిన్నవి. ఇవి ఆహారమును నెమరువేసి మఱలమఱల నములనేరవు. అందువలన నిస్సారమగు నాహారముతో మాత్రము వీనిపొట్టను నింపినయెడల నీజంతువులు బలహీనములై చెడిపోవును- కాఁబట్టి పశువులకు మేఁతవేయు పశులకాఁపరి యీవిషయమును ముఖ్యముగా గమనింపవలసియుండును. పశు లమేఁతలలో లేఁతముదురులను విచారించుట రెండవవిషయము. మిక్కిలి లేఁత దై కోమలముగానుండు జొన్నవిషతుల్యము- పూఁతఁబూయఁబోవు సమయ మునఁ గోయఁబడినజొన్న మిగుల సారవంతమైనది. పంటపండినతరువాత జొన్న చొప్పబలహీనమగును. బంగాళాదుంప మొదలగునవి మురిగినకొలఁది బలకరములగుచుండును. విశేషముగా ఎరువు పెట్టఁబడిన నేలలోఁ బండిన మొక్క లేఁపుగా నవనవలాడుచు నీటితో నిండియుండును- వీనిలో నరికాని తక్కువపదార్థములంత హెచ్చుగానుండవు- ఇట్టి పంటలను గొడ్డుపశువు మేని యవియెంతో తినినట్లుమనకు దోఁచును గాని నిశ్చయముగా నవి యల్పా హారమునే తినినట్లగును. కాఁబట్టి పైరుయొక్క వయస్సును ఎఱిఁగియేర్పఱచు గూడ ఆహారపరిమాణమును నిర్ధారణముచేయుటయందుఁ దప్పక విచారింపఁ దగినవి. (1) జంతువుయొక్క వయస్సు (2) మేఁతయొక్క పరిమాణము (3) జంతువులు కష్టముచేయుట లేకపనిలేక యూరకుండుట- ఈమూఁడును పశు క్తిలో మార్పులను గలిగింపనేరవు. ముసలి మేకమైనను బసిపిల్లయేయైనను పొట్టపగులునట్లు వినాయకునివలె మేఁపినను, లేక అల్పాహారమునే కొలఁదిగ నను, చచ్చునట్లుపనిచేయించినను, లేక పనిపాటులులేకుండఁ గూరుచుండఁ బెట్టి నను సమానముగానే, పశువులు, ఆహారపదార్థములలోని సారమును గ్రహిం చును గాని యీాదనమున మేఁత లేకుండఁజేసి ఉపుకొంచెముగా మేఁతఁబెట్టిన

యెడలనదికారణము గా నాహారమునుండి యెక్కువసారమును గ్రహింపనేరవు. 100 పౌనుల గడ్డినుండి సామాన్యస్థితిలో 70 పౌనుల సారమును గ్రహించు పశువు పై మూఁడు సమయములందును 70 పౌనులకంటె నెక్కువసారమును గ్రహింపనేరదని దీనివలన విశదముకావచ్చును- (1) జంతువు నెమరువేయునో వేయదో (2) ఏపదార్థమాహారము గా నీయఁబడినదో (3) ఆపదార్థముతో నేయితరవస్తువులు కలుపబడినవో (4) మేఁతముదురుపైరుదో లేతపైరుదో లేకఎట్టిదో (5) ఈయబడినమేత వండబడినదో వలుగగొట్టబడినదో, నాన బెట్టబడినదో లేక యెట్లువేయబడినదో వీనిని బట్టి జీర్ణశక్తి మాఱుచుండును. ఈవిషయములన్నింటిని గ్రహించి మఱియు జంతువులకు మేఁతనొసగుచుండవలెను- నెమరవేయు జంతువులకును చేనుమంచిబలముగానున్న సమయములో గోసినగడ్డిని యుడకబెట్టని యులవలతో వేసినను నంతనష్టములేదు గాని దీనిని గొఱ్ఱెలు జీర్ణము చేసికొనలేవు. జీర్ణశక్తి సరిగాలేనప్పుడుగాని అజీర్ణకరములగు పదార్థములను బెట్టునప్పుడుగాని పశువులకుమేత నీక్రిందిరీతి నిచ్చుట జీర్ణకారి.

(1) మేతతోగూడ మాంసకరపదార్థములు విశేషముగాగల తౌడు, తెలికపిండి, గోధుమలు మొదలగువానిని కలుపుట

(2) ఉప్పుకలుపుట-

(3) జంతువును దూచి వేయి పౌనుల తూనికగల జంతువుకు దినమునకు $\frac{1}{2}$ పౌనుఎత్తు చమురు పదార్థమునుగూడ నిచ్చుట.

(4) మేతతో బంగాళాదుంపలు మొదలగువానిని గలుపుట.

(5) ఇచ్చునాహారములో 4/5 (నాలుగుపాళ్లు)నీరుండునట్లుచేయుట.

(6) ఆహారముతో మెంతులు గలిపియిచ్చుట.

ఇకపశు శాస్త్రమునందు సర్వోత్తమ మగు నొక ముఖ్యవిషయమును గూర్చి వ్రాయవలసియున్నది. ఇంతవఱకు మేతయొక్క బలాబలములు మాత్రమే మాచదువరులకుఁదెలియును గాని యేజంతువు కేయేపదార్థముల నేరీతి

నీయవలెనో యెంతమాత్రమును దెలియదు. పశువుల మేతలో మాంసకరపదార్థములును నుండవలెను; ఉష్ణకరపదార్థములును నుండవలెను; చమురును నుండవలెను. బూడిదయన్న యర్థమువలన గోచరించు నుప్పులును నుండవలెను. కాని మాంసకరపదార్థము లెన్నిపాళ్లుండవలెనో, ఉష్ణకరపదార్థము లెన్నిపాళ్లుండవలెనో, ఆయాపాళ్లప్రకారముగా నేర్పటిచి మేతవేయుపద్ధతియెట్లో యెవ్వరికిని దెలియకున్నది. గడ్డిగలవాఁడు గడ్డిని, చొప్పగలవాఁడు చొప్పను వేయుటయు, ఉన్నవాఁడు ఉలవగుగ్గిళ్లను బెట్టుటయు, లేనివాఁడు దినదినమును నిదియొకరీతి వ్యర్థవ్యయమని యెంచుటయు దేశాచారమైయున్నది. కాని పశుశరీరములందును మాంసమున్నది. పశుశరీరములును వేఁడిలేక చల్లఁబడిపోవు నేని చచ్చిపోవును. పాఁడిపసరముల పాలలో వెన్నయున్నది. సర్వజంతుశరీరములందును క్రొవ్వుకలదు. తమకుఁగావలసినపదార్థముల నున్నతజంతువులనఁదగు మనుష్యులుసహిత మీకాలములో బహుకష్టముమీఁదఁగాని సంపాదింపలేనప్పుడు, తాము తినుగడ్డిలో లేనివస్తువులను సృష్టించుకొనుటకు నోరులేని యితరజంతువులకు సాధ్యమగునా? కాఁబట్టి పశువులకుఁగూడ నే యే పదార్థముల నేయేపాళ్లలోఁగలిపి యీయవలెనో తెలిసికొనుట ముఖ్యమైనపనియైయున్నది. ప్రతివస్తువునందును మాంసకరపదార్థములు కొన్నియు, నుష్ణకరపదార్థములు గొన్నియు, చమురుపదార్థములుకొన్నియు—నీప్రకారముగా నుండునని గతప్రకరణమునందుఁ దెలిపియున్నాము. కాని యీపదార్థములన్నియు జీర్ణముకావనియు, నందు సమయానుగుణముగా నొకకొంతమాత్రమే జీర్ణమగుననియు, నీప్రకరణమున నింతవఱకుఁ దెలుపఁబడినది. ఇదిగాక గతప్రకరణమునందలి మూఁడవపట్టికలో నాయాయిపదార్థములలో నూటింటనెన్నిభాగములు సామాన్యముగా జీర్ణమగునో వివరించియున్నాము.

పశువులకు మేతవేయునప్పుడు అందు జీర్ణముకాఁగల మాంసకరపదార్థము లెంతయెత్తున్నవో, ఉష్ణకరపదార్థము లెంతయెత్తున్నవో క్రొవ్వుపదార్థము లెంతయెత్తున్నవో విచారింపవలెను. గతప్రకరణములోని మూఁడవపట్టిక సామాన్యమైనది గావున, కొంచెము మించుమించుగా సత్యమగు నీక్రిందిపట్టికను దీసికొనవలెను.

100-ట జీర్ణమగు నాయాయిభాగములను దెలుపు

పట్టిక.

వస్తునామములు.	చమురు.	మాంసకరపదార్థములు.	ఉష్ణకరపదార్థములు.	నార.
కంకిధాన్యములు	85	75	85	...
కాయధాన్యములు	80	85	90	60
కంకిగడ్డి	...	20	45	55
కాయగడ్డి	...	45	60	40
చొప్ప	...	50	60	50
పిండి (తెలికపిండి మొ॥)	90	80	75	...

వట్టి వరిగడ్డిని దీసికొందము. వరిగడ్డియందు నూటింట

నీరు	8-72	పాళ్లును,
మాంసకరపదార్థములు	2-45	,,
ఉష్ణకరపదార్థములు	45-89	,,
నార, బూడిద	42-96	,,

నున్నట్లును గతప్రకరణములోని రెండవపట్టికవలన మనకుఁ దెలియును. దీనిలో నూటింట 20 పాళ్లు మాంసకర పదార్థములును,

45 ,, ఉష్ణకరపదార్థములును,

55 ,, నారయును

మాత్రమే జీర్ణమగునని పైపట్టిక తెలుపుచున్నది. వరిగడ్డిలోనున్న

మాంసకరపదార్థములు 2, 45 లో, 20 పాళ్లనఁగా 1/5 అయిదవ వంతుమాత్రమే జీర్ణమగును గాన నూఱుపాళ్లవరిగడ్డిలో జీర్ణమగు మాంసపదార్థములు 0-49 మాత్రమే.

అట్లే జీర్ణమగు నుష్ణపదార్థములు. 20-65.

కాఁబట్టి 100 పాళ్లవరిగడ్డిలో 0-49 మాంసకరము లును, 20-65 ఉష్ణ

కరపదార్థములను మాత్రము జీర్ణమగును. అనఁగా $\frac{0}{20}$ - $\frac{94}{65}$ లేక $\frac{49}{2065}$ లేక 1-41 పాలులో నీరాహారము జీర్ణమగును.

ఈపరిమాణము దుక్కిటెద్దులకు 1-13 గాను
గుఱ్ఱములకు 1-11 గాను
ఆవులకు 1-7-5 గాను
దూడలకు 1-5 గాను
నుండవలెను.

1-41 ఉన్నది గావున దీనిలో నుష్ణకరపదార్థములు మిగుల హెచ్చుగా నున్నవి. అందుచే వరిగడ్డితో విశేషముగా మాంసమిచ్చు మఱియొకపదార్థము కలుపనియెడల సరియైన యాహారముకాదు.

గడ్డివేయుట మాని పశువులకు వట్టి వేఱు సెనఁగపిండిని పెట్టినట్లు భావింతము.

100 పాళ్ల వేఱుసెనగపిండిలోను చమురు 13-41 యు,
మాంసకరపదార్థములు 49-48 యు,
ఉష్ణకరపదార్థములు 22-5 యునుగలవు.

మాంసకరపదార్థములలో 80 పాళ్లుమాత్రమే జీర్ణమగును గాన

జీర్ణమగు మాంసకరపదార్థములు	39-58
జీర్ణమగుఉష్ణకరపదార్థములు (750/0)	16-9
జీర్ణమగు చమురు (900/0)	12-06

జీర్ణమగు చమురును 2-3 చే గుణించి జీర్ణమగు ఉష్ణకరపదార్థములతోఁ గలిపివేయవలెను. అందువలన

జీర్ణమగు చమురు విలువ 12-06 × 2-3		27-73
మొత్తము	39-58	44-63

కాఁబట్టి 100పాళ్ల వేఱు సెనగపిండిలో 39-58 మాంసకర పదార్థములును, 44-63 ఉష్ణకరపదార్థములును జీర్ణమగును. అనఁగా 1-1-125 రమారమి యగును. కాఁబట్టి, ఇది మిక్కిలి బలకరమైనది. దీనిలో ఉష్ణకరపదార్థము

లను నెక్కువగాఁ గలిగియున్న మఱియొకవస్తువునుగలిపి మఱియొఁబశువులకుఁ బెట్టవలెను.

ఇఁక జొన్నచొప్పయొక్క బలాబలములను విచారింతము.

100 పాళ్ల జొన్నచొప్పలో

నీరు	8-064వ,
చమురు	3-143వ,
మాంసకరపదార్థము.	1-614వ,
ఉష్ణకరపదార్థములు	48-913వ,
నార, బూడిద	38-011వ

నన్నట్లు గతప్రకరణములోని రెండవపట్టిక తెలుపుచున్నది. అందు

జీర్ణమగు మాంసపదార్థములు 20 పాళ్లకు 0-323

జీర్ణమగు ఉష్ణపదార్థములు 45 పాళ్లకు 20-86

జీర్ణమగు చమురు గతప్రకరణము 3వ పట్టికనుబట్టి 30 పాళ్లని 91-129 అగును. దీనిని 2-3 పెట్టి గుణించి ఉష్ణపదార్థ జీర్ణపరిమాణసంఖ్యకుఁ గలుపవలెను గాన జీర్ణమగు చమురు ఇంచుమించుగా 2-3

అని తీసికొనవచ్చును. మొత్తము 323 23-16

అనఁగా 100 పాళ్లలో, 323 మాంసకరపదార్థములును, 23-16 ఉష్ణకర పదార్థములును జీర్ణమగును. అనఁగా నిది రమారమి 1-706 అగును. కావున నిది అత్యుష్ణమగు నాహారము. దీనికి మంచిమాంసకరమగు నాహారము కలుపనియెడల చాలదు.

I పైలెక్కలను మేము మాదిరికై చూపించియున్నాము. ఈలెక్కలనువేయు సాధన మీదిగువను జూపఁబడుచున్నది. జీర్ణమగు మాంసకర పదార్థము లెన్నిపాళ్లో యొకలెక్క వేసికొని దీనిని, ఒకటి అని వేసికొన వలెను.

II జీర్ణమగు ఉష్ణకరపదార్థము లెన్నిపాళ్లో యొకలెక్క వేసికొన వలెను. ఈమొత్తమును ఒకచోట నుంచవలెను.

పిమ్మట జీర్ణమగు చమురెన్నిపాళ్లో విచారించి దానిని 2, 3, చేత గుణించి ఈ పైమొత్తమునకుఁ గలిపి దానిని 2 అని వేసికొనవలెను.

తరువాత I-కిని, II-కిని పరిమాణము కట్టుకొనవలెను.

ఈపరిమాణము :—

దుక్కిటెద్దులకు	... ...	1-13 గాను,
గుఱ్ఱములకు	... ...	1-11 గాను,
ఆవులకు	... ...	1-7-5 గాను,
దూడలకు	... ...	1- 5 గాను

ఉండవలెను. ఇట్లుండ దేని ఇతరపదార్థములతో మిళితముచేసి పశువులకు పై పరిమాణము వచ్చునట్లు మేఁత వేయవలసియుండును. కొన్ని సామాన్యపువస్తువు లేరీతి ఆహారపరిమాణమును గలిగియున్నవో ఈక్రింది పట్టికవలనఁ దెలియఁగలదు :—

సంఖ్య.	వస్తునామము.	ఆహారపరిమాణము.
1	వరి గడ్డి	1-43
2	జొన్నచొప్ప	1-54
3	రాగి గడ్డి	1-36
4	సజ్జలు లేక గంటెలగడ్డి	1-44
5	ఆరిక గడ్డి	1-42
6	గోధుమగడ్డి (ఇంగ్లాండు)	1-27
7	గోధుమగడ్డి (అమెరికా)	1-25
8	మొక్కజొన్నచొప్ప (అమెరికా)	1-16
9	శోఁకగోధుమగడ్డి (అమెరికా)	1-17
10	ఓట్సుగడ్డి (ఇంగ్లాండు)	1-25
11	ఓట్సుగడ్డి (అమెరికా)	1-23-5
12	వడ్లు	1-19
13	జొన్నలు	1-27

సంఖ్య.	వస్తునామము.		ఆహారపరిమాణము.
14	రాగులు లేక చోళ్లు		1-18
15	సజ్జలు లేక కంబులు		1-21
16	అరికలు		1-21
17	గోధుమలు	(ఇండియా)	1-9-4
18	గోధుమచిట్టు	,,	1-73
19	గోధుమగడ్డి	,,	1-2-5
20	తోకగోధుమలు	,,	1-11
21	ఓట్సు	,,	1-13
22	బియ్యము	,,	1-20
23	వరిచిట్టు	,,	1-18
24	జొన్నలు	,,	1-10
25	ఎండుగడ్డి	,,	1-23
26	వెఱ్ఱినూగులపిండి	,,	1-2-8
27	వేరుసెనగపిండి	,,	1-8
28	తెలికపిండి	,,	1-1-7
29	ప్రత్తిగింజల పిండి మర	ఇండియా	1-4
30	ప్రత్తిగింజలపిండి దేశవాళి	,,	1-1-5
31	బటానీలు	(ఇండియా)	1-2-7
32	శనగలు	,,	1-4-4
33	మాంగోల్డ్సు	,,	1-31
34	బంగాళాదుంపలు	,,	1-18
35	మొక్కజొన్నలు	,,	1-9
36	మొక్కజొన్నపిండి	,,	1-8-3
37	వరిగడ్డి (మధుర)		1-22
38	వరిగడ్డి (తంజావూరు)		1-55
39	సజ్జజొన్నచొప్ప (మధుర)		1-42
40	రాగిగడ్డి (సేలము)		1-27
41	రాగిగడ్డి (నెల్లూరు)		1-47

సంఖ్య.	వస్తునామము.	ఆహారపరిమాణము.
42	సజ్జగడ్డి (సేలము)	1-39
43	సజ్జగడ్డి (కడప)	1-49
44	సజ్జగడ్డి (బద్వేలు)	1-66
45	సజ్జగడ్డి (ధర్మపురము)	1-48
46	సజ్జగడ్డి (తిరుచెంగడి)	1-31
47	ఆరికగడ్డి (అవరేజీ)	1-36
48	ఆరికగడ్డి (కర్నూలు)	1-49
49	ఆరికగడ్డి (కృష్ణ)	1-54
50	17 పౌనుల చొప్ప 6 పౌనుల శనగలు కలిపినది	1-10

అందువలన పై పట్టికవలన గడ్డియును చొప్పయును మాంసకరద్రవ్యములను, నత్యల్పముగానే కలిగియున్నవనియును, వానితో పిండినిగాని, ఉలవలు, శనగలు మొదలగువానినిగాని తినిపించవలెననియు నిశ్చయమగుచున్నది. అందువలన గొంచెము లెక్కనేర్చిన ప్రతిమనుజుడును తన పశువులకు నెంత గడ్డికి నెంత యితరపదార్థములను మిశ్రమము చేయవలెనో గణించి చూచుకొనవచ్చును. సామాన్యముగా బశువుయొక్క తూనికలో 10-వ వంతు 1/10 పశువునకు నిత్యాహారమై యుండవలెను. ఈనిత్యాహారములో 3/4 నీరై యుండవలెను. 1-13 లేక 1-11 ఆజంతువునుబట్టి ఆహార పరిమాణమై యుండవలెను. మిగిలినదానిలో గొంతభాగ ముప్పులుండవలెను. మొక్కజొన్నలు, వడ్లు వీనిలో ఉప్పులు తక్కువ. సున్నము వీనిలో మఱియు దక్కువ. ఎదుగుచుండు జంతువుల యెముకలకు సున్నము ముఖ్యము. అట్టె వరిగడ్డి, చొప్ప వీనిలో భాస్వరము (Phosphonic Acid) చాల తక్కువ. కాబట్టి ఈ యాహారము పసిప్రాయమున నున్న జంతువుల కిచ్చునప్పుడు వానిచేత చిట్టు, తెలికపిండి మొదలగువానినిగూడ దినిపించవలెను. శాస్త్రప్రకారముగా పశువులను మేపు వ్యవసాయదారుని నిజమైనకష్టము యీయాహార పరిమాణ నిర్ణయములోనే యున్నది. ఆయా పదార్థముల యంతర్భాగముల నన్నిటిని

మేము నైపట్టికలోఁ బూర్ణముగా వివరించియే యున్నాము గావున, వ్యవసాయదారులు కొంచెమోర్పుతో తాము వేయు గడ్డినిఁ దూఁచుటయు, అందుకుఁ దగినట్లు పాళ్లు సరిపుచ్చి యాయాజంతువుల కనుకూలించురీతిని మిశ్రమములు చేసి యిచ్చుటయుఁ దేలికయై యుండును. ఇట్లు చూచుకొనుట 5 లేక 10 నిముషములపని. ఒకసారి చూచినయెడల నదియే ప్రతిదినమునకును బనికివచ్చును. కాఁబట్టి యిది యెల్లఅచేతను నవలంబింపఁబడు ననితలచుచున్నాము. ఒక వ్యవసాయదారుఁ డీక్రింది మిశ్రమములను అవలంబించుచున్నాఁడు.

గడి లేక చొప్పతోఁ గలుపవలసిన యితరపదార్థములలో

5-వ	వంతు	వేఱుసెనగపిండిని
5-వ	,,	ప్రత్తిగింజలపిండిని
3/5-వ	,,	గోధుమను వేయుమనుచున్నాఁడు. ఇది మనకు లభ్యముకాదు.

పదునైదవ ప్రకరణము.

పశువుల పెంటలోని బలాబలముల నెఱుఁగుక్రమము.

వెనుకటిప్రకరణములందుఁ బశువులు భక్షించు నాయాయిపదార్థముల తత్వము నిర్వచింపఁబడినది. పశువులు తాము తిను నాహారమునంతను బొట్టలో నేయుంచుకొని బలియవు. మల మూత్ర స్వేదాదిరూపములతోఁ గొంత యాహారమును వెలిఁబుచ్చుచుండుట జంతుస్వభావము. ఇట్లు వెలువరింపఁబడు పదార్థ మెంతయో, దాని బల మెంతయో యీప్రకరణమునందు వివరింపఁబడుచున్నది.

ఒక జీవజంతువు తానెంతబరువుతూఁగునో, దానిలో నిరువదియైదవ వంతు భారముగల మంచి యాహారము నొసఁగినయెడల నది జీవచ్ఛవము వలె

బ్రదికియుండఁగలదు. అంతకంటె నధికముగా నాహారమిచ్చినయెడల నా జంతువు బలము హెచ్చును. కావున నూఱుమణుగులబరువు తూఁగు నొక పశువునకు దినమునకు నాలుగుమణుగుల యాహారమిచ్చినయెడల నది ప్రాణముతోనుండఁగలదు. ఏఁబదిమణుగుల యెత్తుగల పశువు ప్రాణములను నిలుపుటకు నిత్యమును రెండుమణుగుల మంచియాహారము చాలును. ఇట్లిచ్చు నాహారములో నైట్రోజనుమున్నగ పదార్థములెంత యెంతపరిమితిగా నుండవలెనో, యీవఱకే వివరింపఁబడ్డది. ఆహార మెంతకావలెనో యంతకు నాలుగురెట్లు నీరు పశువులకావశ్యకము. నాలుగుమణుగుల జలరహితమైన పొడియాహారము (Absolutely Dry Food) ను దిను పశువు పదియాఱుమణుగుల నీరును దప్పక త్రాగవలెను. ఈయాహారము నెమరవేయని గుఱ్ఱములు మొదలగు జంతువులకు మిక్కిలి మెత్తగానుండవలెను. నెమరవేయు నావులు మొదలగు వానికి ఆహారము కొంచెము బిరుసుగానేయుండవలెను. మెత్తనియాహారము నవి నెమరకుఁదెచ్చుకోలేవు. అందువలననే నెమరవేయు జంతువులకు సంపూర్ణముగా మెత్తనియాహార మిచ్చినప్పుడు వానికి రోగములువచ్చుచుండును. బిరుసుగాను మెత్తగాను నుండు నాహారముల మిశ్రమము నష్టదాయకము గాదు. ఎట్టిసందర్భములందును పశువులు తమ బరువులోఁ బదియవవంతు కంటె నధికాహారమును దినరాదు.

పశువులు తాముభక్షించు నాహారములో నూటింట — నాలుగు మొదలుకొని ఎనిమిదిపాళ్లవఱకే శరీరములోనుంచుకొనును. మిగిలిన 92 మొదలు 96 పాళ్లవఱకును మలమూత్రాదిరూపములతో బైటికేవిడిచిపెట్టును. 100 మణుగుల యాహారమును దిను పశువు 92 మొదలు 96 మణుగుల యెత్తుగల భక్షితాహారమును బైటికే విడిచిపెట్టును. కడుపున నిలుచు 4 మొదలు 8 మణుగులవఱకునున్న యాహారమే దానికి బలమిచ్చును. ఇదియే పశుపోషణవిషయమునఁ బరమేశ్వరుఁడుచేసిన యేర్పాటైయున్నది.

జంతువును బ్రాణమాత్రావశిష్టముగా నుంచుటకుఁ జాలిన తనబరువులోని యిరువదైదవ యెత్తుగల యాహారమునకుఁ బ్రాణమాత్రావశిష్టాహారమని

మేఁత. జంతువుయొక్క జీర్ణకోశములబలము ననుసరించి యింతకధికముగా నిచ్చు మేఁపు జంతువునకు బలమొసఁగునని యీప్రకరణారంభమునందు సూచింపఁబడియున్నదిగదా. ప్రాణమాత్రావశిష్టాహారముకంటె నధికముగా నొకజంతువెంత తిండి తినునో దానిలో నెనిమిదవ వంతాజంతువుబలము హెచ్చును. 75 మణుగులుతూఁగు నొకయావు మూఁడుమణుగుల ప్రాణమాత్రావశిష్టాహారమునే భుజింపక మఱియొకమణుగు తిండిని అధికముగా తినునేని, ఇట్లధికముగాఁదిన్న మణుగునాహారములో నెనిమిదవవంతు శరీరపుష్టికిఁ దోడ్పడును. అందువలన నాజంతువిప్పుడు 75 మణుగుల యొకవీశెడుబరువు గలిగి యుండును. అనఁగా నధికముగా నొకమణుగెడు ఆహారమును దినుటవలన [నందులో నెనిమిదవవంతుఁ 1/8] నొకవీశెడుబలము హెచ్చుచున్నది. ఒక్క పందిజాతిమాత్రము అధికముగాఁ దినునాహారములో నైదవ వంతు బలము చెందును.

ఈలెక్కలవలన నొకపశువు భక్షించునాహారములో నెంతభాగము శరీరములో నిలిచియుండునో, యెంతభాగము తిరిగి వెలువరింపఁబడునో సులభముగాఁ దెలియఁగలదు.

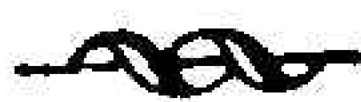
50 వీశెల బరువుగల యొకమేఁక 10 వీశెల శుష్కాహారమును మేసె ననుకొనుఁడు. దీనికిఁ బ్రాణమాత్రావశిష్టాహారము రెండువీశెలు. అధికముగా మేసిన 8 వీశెలలో 1/8 నొకవీశెడు శరీరమునకు బలమునిచ్చును. ఈప్రకారముగా నది మూఁడువీశెల యాహారమును శరీరమునం దుంచుకొనుటచే, మిగిలిన యేడువీశెలును మలమూత్రాదిమార్గములచే వెలికివచ్చివేయును. పందిజాతిలోఁ జేరని సమస్త చతుష్పాత్తులకును నిట్లే లెక్కవేసికొనవచ్చును.

పశువులు మేసినయాహారమునుండి యిట్లు మలమూత్రములవెంట మఱలివచ్చు పదార్థములలో నైట్రొజను మొదలగువి యన్నియునుండును. పశువునకు మనము పెట్టు మేఁతలోనే యేపదార్థము లెంత యెంత యెత్తు కలిగియుండునో, తెలిసికొనుపద్ధతిని మే మిదివఱకే వివరించియుండుటచే, వెలువరింపఁబడిన పదార్థము లేవి యేవి యెంత యెంత యెత్తుగలిగియుండునో

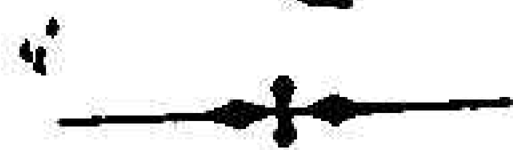
సులభముగాఁ దెలియును. ఒక్క నైట్రోజను విషయములో మాత్రము రెండు వంతుల నైట్రోజను మూత్రములోను, ఒక్క వంతు మాత్రమే మలములోను నుండును.

పశుసంబంధము లగు ఎరువులు భూమిలో నిలకడ మీఁదఁ బని చేయును. పంటలు పండుచున్నను భూమిలో వేయఁబడిన పశువుల యెరువులో సగము బలము మాత్రమే ప్రథమ సంవత్సరములో వినియోగింపఁబడును. రెండేండ్లు దాటిన పిమ్మట సహితము భూమిలో మూఁడవ వంతు సార మింకను నిలిచి యుండును.

ఈసందర్భమున నొక్క విషయము ముఖ్యముగాఁ జెప్పవలసి యున్నది. పశువుల కధికాహార మధిక బలదాయక మన్న కారణముచే వానిని ఆరోగ్యము చెడి యజీర్ణవ్యాధిపా లగునట్లు మనము మేపరాదు. ఆహారమును మార్చినను, వృద్ధి చేసినను, నట్టి మార్పులును వృద్ధులును గొంచెము కొంచెముగాఁ గ్రమ క్రమముగాఁ జేయఁబడవలెను. పశువులు ఆత్రముతోఁ దమ యాహారమును వేగముగాఁ దినుచున్నంత సేపును నెంత మేఁత మేసినను నష్టముండదు. కాని కొంత మేసిన తరువాత పశువులు దిక్కులు చూచుచు, ఉత్సాహము విడచి తిని నట్లును దిననట్లును మెల్లగా మేఁత మేయునప్పుడు వానికడుపు నిండినదనియు, నధికాహార మప్పుడవసరము కాదనియుఁ దెలియును.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

పాఁడిపశువుల సంరక్షణము.

ఈనఁబోవు కాలమునందు పాఁడి పశువుల శరీరతత్త్వము మాఱిపోవును. అన్యదేశములలోని పశువులకంటె మనదేశపు పశువులు కొంతవఱకు మోటు తేరియే యున్నను, వర్షము, శీతము, ఉష్ణము, పరిశుభ్రత వీనిపట్ల మాత్రము మనము తప్పక శ్రద్ధఁ గొనవలెను. ఇఁక నాహారవిషయమై చెప్పనక్కఱయే లేదు. ఆవు గాని, గేదె (=ఎనుము) గాని శీతకాలములోనో, వర్షకాలము

లోనో యీసంరక్షింతుమేని, చలియు వానయు వానికిఁ దాఁకకుండ మనము కాపాడవలసియుండును. అనుభవజ్ఞు లగుపసులకాపరు లెప్పుడును నిట్టికాలముల కుపకరించునట్టి పశువులకొట్టములను నిర్మించుచుందురు. ఎండకాలములో నీనుపశువులకు నీడగల చల్లనిప్రదేశము ముఖ్యము. క్రొత్తగా నీనిన పశువును శీతలప్రదేశములందు సహితము ఎండలో మేయుట కంపఁగూడదు. ఈనినగొడ్లను ఎండలో మేపు మనదేశపుటాచారము మిక్కిలి హానికరమైనది, పాఁడి పశువు గర్భముతోనున్నకాలములో దానికి మంచియాహారము నీయవలెను; గాని తెగ బలిసియుండునట్లు చేయుట తప్పు. పరిశుభ్రమగు నీరును మంచిపచ్చమేపును, నీడయును చూడిపశువుల సంరక్షణకుఁ జాలును, కాని మేపుట కనుకూలమగు మేఁతగల ప్రదేశములు లేవేని, యింటికడ మంచియాహారమును మనమువ్వవలసియుండును. చూడిమోసియుండుపశువులను మనము చక్కఁగా సంరక్షింపనియెడల పాఁడికాలములో నవి మంచిపాఁడినీయవు. అందువలన చూడిపశువులను ఈనువఱకు నిర్లక్ష్యముతో విడిచిపెట్టుట పెద్ద తప్పు. చూడుతోనుండు తుదియాఱువారములలోను వానికి సామాన్యాహారముకంటె పుష్టికరమగు తెలికపిండి మొదలగు నాహారముల నీయవలసియుండును.

మనదేశములోఁ బశువులకు బహువిధములైన పుష్టికరాహారములను వాడుచుందురు. వరిగడ్డియు జొన్నచొప్పయు మనము సామాన్యముగానిచ్చు నెండుమేఁతగానున్నవి. ప్రత్తిగింజలు, తెలికపిండి, ఉలవలు, గంటెలు, తౌడు, చిట్టు మొదలగునవి మనమిచ్చు విశేషాహారములలోనివి. గానుగపిండి వస్తువులలో తెలికపిండి మనకు సులభసాధ్యమైనది. కుసుంబాపిండి యజీర్ణకారి. దీనిలో సార విస్తారముగానుండును. అయినను నిలువచేయుటవలన నిది చెడదు. కాఁబట్టి చౌకదినములలో దీనినిఁగొని నిలవచేసియుంచవచ్చును. అలవాటులేని పశువులు ఈపిండి నంతగా భక్షింపవు. కానిఅలవాటుపఱుచుట యంతకష్టమైనదిగాదు. పశువులు చూడుతోనున్న కడపటి యాఱువారములలోను వానికి నిత్యాహారమునకు తోడుగా సైరీతి పిండిపదార్థములనుగూడ నీయవలసియుండును. పాఁడిగేదె (=ఎనుము) కు ఈకడపటి యాఱువారములలోను దిన

మునకు రెండేసివీసెల తెలికపిండిని చిట్టునుబెట్టవలెను. అవుసు కిందులోఁ గొంతయే చాలును. ఇఁక పదునైదుదినముల కీనుననఁగా నిట్టియాహారమును దినమునకు మూఁడువీసెలదాక యీయవచ్చును. ఈప్రకారముగా పుష్టికరాహారమీయఁబడునేని గర్భముతోనున్న జంతువుయొక్క యీనఁబోవుదినములలో విరేచనము పూర్తిగానగుచుండును. ఈనినవెనుక పాలను మనము పిండివేయుచున్నను జంతువు బలహీనముకాదు. ఈనిన మొదటివారములో నావులను జహాజాగ్రతతోఁజూడవలెను. వానికి కాల్ప్రవృత్తిని జక్కగాఁ జేయించుకీతి నాహారము నిచ్చుచుండవలెను. ఈకాలములో ప్రత్తిగింజలు, తెలికపిండి మొదలగువానిని పెట్టరాదు. క్రొత్తగా నీనిన గేదెలకు సజ్జజావతో తౌడునుగూడ నుడకనిచ్చి పెట్టుటమంచిది. దినమునకు రెండువీసెల సజ్జలును తౌడును నితరాహారముతోనిచ్చుట లాభకరమైనది. ఈజావకు 5 తులముల యుప్పును గూడఁ గలిపినయెడల దీనిరుచిహెచ్చి పశువున కారోగ్యమునిచ్చును. క్రొత్తగా నీనినపశువులకు ఎండుగడ్డియు చొప్పయు నంతపంచివికావు. అప్పుడకోసిన పచ్చిగడ్డిగాని, పచ్చిచొప్పగాని మంచివి. ఇదిన్నైనను 5వీసెలకంటె నధికముగా పశువుల కీయనక్కఱలేదు. కాఁబట్టి క్రొత్తగా నీనిన గేదెల (ఎనుముల) కీ క్రిందియాహారము నిర్ధింపఁబడుచున్నది.

3 లేక 4 వీసెల యెండుగడ్డి లేక నటికిన యెండుచొప్ప 5 వీసెల పచ్చగడ్డి లేక పచ్చనిచొప్ప.

2 వీసెల తౌడు 2 వీసెల గంటెజావ 5 తులములు ఉప్పు	వీని మిశ్రమము వేడిచల్లారకుండ

ఆవులకుఁ బైయాహారములో (2/3) మూడింట రెండుపాళ్లుచాలును ఈనినవెంటనే దబ్బనగంటెలను తౌడుతో జావకాచి ఉప్పువేసి యిచ్చిన యెడల పశువులమావి వెంటనే పడిపోవును.

ఐరోపాఖండములోని పశువులు మనదేశములోని పశువులకంటె విశేషముగా పాలనిచ్చును. వీనికి మొదటిసారి యీనినప్పు డంతప్రమాదముండదు

గాని తరువాత ఈని పాలుచేపుతరుణమునకు జ్వరము

పాలజ్వరము.

వచ్చుచుండును. సమృద్ధిగా పాలనిచ్చుపశువుల కిది తప్పకవచ్చుటచే, నిది రాకుండఁజేయుటకై పశువులు ఈనఁబోవు కడపటివారములో నిత్యము అగసినూనెలో ఎప్సంసాల్ట్సు అను మందునుగలిపి యిచ్చుచుందురు. మనదేశములో నిట్లు విపరీతముగా పాలనిచ్చు పశువులులేనందున నీసాధనమంత యావశ్యకముకాకపోయినను, దానివలన హానిమాత్ర మేమియులేదు.

హిందూదేశములోని పశువులు ఈనిన మొదటివారములో పూర్తిగా చేపవు. అనుకూలసమయములో పూర్తిగాచేపుటకు ఈనినవెనుక పదిదినములు సాధరణముగాపట్టును. అదిమొదలుకొని కొంత

ఈనినపిదప మేఁత.

కాలమువఱకు పశువులు పూర్తిగా చేపుచుండును. పాడిగేదెలను సంరక్షించుట కొంచెముకష్టము. దినమునకు 15 శేరులపాలనిచ్చుగేదె (=ఎనుము)కు రమారమి 6 వీశెల తెలికపిండి చిట్టు తౌడు మొదలగునవి పెట్టవలసియుండును.అంతకంటె తక్కువపాలనిచ్చునేని తదనుగుణముగానే యాహారమును తగ్గించి యీయవలసియుండును. ఈ పరిమాణమునకంటె హెచ్చుగా పుష్టికరాహారము నిచ్చుట నిష్ప్రయోజకము.

అయినను నీమేఁత జంతువులజాతినిగూడ ననుసరించియుండును. పెద్దశరీరముగల జాఫరాబాదు గొడ్లకు పెట్టినంత మేఁతను చిన్నశరీరముగల విశాఖపట్టణపు ఆవులకుఁ బెట్టనక్కఱలేదు. కొన్నిపశువులకు శరీరముపెద్దదైనను పాలనిచ్చుగుణము తక్కువగానుండును. ఇట్టివాని లక్షణములన్నియు నీగ్రంథారంభమునందే చెప్పఁబడినవి. కాఁబట్టి జాతిని విచారించుకొని తక్కువ యాహారముతో నెక్కువపాఁడి నీఁగల పశువునుగొని పెంచుట మనకెప్పుడును లాభకారి. పశువులకును మనుష్యులకువలెనే నాలుకయు రుచియు గలవు. ప్రతిదినమును ఒక్కపదార్థమునే భుజించునప్పుడు మనకెట్లు దానిపై నసహ్యముకలుగునో, పశువులకును నట్లే దానిపై నసహ్యము జనించును. కాఁబట్టి పాఁడిగొడ్ల కిచ్చుప్రత్తిగింజలు, తెలికపిండి గంటెలు మొదలగు వానిని వారమునకు రెండుసారులైన ఒకదానికొకటిగా మార్చవలసియుండును.

క్రమక్రమముగా పాఁడి తగ్గుకొలఁదిని లోనికిచ్చు పుష్టికరాహారమును తగ్గింపఁబడవలెను. నెలకొకసారియైన నిట్టిపుష్టికరాహారమును బూర్తిగా మాన్పివేయుచుండవలెను.

పాఁడినిచ్చుదినములలో పూటకు 4½ శేరుల పాలనిచ్చు పశువున కీక్రిందిరీతి నాహారము విధింపఁబడుచున్నది.

పచ్చమేఁత	దినమునకు	5 వీశెలు	వీనిని నఱికి కలిపివేసి తినిపించవలెను.
ఎండుమేఁత	,,	5 ,,	
ప్రత్తిగింజలు	,,	1 ,,	
తౌడు	,,	1 ,,	
నూవుల తెలికపిండి	,,	1 ,,	
కందిపొట్టు	,,	3 ఏబులము (సవాశేరు)లు లేక కాలువీశెలు	
ఉప్పు	,,	3 తులములు.	

ఇందు ప్రత్తిగింజలను, కందిపొట్టును, తౌడును, ఉప్పుతోఁ గలిపి నీళ్ళలోఁ బోదుపవలెను. దీనిమీఁద తెలికపిండిని ముక్కలుగాఁజేసి,కలిసిపోకుండునట్లు పైనఁబెట్టవలెను. పైయాహారములో సగమొకపూటను,తక్కినసగమును రెండవపూటను పాలుపిదుకుసమయములో పశువులకుఁబెట్టుట మనదేశములోని యాచారమైయున్నది. ఇట్లలవాటుచేయుటచే జంతువులు ఇవి లేనిసమయమునపాలనీయవు.వీనినిఁ బ్రత్యేకముగాఁ గాక నిత్యమును దినుమేఁతతో నే వేయుట యత్యుత్తమమైనపద్ధతి. కాని యిదివఱకు పాలు పిదుకువేళ నిట్టిమేఁత కలవాటుపడ్డజంతువుల కీయాచారము మాన్పరాదు. దూడను మఱిగి మఱియుఁజేపుటయు,చేపువేళ నిట్టియాహారమును దినుటయుఁ బ్రథమములో నే (మొదటిసారి యీనినప్పటినుండియు) లేకుండఁజేసినయెడల నెప్పటికిని నిట్టి యవసరముండదు.

ప్రత్తిగింజలుమొదలగువానిని ఎప్పుడిచ్చుట శాస్త్రసమ్మతమో తెలిపియున్నాము. నఱుకఁబడిన 5 వీశెలపచ్చమేఁతను 5 వీశెలయెండుమేఁతను ఎప్పుడువేయవలెను ? ఈరెంటినిఁగలిపినయెడల పదివీశెలమేఁతయగునుగదా.

ఇందు 4 వీశెలమేఁతను ప్రొద్దున పది,పదునొకండుగంటలమధ్య పశువులకు వేయవచ్చును. మిగిలినయాఱువీశెలను సాయంకాలమున 6 లేక 7 గంటలకుమధ్య పాలుపితికిన కొంతకాలముతఱువాత వేయవలసియుండును.

మఱియొక్కసూక్ష్మమునుగూడ నీయెడ వివరించుచున్నాము. పశువు తానెంతబరువుతూఁగునో దానిలో $\left(\frac{1}{20}\right)$ యిరువదవవంతు పాల నిచ్చుచుండును. 100 వీశెలబరువు గలయావు దినమునకు 5 వీశెలు తూఁగఁగలపాల నీయవలెను. 140 వీశెలబరువు గలయావు దినమునకు 7 వీశెలు తూఁగఁగలపాల నీయవలెను. 1000 వీశెలబరువు గలపశువు దినమునకు 50 వీశెలు తూఁగఁగల పాల నీయవలెను. ఈప్రకారముగా తమభారములో నిరువదియవవంతుపాల నిచ్చినయెడల నాపశువు మంచిజాతిది.

పూటకు 4½ శేరులపాలనిచ్చుచు (అనఁగా దినమునకు 6 వీశెలపాల నిచ్చుచు) 120 వీశెలబరువు గలిగియున్న పాఁడిపశువునకు 10 వీశెల పచ్చ ఎండు గలిసినమేఁతయు, 1 వీశెడు ప్రత్తిగింజలును, 1 వీశెడుతౌడును. 1 వీశెడుతెలికపిండియు, 3 సవాశేరుల (కాలువీసెల) కందిపొట్టును, 3 తులముల యుప్పును గావలసియుండునని చెప్పితిమిగదా. కాని యీయాహారము జాతీయములై శాస్త్రరీతి బరువుగలపశువులకే చెల్లును. అట్టి పాఁడిపశువులు కల వారియదృష్టమే యదృష్టము.

కాని సామాన్యముగా మనకులభించు పశువులన్నియు సంకరజాతివి. ఇవి తెగ తిని బలిసి పాలీయవు. ఎట్టివానికైనను తమబరువులో పదియవభాగము మేఁత పెట్టినఁజాలును. అనఁగా నూఱువీసెల బరువుతూఁగు పశువుకుదినమునకు 10 వీశెల మేఁత పెట్టవలసియుండును. 140 వీశెలబరువు తూఁగఁగల పశువునకు దినమునకు 14 వీశెల యాహారముకావలసియుండును. 1000వీశెల బరువుతూఁగు పశువుకు దినమునకు 100 వీశెల యాహారమావశ్యకము. ఇందు నైట్రొజనుమున్నగునవి యెట్లుండవలెనో యిదివఱకే వివరించియున్నాము.

పాఁడిగొడ్లకు విస్తరించి మేఁతపెట్టరాదు. అట్లు ఎక్కువగా మేపుదుమేని యవి పాలనీయక, క్రొవ్వెక్కి తెగఁబలియును. అందును వానిపోషణము

విషయములోఁ దగుజాగ్రత తీసికొని కొవ్వుపట్టించుపదార్థములను విస్తరించి చేరనీయనే కూడదు.

పదునేడవ ప్రకరణము.

పొదుగులు.

పిల్లలకుఁ బాలనొసఁగు సమస్తజంతువులును దమశరీరమునుండి చేపు తెల్లని ద్రవమునకు పాలనిపేరు. ఇంచుక పసుపురంగుతోఁగలిసిన తెల్లనివర్ణముగల యీపాలు కొద్దిగా క్షారవిశిష్ట (=Alkaline) ములై, యించుక తియ్యందనమునుఁ గలిగియుండును. రెండు తిత్తులవలన నీపాలుకలుగుచున్నవి.

అవయవములు.

పాఁడిపశువుల పొదుగులలో రెండుతిత్తులుండును. ఈతిత్తులలో పశురక్తము పాలుగా మార్పఁబడును. పొదుగునుండి క్రిందికిఁ వ్రేలాడు నాలుగు కాడలవలెనుండు స్తనములు వట్టిగొట్టములు. ఈగొట్టములు పాలతిత్తులలోనికి వ్యాపించును. పాలతిత్తులలో నీగొట్టములు ప్రవేశించుచోట నొకద్వారముండును. ఈద్వారము దానియంతటనే ముడుచుకొనిపోఁగలదు. అప్పుడుచన్నుగట్లనుండి పాలురావు. రెండుగొట్టము లొకపాలతిత్తిలోను, తక్కిన రెండుగొట్టములును రెండవపాలతిత్తిలోనుఁ బ్రవేశించును. ఈగొట్టములు పాలతిత్తులలోఁ బ్రవేశించుచోటి ద్వారము కొన్నికొన్ని పశువులలో సులభముగా విడిపోవును. అట్టిపశువులపొదుగులలో పాలు ఈగొట్టములగుండ వానియంతటనే పిదుకకుండ కాఱిపోవుచుండును. కొన్నిపశువులలో నీద్వారము దృఢమై విశేషముగా బలమిచ్చి పిండినగాని తెఱవదు. కష్టముమీఁదఁగాని పాలురానిపశువుల పొదుగులను శస్త్రచికిత్సవలన వైద్యులు ప్రతిపశువైద్యశాలలోను బాగుచేయఁగలరు.

క్షీరనాళములు.

ఈప్రకారముగా పాలధారలుగాఉు స్తననాళములు శరీరములో నేప్రకారము వ్యాపించుచున్నవో విచారింతము. ప్రతిగొట్టమునకును బైన పా దుగులలో నొకచిన్నసంచియుండును. గొట్టము లా సంచులల్లోఁ బ్రవేశించును. నాలుగు స్తనములకును నిట్లు నాలుగు సంచులుండును. ఒక్కొకసంచి ఒక అగ్గిశేరుకంటె నెక్కువపరిమాణమును గలిగియుండదు. ఈసంచుల చుట్టునుండు మాంసపుగోడలనిండ సన్నని రంధ్రములుండును. తఱచిచూచినయెడల నీరంధ్రములు సంచులలోనికి పశుగర్భమునుండి పాలనుదెచ్చు కాలువలచివరలుగా మనకుఁ దెలియును. ఈప్రకారముగా కాలువలనుండి సంచులలోనికిని, సంచులలోనుండి కాడలవంటి స్తనములలోనికి పాలువచ్చుచుండునని మనకు విశదమగుచున్నది. ఈకాలువలలోనికి పాలెక్కడనుండి వచ్చుచున్నవి? పశు శరీరములో నీకాలువ పొడుగునను చిన్నచిన్న పిల్లకాలువలు కానవచ్చుచుండును. ఈపిల్లకాలువలువచ్చి కలిసినకొలఁదిని నీకాలువ పెద్దదై పెరుగుచు తుట్టతుదకు సంచులలోనికి వచ్చును. ఈపిల్లకాలువలు సహితము పెక్కులగు చిన్నకాలువలు వచ్చి కలియుటచే నేర్పడుచున్నవి.

ఈప్రకారముగా సంచుల ప్రవేశించుకాలువలు అనేకములగు చిన్నకాలువలవలన నేర్పడుచున్నవి. ఈచిన్నకాలువలు అనేకములగు నంతకంటెను జిన్నకాలువలవలన నగుచున్నవి. నాలుగు పెద్దకాలువల చివరను నాలుగుసంచు లెట్లున్నవో యట్లే ప్రతిచిన్నకాలువచివరను నొకచిన్నసంచియుండును. ఈసంచిలోని యొకరంధ్రము పెద్దకాలువలోఁ గలియుచుండును. ఈప్రకారముగా సూక్ష్మములగు పెక్కుచిన్నకాలువల సంయోగమువలన నంతకంటె పెద్దకాలువలును, వానివలన నంతకంటెను బెద్దకాలువలును రాను రాను తుదకు మొదటచెప్పిన నాలుగు పెద్దసంచులును ఏర్పడుచున్నవిగదా. మిక్కిలి చిన్నవైన పునాదికాలువలు $\frac{1}{30}$ అంగుళము నిడివిగల సంచులనుండి బయలుదేరుచున్నవి. ఇట్టిసంచులు మూఁడు మొదలుకొని ఐదువఱకు నొక్కొక్కజంటగానుండును. ఈసంచులలోనే పశురక్తము పాలుగామాఱిపోవును. ఈసంచులను మనము పాలసంచులని పిలుతము.

పాలసంచులలో పా లెట్లుత్పన్నమగునో ముందు ముందు తెలుపఁబడు. పైన తెలిపినవిషయములు ఆంధ్రభాషకు నవీనములగుటచే చదువరులకు సుబోధముగా నుండుటకై పాలసంచులనుండి పాలు స్తనములకుఁ జేరు మార్గమును వివరించుచున్నాము.

ఏభగవన్మహిమచేతనో పాలసంచులలో మొట్టమొదట పాలుచేరిన వనుకొనుఁడు. అందుండి మిక్కిలిసూక్ష్మములగు సన్ననిగొట్టములు బయలుదేరి పాలను గొనిపోవును. ఇట్టి పాలసంచులు పశుశరీరములో నపరిమితసంఖ్యగా నుండును. ఒకపాలసంచినుండి బయలుదేరు పెక్కుగొట్టములలో నొకగొట్టము కొంచెముదూరముపోయిన దనుకొనుఁడు. ఇంతలో మఱియొక పాలసంచినుండి బయలుదేరిన మఱియొకగొట్టమును నాత్రోవనే వచ్చి దీనిని సంధించిన దనుకొనుఁడు. అప్పుడు ఈరెండుగొట్టములును చేరి ఒక్కటేగొట్టమగును. ఇట్లే ప్రతిపాలసంచినుండి వచ్చుగొట్టములును మార్గమధ్యమున నితరగొట్టములతో సంధించి, రెండునుకలిసికొనిపోయి ఒక్కటే గొట్టమగుచుండును. ఈప్రకారముగా చిన్నగొట్టములు కొంచెము పెద్దగొట్టములగును. కొంచెము పెద్దగానున్న గొట్టములు మఱికొంచెము పెద్దగొట్టములగును. ఇవి అంతకంటె పెద్దవగును. ఇట్లు పోనుపోను కొంతసేపటికి పెద్దసంచులలోనికివచ్చు నాలుగుకాలువలును ఏర్పడును. ఈకాలువలనుండి పెద్దసంచులలోనికిని నందుండి స్తనములలోనికిని పాలువచ్చును.

ఈ ప్రకారముగానుండు లక్షోపలక్షల గొట్టములకన్నిటికిని తుదిమొదళ్లలో మాంసముచేఁ జేయఁబడినద్వారములుండును. ఈద్వారములు తెఱచియున్నయెడల పాలసంచులలోని పాలు వీనిగుండ ప్రవహింపఁగలవు. ఈద్వారములు మూసికొనిపోవునెడల పాలురానేరవు. కొన్నికొన్నికారణములవలన పశువునకీద్వారములు ముడుచుకొనిపోవును. ఆకస్మికముగా భయముకలుగునప్పుడును, క్రొత్తమనుష్యులుగాని వింతజంతువులుగాని తనకంటికిఁ గానఁబడునప్పుడును, జ్వరము, ఎద ఇవివచ్చినప్పుడును, సకాలమునకు పాలుపిండనప్పుడును, సరియైన యాహారములేనప్పుడును, ఎందువలననైన పశువుకు మనో

వైకల్యము కలుగునప్పుడు ఈద్వారములు ముడుచుకొనిపోవును. అప్పుడు పశువు చేపుటలేదని మనము చెప్పుదుము.

ఇంతవఱకు పొదుగుల ముఖ్యావయవముల స్వరూపమునుగూర్చి యించుకసూచించి యున్నాముగదా. ఇఁక పాలసంచులలో పాలెట్లేర్పడును.

పశురక్తములో కొంతభాగము పలుచగా నీటివలె

పాలెట్లేర్పడును.

నుండును. కొంతభాగము గట్టిగానుండును. పశురక్తము రక్తనాళములగుండ పాలసంచులలోనికి వచ్చును. అచ్చట రక్తనాళముల పొర పలుచనై యుల్లిపొరవలెనగును. ఈయుల్లిపొర నుండి రక్తముప్రవహించునప్పుడు అందలి నీరువలెనుండు భాగము ఈపొరగుండ కాఱిపోయి పాలసంచుల పడును. పాలసంచుల నిదిపడునప్పుడు దీనికి రంగేమియు నుండదు. స్వచ్ఛమైన నీటియాకారముతో నిది పాలసంచులలోఁ బడఁగానే పాలసంచులు తమపనిని ఆరంభించును. పాలసంచులచుట్టుగోడలలో చిన్నచిన్ననలకలు అపరిమితముగా నుండును. ఈనలకలు ఏకాణు స్వరూపములు. ఒక్కొక్కనలకయే తననైజతత్వమునుబట్టి రెండుచీలికలగుచుండును. ఈరెండుచీలికలును అంతలోనే పెరిగి పెద్దవగును. వెంటనే ప్రతిదియు మఱల రెండేసి చీలికలగును. ఈప్రకారముగా నీనలకలు క్షణకాలములో కోటానుకోట్లుగాఁ బెరిగి యానీటిలో నెల్లెడలఁ గ్రమ్ముకొని దానికి తెలుపువర్ణమునిచ్చును. పాలసంచులలోనుండు మఱికొన్నివస్తువులు మీఁగడను వెన్నను గలుగఁజేయుపదార్థములను రుచి (తీయఁదనము) నిచ్చుపదార్థములను సృజించును. ఈప్రకారముగా వడపోయఁబడిన పశురక్తము ఇతరపదార్థములతోఁ గూడి పాలై పొదుగులలో నుండును.

పశువులపొదుగు లీప్రకారముగా నెల్లప్పుడును రక్తద్రవమును పాలుగా చేయలేవు. జన్మమాదిగా మొదటిసారి పశువు ఎదలోనుండువఱకును

పాలసంచులన్నియు ఉప్పగానుండు నొకరీతిద్రవము

క్షీరోత్పత్తి కనుకూల తో నిండియుండును. గర్భోత్పత్తి యైనపిమ్మట గర్భ

కారణములు.

ములోని పిండమునకు పశురక్తము కొన్నినాళముల గుండ నాహారముగాఁ గొనిపోఁబడుచుండును. ప్రసవ

సమయములో నీనాళములు తెగిపోవును. అప్పుడు పిండములోని కడిశలకుం బోవుచున్న రక్తమంతయు మఱియొక దారిని పొదుగులలోనికి వచ్చును. పొదుగు లీరక్తమునంతటినుండియు పాలను జేయును. ప్రథమములో పొదుగు లీపనిని పూర్ణముగాఁ జేయఁజాలవు. కాలక్రమమున సరియైనపాలువచ్చును. అందువలననే ఈనినమొదటిదినములలోవచ్చు మెఱ్ఱుపాలకును, తరువాత వచ్చుపాలకును గుణభేదముగలదు. కొన్నిదినములిట్లు కడచినవెనుక పశువునకు మఱల గర్భోత్పత్తియగునప్పుడు క్రమక్రమముగా పొదుగులలోనికి వచ్చు రక్తమంతయు మఱల పిండమునకుఁ బోవును. అందువలన పాఁడి తగ్గును. పొదుగులలో ఉప్పునీటినిఁ బిండిపాలుపైచి రక్తమందు సమృద్ధిగా ప్రసరించున ట్లుచేయఁగలమేని సర్వకాలములందును మనకు పాలులభించును. ఈప్రకారముగా నొక్క పొదుగులనుండియేగాక కొన్నికొన్ని యితరావయవములనుండి కూడ పాలను బిండవచ్చునని శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టియున్నారు.

అడవిమృగములన్నియు తమపిల్లలకు చాలినంత క్షీరముమాత్రమే చేఁపుచుండును. పాలసంచులనిండ పాలునిలువగానుండునప్పుడు ఉల్లిపొరలో రక్తముప్రవహించినను క్రిందికి కారిపోలేదుగదా. పాలసంచులు వెలితిపడునప్పుడె పైనప్రసరించురక్తము క్రిందికి కాఱిపోవును. అందువలన అడవిమృగములు తమపిల్లలకు చాలినంతక్షీరము నిచ్చినతరువాత మఱల క్షీరమును సృష్టించుటకవకాశముండదు.

పాలపరిమాణము.

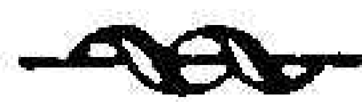
అట్లుకాక మనుష్యులు తమలాభముకొఱకై ఒకానొకప్పుడు అడవిమృగములుగానే యున్న యావులను, గేదెలను, మేఁకలను దెచ్చి పాలసంచులెప్పుడును వెలితిగానేయుండునట్లుగా పాలనన్నిటిని, బిండివేయుచుండుటచే, శరీరములో ప్రాణకలిగినంతవఱకునవి మాటిమాటికి తమపాలసంచులను నింపివేయుచు వన్యమృగములకంటె నధికముగా పాలనిచ్చుట కలవాటుపడినవి. రక్తమువలన పాలువచ్చుచున్నట్లు మనకుఁదెలియుచున్నదిగదా. ఈరక్తమెంత యధికముగా పొదుగులలోనికి రాఁగలదో అంతయధికముగా పశువులుపాలిచ్చును. అతివేగముగా పాలను బిండుటవలన పాలసంచులు మాటిమాటికి క్షీరవిరహితములును, వాయువిరహితములును గూడనగుచుండును. వెంటనే సమీప

ప్రదేశములలోని రక్తము ఈనిర్వాయువులగు సంచులకడకువచ్చి వానిని మఱలనింపి వేయుచుండును. ఈప్రకారముగా పొదుగులలోనికి రాఁగలిగినంత రక్తమును మనము వేగముగా పాలనుపిండి రప్పించుచువచ్చినయెడల నాపశువు తానీయఁగలిగినన్ని పాలనునిచ్చును. ఇట్లుకొంతసేపగునప్పటికి పాలసంచులు ముడుచుకొనిపోవును. అప్పుడుమనమెంతపితికినను పాలురావు. చుట్టుప్రక్కల ప్రవహించురక్తమంతయు పొదుగులలోనికి వచ్చుట కలవాటుపడవలెనని యిందువలనఁ దెలుచున్నది. సకాలమునకేపితుకుటయు, అతివేగముగా పితికి వేయుటయు, పొదుగులో నొక్కబొట్టయినను మిగులకుండునట్లు పితికివేయుటయు, నీమూఁడుపనులును రాఁగలరక్తమునంతను బొదుగులలోనికిఁదెచ్చును.

పశువులకు పచ్చమేత తగ్గిపోయినకొలఁదిని వాని రక్తమును కొంచెమగును. అందువలన తగినంతరక్తములేమిచే క్రమముగా పశువుల పాఁడితగ్గును.

వట్టిపోవుట.

పచ్చమేత లేనిదినములలో సహితము అనుకూలమగు మంచి యాహారమును మనము పశువులకు గూర్తుమేని మన పశువులింతత్వరలో వట్టిపోవు. తరువాత గర్భోత్పత్తియగునప్పుడు శరీరములోని రక్తము పిండములోనికిఁ బోవుచుండును. భయము, ఎదలోనున్న పశువులతోడి సహవాసము, క్రొత్తమనుష్యులు వచ్చి పితుకుట మొదలగువానివలన గొట్టములద్వారములు ముడుచుకొని పోయి నప్పుడుకూడ తగిన సదుపాయములు చేయనియెడల పాఁడి తగ్గిపోవును. చలి, వాన, ఎండ వీనిసోఁకుడువలన పాఁడి తగ్గును. పొదుగులలో పాలను బూర్తిగా పిండివేయనియెడల పాలుతగ్గును. అధికమగు శ్రమ కూడనిట్టిదే. ఇట్టిలోపములు కలుగకుండ పొదుగులస్వభావము ననుసరించి పాలను బిండువాఁడు విశేషకాలము పాఁడి గలిగియుండును.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

పాలు: వానితత్త్వము.

"పాలు" అను పేర మనచేతఁ బిలువఁబడుపదార్థము బహువస్తుమిశ్రితమైనది. ఈపాలలోని ప్రధానవస్తువులు అయిదు. (1) నీరు (2) చమురుపదార్థములు (3) మాంసకరములగు పదార్థములు (4) పంచ సూక్ష్మతత్త్వము. దారలు (5) బూడిద—అను నీయైదుపదార్థముల యొక్కయు సమ్మేళనమువలన పాలు కలుగుచున్నవి. ఇవిగాక కేసీన్ అనిపిలువఁబడు మఱియొకపదార్థముకూడ నిందుఁగలదు. పాలన్నిటిలో నావుపాలు శ్రేష్ఠములని సర్వదేశములవారును భావించుచున్నారు. పాలతోఁ జేయు నిలువయుండఁదగిన పదార్థములన్నియు నావుపాలతోఁ జేయఁబడునవే. పాలలోనుండు నైపదార్థములన్నియు సమభాగములుగానుండవు. దేశమునుబట్టియు, కాలమునుబట్టియు, మేఁతనుబట్టియు, పశువుయొక్క వయస్సు, ఆరోగ్యము, జాతి—వీనినిబట్టియు క్షీరతత్త్వము మాఱుచుండును. కాని యేజాతిపాలలోను,

90. 69	కంటె నధికముగాఁ	గాని	80. 32	కంటె నల్పముగాఁ	గాని	నీరుండదు;
6. 4	,,	,,	1. 6	,,	,,	చమురుండదు.
1. 4	,,	,,	0. 3	,,	,,	మాంసకరపదార్థము లుండవు.
4. 0	,,	,,	2. 0	,,	,,	కేసీనుండదు.
1. 2	,,	,,	0. 4	,,	,,	బూడిద యుండదు.

ఈనిన మొదటి నాలుగైదుదినములవఱకును వచ్చు పశువులపాలకు ముఱ్ఱుపాలని పేరు. ఈపాలకును, ఈకాలము తఱువాతవచ్చుపాలకును జాల

భేదముకలదు. పాశ్చాత్యులు ఈపాలు అనారోగ్య

ముర్రుపాలు. కరములని భావింతురు. మనవారును నట్లేభావించినను,

జున్నుపాలన్న పేరుతో వీనికెంత వెలయైనఁ బెట్టుచుఁ

పరమప్రీతితోఁ గైకొందురు. జున్నుపాలలో మామూలుపాలలోనుండు నంత నీరుగాని పంచదారకాని యుండవు. మాంసకరపదార్థములును బూడిదయు జున్నుపాలలో హెచ్చుగానుండును. ఇదిగాక జున్నుపాలలో పాలసంచులకు సంబంధించిన కొన్ని ముక్కలుకూడనుండును. జున్నుపాలలో సాధారణముగా,

75 పాళ్లనీరును,

1-5 పాళ్లు చమురును,

1 - 5 పాళ్లు పంచదారయు,

23 పాళ్లు మాంసకరపదార్థములును,

1 పాలు బూడిదయు

నుండునని తత్వజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. సామాన్యముగా ఈనిన నాలు గైదుదినములవఱకు పాలిట్లే యుండునుగాని,తరువాత క్రమక్రమముగా పాళ్లు మారిపోయి మామూలుపాలే పొదుగులనుండి వచ్చును. కాని యీమార్పు పశువుయొక్క శరీరస్థితినిఁ గూడ ననుసరించియుండును. జ్వరము, పొదుగులలో పుండు మొదలగు కారణములచే పశువులు ఒక్కొకప్పుడు చాలకాలమువఱకు విశేషమగు మార్పునందకయే యుండును.

పాలలోనుండు నీటినిఁగూర్చి మేము విస్తారముగా నేమియు వ్రాయ నక్కఱలేదు. పశువులపాలలో రెండు విధములైన చమురుపదార్థములుండును.

అందు మొదటిజాతి చమురుపదార్థములు ఏమాత్రము

చమురుపదార్థములు. వేడితగిలినను ఆవిరయై యెగురఁ గొట్టికొని పోవును.

పాలయొక్క వాసనయు, వెన్నయొక్కయు, నేతి యొక్కయు, కమ్మనిపరిమళమును, ఈచమురుపదార్థములవలననే కలుగుచున్నది. నేతికి కాచినప్పుడున్న పరిమళము క్రమక్రమముగా తగ్గిపోవుట మన కెల్లరకు ననుభవమే. పరిమళములిచ్చు చమురుపదార్థములు ఆవిరియైపోవుట

వలననే, నేతి సువాసనయు నానాటికి తగ్గిపోవుచుండును. రెండవజాతి చమురుపదార్థములు శీఘ్రముగా ఆవిరికావు.

(1) ఆవిరియగు చమురులు.

పాలలోనుండు చమురుపదార్థములలో పదునైదవపాలు ఆవిరియగు చమురుపదార్థములే. ఇందులో ముఖ్యమైనవి అయిదు. వానికి వరుసఁగా (1) బ్యూటిరిక్, (2) కాప్రిక్ (3) కాప్రోయిక్ (4) కాప్రిలిక్ (5) లారిక్ అనిపేరులు. వీనిలో బ్యూటిరిక్ పాలు హెచ్చుగానుండును. అదియేముఖ్యమైనది. దీనివలననే వెన్న నేయి పాలు ఇవి తమతమ సహజములైనపరిమళములను గలిగియున్నవి. బ్యూటిరిక్ ఆవిరియగుచమురగుటచే నిలువయుండదని మీకిదివఱకే తెలిసియున్నది. ఈబ్యూటిరిక్ ఆవిరి కాఁగానే తత్వాము మాఱ్చుకొని బ్యూటిరిక్ ఆసిడ్ (Butyric Acid) అనుపదార్థముగా మాఱిపోవును. నిలువవెన్నకు ముఱుగుడువాసన దీనివలననే వచ్చుచున్నది.

ఆహారమువలన వచ్చువాసనలు.

ఇవిగాక పశువులు తిను ఆహారములో ననేకములగు ఆవిరియై పోవుచమురుపదార్థములుండును. కొన్నికొన్నియాహారములు పాలకు మంచిపరిమళమునిచ్చును. మఱికొన్ని యాహారములు పాలకు దుర్వాసనఁదెచ్చును. వెల్లుల్లి, నీరుల్లి, క్యాబేజీ మొదలగు వానిని తిన్నపశువులపాలు దుర్వాసనగానుండుటకిదియే కారణము. పరిమళమును గలుగఁజేయు పాలన్నియు నిముసములో ఆవిరియై ఎగిరిపోవును. పశువు పరిమళపదార్థములను దినఁగానే పశుశరీరములోని వేఁడివలన నందలి సులభముగా నావిరియైపోఁగల చమురులన్నియు, ఆవిరియై రక్తనాళములలోఁ జొచ్చి యందుండి శరీరములోని సర్వముఖములను వ్యాపించి కొలఁదికాలములోనే బైటికి వచ్చివేయును. ఈయావిరులు శరీరమునుండి పూర్తిగా వెలువడుటకు కొంతకాలము పట్టును. ఈకాలములో మనము పాలను పిండితిమేని యందు ఆహారసంబంధములైన చమురులలోని దుర్వాయువులుండును. అందువలన నవిదుర్వాసనను గలిగియుండును. ఈయావిరులన్నియు శరీరమునుండి పూర్తిగా బైటికిఁబోవుటకు 10 గంటల కాలము పట్టును. కాఁబట్టి ఉల్లి మొదలగు దుర్వాయువులుగల పదార్థములు

తిన్నతరువాత 10 గంటలకావల పశువులకు మనము పాలు పిండుదుమేని వాని దుర్వాసనయంతగా కానరాదు. ఈసంగతి నెఱింగిన గొల్లవాండ్రు పశ్చిమదేశములో పాలు పితుకం బోవునప్పుడుగాని, పితికిన వెంటనేకాని పశువులకు ఎట్టి యాహారమిచ్చినను ఇత్తురు. పితుకంబోవునప్పుడు పెట్టిన యాహారములలోని చమురులు ఆవిరియై రక్తమంతటను వ్యాపించిపాదుగుల లోనికివచ్చుటకు చాలకాలము పట్టును. ఈలోపుగానే పాలన్నియుం బిండి వేయంబడుటచే, నాపాలకు వానివాసనయెక్కదు. పాశ్చాత్యులందఱును బ్రతిదినమును ఉల్లినిభుజింతురు. మనదేశములోని శూద్రులును నట్లేచేయుదురు. అందువలన ఉల్లిమేసిన 10 గంటల తరువాతంగూడ నించుకవాసనమిగిలి యున్నదనది వారికిం దెలియదు. ఉల్లినేమెఱుంగని శ్రోత్రియకుటుంబములవారి కెంత కొంచెముగావాసనయున్నను కష్టముగానే యుండును. కాంబట్టి మన మ్మాహారములలోనుండు పరిమళములును,కంపులునుగల పాలు మేసిన 10 గంటల తరువాతనే పిండంబడినను నవి వానికలవాటుపడ్డవారికే మంచిపాలుగాం గాన వచ్చునుగాని తక్కినవారి కట్లుకాదు. తమయింటిలోని యుపయోగమునకును. శూద్రాదులకును నట్టిమేంత తిన్న పశువులపాలు పదిగంటలైన తరువాత పిండుట కష్టములైనవే. కాని బ్రాహ్మణుల కిచ్చునప్పుడు చేంపలు, ఉల్లి, మొదలగు వానిని మేసినపశువులపాలు చీవాట్లు తెచ్చును.

సులభముగా ఆవిరి కాని చమురులు. ఆవిరికానిచమురులు పశువులపాలలోని చమురులలో 85 పాళ్లుండును, వాని ముఖ్యనామములును పాళ్లును నీక్రింద వివరింపంబడుచున్నవి.

(1)	ఓలియక్	గ్లిసరైడ్లు	... ...	33. 95	పాళ్లు.
(2)	పామిటిక్	,,	... ...	40. 51	,,
(3)	మిరిస్టిక్	,,	... ...	10. 44	,,
(4)	స్టియరిక్	,,	... ...	1. 91	,,
(5)	డయోక్సీ స్టీరియక్		... ...	1. 04	,,
(6)	బ్యూటిరిక్	,,	... ...	6. 23	,,
(7)	లారిక్	,,	... ...	2. 73	,,

(8)	కాప్రోయిక్ గ్లిసరైడ్లు	... ...	2. 32 పాళ్లు.
(9)	కాప్రిలిక్ ,,	... ...	0. 53 ,,
(10)	కాప్రిక్ ,,	... ...	0. 34 ,,
			100. 00.

వీనిలో విస్తారముపాళ్లుగలవి ఓలియక్ గ్లిసరైడ్లును, పామిటిక్ గ్లిసరైడ్లును, అందు ఓలియక్ గ్లిసరైడ్లు నీరువలె పలుచనగానుండు పదార్థము. తక్కినవి గట్టిగానుండునుగాని పలుచనైయుండవు. ఈచమురు లన్నిటియొక్కయు మిశ్రమము $96^{0}F.$ డిగ్రీల వేడికి కఱఁగిపోవును. పాలలో నీచమురు లన్నియు బిందువులై యుండును. ఒక్కొక్క చమురుబిందువు $\frac{1}{25000}$ మొదలు $\frac{1}{1500}$ అంగుళమువఱకు పరిమాణము కలిగియుండును. పాలలో నీచమురుబిందువులు కలిసిపోయి యెల్లెడల వ్యాపించియుండును.

పాలలోనుండు మాంసకరములగు పదార్థములలో ముఖ్యమైనది కేసీన్ (Casein) అనునది. ఈకేసీను జున్నులోనుండు ముఖ్యపదార్థము. పాలను కాఁచినను ఈకేసీను మాఱిపోదు. పాలలో నేదైన పుల్లని పదార్థములు కలిసినప్పుడు పాలు విఱిగిపోవుటను మనము చూచుచుందుము. అట్లు విఱిగి ముక్కలుముక్కలుగాపడిపోవు పదార్థములలోనె పాలలోనికేసీన్ అంతయునుండును. అల్బ్యుమిన్ (Albumin), ఫైబ్రిన్ (Fibrin) అను మఱి రెండు మాంసకరపదార్థములుగూడ పాలలో కొద్దిగానుండును. మనుష్యశరీరములోనుండు అల్బ్యుమిన్, ఫైబ్రిను లకును పాలలోనుండువానికిని నించుకేనియు భేదములేదు.

మాంసకరములగుపదార్థములు.

పాలలో లాక్టోజు అనుపేరఁ బిలువఁబడు పంచదార కఱఁగిపోయియుండును. చెఱుకు పంచదారకును, దీనికిని తత్వభేద మేమియు లేదు. కాని దీనికి చెఱుకు పంచదార కున్నంత తీయఁదనము లేదు. కొన్నికొన్ని యభిషవకరములగు(Fermentrig)పదార్థములవలన నీపంచదారమాఱి లాక్టిక్ ఆసిడ్ అగునుగాని,

పంచదారలు.

యీలాక్టిక్ ఆసిడ్ నూటికి 8 మొదలు 1 పాలువంతు రాఁగానే అభివత్వము నిలిచిపోవును.

బూడిదలు.

సున్నము, చౌడు వీనితోఁ చేరిన భాస్వరమును, చౌడుప్పును, చాకలి యుప్పును, ఇనుము మేగ్నిషియము వీనితోఁ గూడిన భాస్వరమును పాలలో నుండు ముఖ్యములగు బూడిదలు. ఇవి చాల తక్కువగా నుండును. వీనిలో కొన్ని పాలలోఁ గతిగిపోయి యుండును. తక్కినవి కేసీన్ మొదలగువానివలెనే పాలలో నంతటను గలిసిపోయియుండును.

గుణము.

ఈప్రకారముగానుండు పాలు ఆహారపదార్థములలో నత్యుత్తమమైనవి. జీవజంతువులన్నియు మొట్టమొదట ఏయాహారమును దినకుండ వట్టిపాలను మాత్రమే త్రాఁగి జీవించును. మన మెల్లరమును కేవల క్షీరాహారమువలననే చిన్నప్పుడు జీవించినాము. సమస్తమృగములకును సమానముగా నీశ్వరుఁడు ప్రసాదించిన దివ్య వరములలో నిది యొకట్టి. ఇప్పటికిని మనదేశములోఁ గొందఱు పాలుమాత్రమే త్రాఁగి జీవించుచున్నారు. ప్రొద్దున పిండిన పాలలో చమురు సాధారణముగా నెక్కువయుండును. మొదట పిండిన పాలు ఎక్కువ సారవంతములు. తఱువాతి ధారలంత బలముకలిగియుండవు.

అమ్మెడి పాలలో నీ రెంత కలిసియున్నదో తెలియు సాధనము.

పాలను బరీక్షించుటకు అనేక సాధనములు గలవు. సామాన్యముగా నెల్లదేశములలోను వాడుకలోనుండు యంత్రమునకు క్షీరయంత్రమని పేరు. ఈయంత్రము పొడుగునను అంకెలుండును. ఈ యంత్రమును పాలలో వేసినప్పుడు అది యేయంకెవఱకు మునుఁగునో మనము చూడవలెను. వెన్నను తీసివేయని పాలలో 1. 029 అంకెదగ్గరకు యంత్రము మునిఁగినయెడల ఆపాలలో నీళ్లు కలియలేదని స్పష్టమగును. 90 వ అంకెవఱకు యంత్రము మునిగినయెడల 100 కి తక్కువగా నున్నపై 10 పాళ్లును నీళ్లు కలిసి

నట్లు తెలయువలెను. 40 వ అంకెవఱకు మునిఁగినయెడల నై 60 పాళ్లు నీళ్లని తెలియవలెను. వెన్నను తీసివేయనిపాలలో నై యంత్రసహాయమునలన నీరెంత కలిసినదో సులభముగా తెలియును.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

పాలలోనగుమార్పులు : మంచిపాలు.

మొట్టమొదట పిండినప్పుడు పాలు ఇంచుక క్షారగుణమును (Alkaline reaction) తీయందనమును గల చిక్కని ద్రవపదార్థముగ నుండును. పొదుగులనుండి పిండఁగానే యీపాలు మార్పుచెంద నారంభించును. పిండిన కొంత సేపటికి క్షారగుణముపోయి పాలకు ఆమ్ల (Acid) గుణమువచ్చును. కాలము హెచ్చినకొలఁదిని ఈయామ్లగుణమును హెచ్చి, తుట్టతుదకు పాలు పూర్ణముగా పులిసిపోవును. ఈకాలములో పాలలో ఇతరములగు మార్పులుగూడ ననేకములు జరుగును. పాలలోని పంచదారలో మార్పులు తరువాత జరుగును. ఆవెనుక మాంసకరపదార్థములు మాఱిపోవును. పిమ్మట చమురుపదార్థములు మార్పు నందును ఈప్రకారముగా జరుగు మార్పులకు అంతఃక్షోభ (Ferimentations) మని పేరు. ఈయంతఃక్షోభములు పాలలోనుండు నొకజాతి యుద్భిజ్జబీజముల (Bacteria) వలన గలుగును.

పాలలోని మార్పులు.

ఈబీజములు అతిసూక్ష్మములై ఏకాణుస్వరూపములై యుండును. ఇవి మూఁడువిధములగు నాకారములు కలవి. ఇందు కొన్ని గుండ్రముగా నుండును. కొన్ని కోలగానుండును. కొన్ని వంకరగా నుండును. ఇవి క్షణకాలములో లక్షోపలక్షులుగా పెరిగి పోవును. ఒక్కొక్క బీజమే నడుమకుచీలి రెండేసి బీజము లగుచుండును. అవి మరలచీలి తిరిగి రెండేసి యగును. ఈప్రకారముగా నివి సంఖ్యాభివృద్ధినందును. ఇవి ద్రవపదార్థముగా నుండు

బీజములుమార్పులకు కారణము.

నీరు, పాలు, జేయి మొదలగువానిలోనే యభివృద్ధిఁ గాంచును. ఘనపదార్థములలో నిట్లభివృద్ధినందలేవు. పంచదార, మాంసకరపదార్థములు మొదలగు నవియున్నచోట వీని యభివృద్ధి విపరీతముగా నుండును. పాలలో నీపురుగులు వృద్ధిగాంచుట కిదియే ముఖ్యకారణము. 75°F. మొదలు 100°F.డిగ్రీలవేఁడి ఈబీజములయభివృద్ధికి మిక్కిలి అనుకూలము. కాఁబట్టి పశువుల శరీరముపైన నున్నప్పుడు ఇవి మిక్కిలిగా నభివృద్ధినందఁగలవు. 130°F. డిగ్రీలవేఁడి యీ బీజములలోఁ జాలసంఖ్యను జంపివేయును. 180°F.డిగ్రీలవేఁడికి ఎట్టిబీజములును నిలువలేవు. 212°F. డిగ్రీలవేఁడి (మసులుచున్న నీటివేఁడి) లో పదినిమిషము లుంచునప్పటికి అన్ని జాతులబీజములును చచ్చిపోవును. కలరా మొదలగు వ్యాధులను దెచ్చు బీజములుకూడ నిట్టిస్వభావమునే కలిగియున్నవి. ఒక్కొక సమయములో నీబీజములు ముడుచుకొని నిగనిగలాడుచు ఱాయివలె కఠినములై యుండును. అట్టియెడ ఎంత వేఁడిచూపినను నీబీజములు చావవు.

పాలలోనిబీజములు అపాయకరములుకావు.

పాలయం దీబీజములు సాధారణముగానుండియే తీఱును. పాలతిత్తుల లోని రక్తమునుండి పాలు ఒడపోయఁబడినప్పుడు అందు ఒక్కబీజముసహిత ముండదు. కాఁబట్టి పాలతిత్తులలో నీబీజములు ప్రథమమునుండియు లేవనిమనకుఁ దెలియుచున్నది. అట్లయినయెడల పాలలోనికీబీజము లెట్లువచ్చుచున్నవి? గాలినుండి కొన్ని బీజములు పితుకునప్పుడుకాని తఱువాతఁగాని పాలలోఁబడును.పాత్రమున కంటుకొనియే కొన్ని బీజములుండును. పొదుగులకు పైనఁ గొన్నిబీజములుండును. ఎంతశుభ్రముగాఁ గడిగికొన్నను పితుకువాని వస్త్రములకు చేతులకు కొన్ని బీజములుండును. వేయేల ఈప్రపంచములో నీబీజములు లేనితావు లేదు. అందువలన పాలు స్రవించు లోపలికోశములో నీబీజములు లేకున్నను! బైటికివచ్చునప్పటికది పూర్ణముగా వీనితోనిండియుండును. మఱియు పశువుయొక్క శరీరోష్ణము బీజాభివృద్ధికత్యంతానుకూలమగుటచే పొదుగులకుఁ బైనంటియున్న బీజములు కొల్లలుకొల్లలుగా నభివృద్ధినందియుండును. అందువలన మొట్టమొదటఁ బిండఁబడినపాలలో నీబీజము లధికముగానుండును. తఱువాతఁ బిండఁ

బడు పాలలో నివి యంతగానుండవు. కాని యీబీజము లెన్నెన్నియున్నను నవి మనుష్యులకు అపాయకరములుగావు. ఈబీజములున్న పాలను మనుష్యులు యథేచ్ఛగాఁ ద్రాఁగవచ్చును.

మాఱ్పులు.

ఈ బీజములవలన మూఁడువిధములైన మాఱ్పులు తరుచుగా పాలలోఁ గలుగుచుండును. ఒకజాతిబీజములు పాలలోని పంచదారను ఆమ్లగుణముకల వేఱొకవస్తువునుగా మార్చివేయును. ఇట్టిమాఱ్పులను ఆమ్లపరివృత్తులు (Lactic Fermentations) అని మనము పిలువవచ్చును. రెండవజాతి బీజములు పాలలోని మాంసకరాహారములలోఁ గొన్నింటిని కుళ్లిపోవునట్లును, గొన్నింటిని విఱిగిపోవునట్లును జేయును. ఇట్టిమాఱ్పులను పాచకపరివృత్తులనియు (Peptogenic Fermentations) విలయపరివృత్తులనియు (Putrifactive Fermentations) వాడుదురు. మూఁడవజాతిబీజములు పాలలోనిచమురుపదార్థములను మార్చివేయును. వీనిని తైలపరివృత్తులని (Butyric Fermentations) వాడుదురు. ఈమూఁడును ముఖ్యములగుమాఱ్పులు. ఇవిగాక నిలువ యుంచినకొలఁదిని పాలలో నితరములగు మాఱ్పులుకూడ నప్పుడప్పుడు కలుగుచుండును. తోడులేకయే పులియకుండ పెరుగగునట్టిమాఱ్పులు గల్పించు ఘనీభూతపరివృత్తులు (Coagulating Fermentations) ను, పాలను జిగురుగా తీఁగెలుతీఁగెలగునట్లుచేయుశ్యానపరివృత్తులు (Slimy Fermentations) ను, పాలను రుచిచెప్పి వగరుగానుండునట్లు చేయుతిక్తపరివృత్తులు (Bitter Fermentations) ను, పాలను సారాయమువలె మార్చివేయు మద్యసారవృత్తులు (Alcoholic Fermentations) ను, పాలయొక్క రంగును గౌరవర్ణముగాను.ఇటుకవంటి యెఱ్ఱనిరంగు నించుకకలుగునట్లుగాను మార్చివేయు వర్ణసంబంధ పరివృత్తులు (Chromagenic Fermentations) ను, వేఱువేఱుజాతుల బీజములవలననే కలుగుచున్నవి. ఈకడపటి వాక్యములోని మాఱ్పులుచేయు బీజములు కలపాలు త్రాగుట కష్టముకాక రోగకారణములై యుండును.

అప్పటికప్పుడు పితికికాఁచుకొను నాచారముగల మనదేశస్థుల కీబీజముల వలని నష్టము తెలియునే తెలియదు. కాని డబ్బాపాలను చేసి ఎగుమతిచేయు

దేశములు లోకములోననేకములుకలవు. మనదేశములోసహితము డబ్బాపాలను సాధారణముగా మనముకొనుచునేయున్నాము.

బీజనాశనము మేలా?

దొరలకు జున్నును వెన్నయు నాహారపదార్థములు. వారీపదార్థములను కొని బహుకాలము నిలువచేయుందురు. ఇట్లు నిలువకొఱకుద్దేశింపఁబడు పాలలో సైమాఱ్పులుచేయు బీజములుండునేని యాపదార్థములన్నియు క్షణకాలములోఁ జెడిపోవును. అందువలన బీజనాశనము సైవర్తకుల కావశ్యకమైయున్నది. మనము త్రాఁగుపాలు సహితము బీజరహితముగానుండునేని యవి స్వచ్ఛతరములై యత్యంతహితకరముగా నుండును. పాలలోని సైరీతి బీజములనన్నింటిని జంపివేయుటకు యంత్రసహాయము మనకు ముఖ్యమైనను, సామాన్యస్థితిలో నైరోపాదేశీయులు పాలనెట్లు పరిశుద్ధముగా నుంచుకొందురో యీక్రిందిపద్ధతులవలన దెలియఁగలదు.

పాలుపుష్టికరములై పరిశుద్ధముగానుండుట కనేకములైన జాగ్రత్తలు తీసికొనవలెను. ఆరోగ్యస్థితిలోనున్న పశువులపాలవలె తక్కినపాలుండనేరవు ఈపశువులు మేయు నాహారమును మంచిదై యుండవలెను. ఏదోయొకచెత్తను పశువులు మేయునేని, పనికి

మంచిపాలు రాఁగలక్రమము.

మాలినపాలను మనము త్రాఁగవలసివచ్చును. పిండినతరువాత పాలలోబీజాధిక్యతవలనమాఱ్పులు పుట్టఁగూడదు వీనిలో నాహారారోగ్యములను గూర్చి మేమిచ్చట వివరింపవలసినపనిలేదు బీజములుహెచ్చుగానుండునేని గొల్లవానియింటినుండి మనయింటికివచ్చులోపలనే పాలన్నియుమాఱ్పులు చెందవచ్చును. అందువలన నిట్టిబీజములసంఖ్య తక్కువగానుండుటకై మనము ప్రయత్నములను జేయవలసియున్నది.

సామాన్యపుసంసారులు చేయలేకపోయినను, పాల అమ్మకమువలననే జీవనముచేయుచు బహుసంఖ్యలుగా నావులనుబెంచువారనేకులున్నారు. అట్టి వారికీవిధులు ముఖ్యములగుటచే పాత్రశుద్ధివారికొఱకే

పాత్రములు.

యిచ్చట వివరింపఁబడును. పాలుపిండునట్టియు, పాలను నిలువయుంచునట్టియు పాత్రములన్నియు, బహు

పరిశుభ్రములైయుండవలెను. ప్రతిపాత్రమును దప్పక కళాయిచేయఁబడవలెను. కళాయిలేనిపాత్రములలో నెప్పుడును పాలను పిండనే కూడదు. పాలుపిండు పాత్రలును, పాలను నిలువచేసికొనవలసిన పాత్రలును, లోపల నునుపుగానుండవలెను గాని అతుకులను గలిగియుండరాదు. మన దేశపుపాత్రలు ఏకాంతపుపోత పాత్రలుగాక రేకుల అతుకుగలపాత్రలైయున్నవి. ఇట్టి అతుకులుండుచోట మనమెంత శుభ్రముచేసినను బీజములుపోవు. అందువలన తలవెండ్రుకంత వెడల్పుగలయొక అతుకులోఎన్నికోట్ల బీజములో దాగియుండఁగలవు. పోఁతగిన్నెలనే కళాయిపూసి పాలకు వాడుకొనవలెను. ఇట్టిపాలపాత్రములను ముందుగా నులివెచ్చనినీటితోఁ గడిగివేయవలెను. తరువాత మంచిసబ్బుతోనో క్షారము (Alkali)తోనో రెండవసారి కడిగివేయవలెను. మూఁడవసారి యీపాత్రములను వేఁడినీళ్లతోఁ గడిగివేయవలెను. నాలుగవసారి మరుగుచున్న నీటియావిరిలో నీపాత్రములను రెండుమూఁడు నిముషము లుంచవలెను. పిమ్మట తీక్ష్ణమైన యెండలో నీపాత్రలను మూఁడుగంటలసేపు నుండనీయవలెను. మన యిండ్లలో నిట్టిపని సాధ్యముకాకపోయినను, పాలవలననే జీవనముచేయువారీసౌకర్యములను గుదుర్చుకొనుట యంతకష్టముకాదు.

ఇట్లుపాత్రములను సిద్ధముచేసికొని, వానియందు శుద్ధవస్త్రములుధరించినట్టియు, చేతులను జక్కఁగా కడుగుకొన్నట్టియు మనుష్యుఁడు పాలనుపిండవలసియుండును. పాలను బిండకపూర్వము పొదుగులనొకసారి బురుసుతోఁ దుడిచి రుద్దివైచి, శుభ్రముగా కడుగుట ఆవశ్యకము.

పాలు పిండుట. కడుపును పొదుగులనుగూడ రుద్దికడిగివేయుట ఉత్తమపద్ధతి. పశువులశాలనుండి దుమ్ము లేవకుండుటచే పాలుపిండుటకు కొంచెము సేపటికి పూర్వమే పశుశాల ఊడ్వఁబడి నీళ్లుచల్లఁబడియుండవలెను. దుమ్ము ఎంతమాత్రము పాలలోఁ బడకుండఁజేయుట కది ముఖ్యమైనది. ఎంత నీళ్లుచల్లినను, పితుకు తరుణములోఁ గొంతదుమ్ము పాలపాత్రలో బడకమానదు. అందువలన పిదికినవెంటనే పాలను అంగుళమునకధమము ఏబదేసియైన చిల్లులుగల తీఁగజల్లెడగుండ ముందుగా వడియఁగట్ట (ఒడపోయ) వలెను. తరువాత శుభ్రముచేయఁబడి ఆవిరిలో నుడకఁబెట్టఁబడి

ఆఱఁబెట్టఁబడిన ముతుకగుడ్డ నొకదానినితీసికొని, దానిని మూఁడునాలుగు మడతలువేసి యీపాలనందుండి మఱల ఒడపోయ (వడియఁగట్ట) వలెను. ఇట్లు చేయుటవలన పాలలోని దుమ్ముమాత్రమే కాక, బీజములుకూడఁ జాలవఱకు నివారణమగును. ఈప్రకారముగా పితికినవెంటనే వడియగట్టి, పాలపాత్రను చల్లనినీళ్లలోఁ బెట్టి శీఘ్రముగా చల్లార్చవలెను. ఇట్లు చేయఁబడినఁ బాలు చాలసేపువఱకు మాఱిపోవు.

పాలలోని వాసనలు.

అనేకకారణములవలన పాలు కొంచెము వాసనకలిగియుండును. ఏజంతువునుండి పాలు పిండబడునో ఆజంతువు వాసన కొంతవఱ కాపాలకుఁ బట్టియుండును. అందువలననే మనవారు కొన్నిపాలు మేఁకవాసన కొట్టుచున్నవనియు, కొన్నిగొఱ్ఱెవాసన కొట్టుచున్నవనియుఁ జెప్పుచుందురు. జంతుశరీరమునుండి బయలుదేరుకొన్ని విధములైన వాయువులు పాలుపిండుకాలములో పాలతోఁగూడవచ్చుటచే నీవాసనలు బయలుదేరును. మాంసభక్షకులకు సహిత మీవాసనలు కొన్నిచోట్ల నసహ్యములై యుండును. ఇదిగాక ఉల్లిమొదలగువానినిఁ దినుటవలనఁ గొన్నివాసనలు బయలుదేరును. ఆవుపాలకుసహితము ఇట్టివాసనలను దొలగించుట అవసరము. అందువలన శుద్ధపాత్రములోఁ బాలనుబిండి వడియఁగట్టి చల్లార్చినవెంటనే వానిని గాలికి ఆఱఁబెట్టవలెను. సామాన్యముగా గాలిలో ఆఱఁబెట్టుటవలన పాలలో వాయువునుండి మఱల దుమ్మును బీజములును బడవచ్చును. అందువలన గాలికి ఆఱఁబెటు మరపాత్రలుకొన్నికలవు. ఈమరపాత్రలలో పాలనుబోసి త్రిప్పివైచి వానిని అమ్మకమునకు సిద్ధముచేయవలెను.

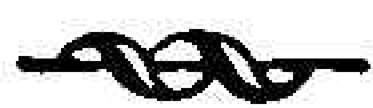
నీసాలు నీళ్లు.

అమ్మకమునకు సిద్ధముచేయుటలోఁ గొన్నికల్మషములు పాలలోఁ బడును. ఏమురికిగుడ్డనూ పాలకుండపై మూఁతవైచికొని, సందులనుండి దుమ్ము ప్రవేశించునట్లుగా పాలతట్టల నెత్తిపైఁ బెట్టికొని మనదేశపుగొల్లవాండ్రు పాలోయమ్మ పాలని ప్రతాధిక్యమగు స్వరముతోఁ బాలనమ్ముచు ఊరంతయుదిరిగి

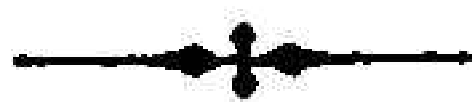
వచ్చినచేతుల నాకుండలో నుంచి పాలనుగలియఁ గలుపకుండ మనపాత్రలలోఁ గొలిచి పోయుదురు. ఇట్టిస్థితిలో మొట్టమొదటినుండియుఁ బరిశుభ్రత చెడి యున్నపాలు మఱికొంతదుమ్మును, మఱికొన్నికోట్ల బీజములును లోపలఁ బోసికొని వట్టిపనికిమాలినవగును. ఇంతియకాక కలియఁబెట్టఁబడని హేతువుచే నైపాలు పలుచనై సారహీనముగాను, అడుగునయుండుపాలు చిక్కనై సారతరములుగా నుండును. ఇట్టినష్టములులేకుండుటకై నాగరికతనుండిన దేశములలో గాలికి ఆఱఁబెట్టినపాలను వెంటనే పరిశుద్ధములగు సీసాలకెక్కించి సీళ్లువేసి సీసాలతోనే యింటింటికిఁ బంపివేయుదురు. పాలపాత్రములన్నియు మాటిమాటికిని వెనుకచెప్పిన 5 ప్రకారములుగాను శుద్ధిచేయఁబడును. అక్కడికిని రోగముగల పశువులపాలు ఒక్కొకప్పుడు రాఁ దటస్థించును.అమెరికా దేశములో నూటికి 88 పాళ్లకంటె ఎక్కువనీరును,

" 12 " తక్కువ ఘనపదార్థములును,
" 3 " చమురుపదార్థములును

గల పాలనమ్మువారు శిక్షింపఁబడుదురు. మఱియు ఈనుటకు 15 దినములకుఁ బూర్వమువఱకును ఈనినవెనుక 5 దినములకావలను మాత్రమే పాలుపిండి అమ్మవచ్చును. అనారోగ్యప్రదేశములందుండునట్టియు, అనారోగ్యపదార్థములను దినునట్టియు, నీరుకలిపినట్టియు పాలనమ్ముట యాదేశములో శిక్షార్హమైనది.

ఇఱువదవ ప్రకరణము.

వెన్న.

వెన్నచేయుపద్ధతిలో మనదేశమునకును పశ్చిమదేశములకును జాలభేదముకలదు. మనదేశములో తోడుకొన్నపెరుగును, కవ్వముతో చిలికి మనము

వెన్న తీయుదురు. ఐరోపాఖండములో గత ప్రకరణమున మేము వివరించి
నట్లత్యంతపరిశుద్ధముగా నుంచఁబడిన పాలను దెచ్చి యొ

హూణపద్ధతులు.

కటిరెండుదినములు బాగుగా బురుగుకట్టునట్లుంచి, యీబురుగునుదీసి చిలికి వెన్న చేయుదురు. వారు వెన్న చేయుపద్ధతి మనవు మురుగుడుపద్ధతిగాఁ గానవచ్చుననుట సత్యము. కాని నిశ్చయముగా వారివెన్న యందెట్టిదుర్వాసనలును నుండక పరిశుద్ధముగా నుండును. పాలను, పెరుగును చిలికినప్పుడందులోనున్న వెన్నయంతయు రాక కొంతభాగము నిలిచియేయుండును. శాస్త్రసిద్ధముగా బురుగుకట్టించిన యెడల నీబురుగులో పాలలోని వెన్నయంతయు ఇంచుమించుగా వచ్చునే యును. కాఁబట్టి వెన్నవ్యాపారము చేయువారికిని, నేతి నమ్మువారికిని, బురుగుకట్టించి, యీబురుగునుండి వెన్నను చిలుకుకొనుటయే యుత్తమపద్ధతియై యున్నది.

పాలపై తేరు బురుగంతయు వెన్న కాదు. బురుగులోని కొంతభాగము పాలే. తక్కినభాగమంతయు వెన్న. పాలలో చమురుపదార్థము లుండునని యిదివఱకే చెప్పఁబడినది. ఈచమురుపదార్థములు అణు

బురుగుయొక్క స్వభావము.

స్వరూపముతో సూక్ష్మములగు నలకలై పాలలోగలిసి పోయియుండును. కాని పాలకంటె నివి తేలిక. కలిసి పోయిన చమురు నలకలనన్నింటిని పాలపైకి తేలునట్లు చేయుట వెన్నవర్తకుని మొదటిపని. ఈచమురునలకలు పైకి తేలివచ్చునప్పుడు వానితో కొన్ని పాలనలకలు కూడవచ్చును. ఈనలకలు జంతువుల యారోగ్యాదులను బట్టి యధికముగానో అల్పముగానో ఉండును. కొన్ని పశువుల పాలు వెన్న నధికముగానిచ్చుటయుఁ, గొన్నితక్కువగానిచ్చుటయు, మనకెల్లఱకు ననుభవమే. అయినను నీబురుగుయొక్క తత్వము మూడువిషయముల ననుసరించియుండును.

చమురునలకలు పెద్దవిగానున్న యెడల త్వరలోనే యవిమీఁదికి బురుగుతో తేలిపోవును. నలకలుచిన్నవిగానుండునేని ఎన్నినలకలో కలిసికొన్నఁ

గాని యొక పెద్దనలక గాదు. పెద్దనలక కానియెడల పాలుత్రోసివేసికొని పైకి తేలలేదు. అందువలన చమురునలకలు పెద్దవిగానుండు **చమురునలకల పరిమాణము.** జాతిపశువులపాలు బురుగు కట్టించుట కనుకూలమైనవి. ఇది పశుజాతినిబట్టి చెప్పవలసినదేకాని వేఱు కాదు. అయినను క్రొత్తగా ఈనినయావులుమాత్రము పెద్దచమురునలకలు గల పాలనిచ్చును.

పాలలో చమురుకాక, కొన్ని ఘనపదార్థములు కూడనుండును. ఈగట్టిపదార్థములు విస్తారముగానున్నయెడల పాలు ఎక్కువబరువుగలిగియుండును. గట్టిపదార్థములు తక్కువగానున్నయెడల పాల **ఘనపదార్థముల పరిమాణము.** బరువుతక్కువగానుండును. చమురు మిక్కిలి తేలికయైనది. పాల బరువు హెచ్చినయెడల చమురు మిక్కిలి తేలికయగుటచే త్వరలో పైకితేరును. పాల బరువు తక్కువయగునేని చమురు వెంటనే పైకితేలదు. కాఁబట్టి విస్తారముగ ఘనపదార్థములుగల పాలనుండి త్వరలో నురుగును మనము తీసికొనవచ్చును. చాలకాలముక్రిందనే యీని, యింకను వట్టిపోక పాలిచ్చుచుండు పశువుల పాలలో ఘనపదార్థములు విస్తారముగానుండును. ఆపాలు బురుగుకట్టించుటకు అత్యంతానుకూలములు. మఱియు తక్కువనీరు త్రాగుపశువులపాలలో ఎక్కువగా ఘనపదార్థములుండును. ఇట్టిపాలనిచ్చు పెద్దచమురునలకలుగల పశువులపాలు వెన్న వర్తకుని కనుకూలములు.

పాలలోని ఘనపదార్థములలో ముఖ్యమైనది (1) బూడిద (ash) (2) పంచదార (Sugar) (3) మాంసకగపదార్థములు (Albumin) (4) నారవలె తీఁగెలు సాగువస్తువు. (Casein) ఈవస్తువులు **ఘనపదార్థముల తత్వము.** పాలను చిక్కగా జిగికలిగియుండునట్లు చేయును. అందుకె సేను అను నాలుగవస్తువు ఈజిగిని మిక్కిలి హెచ్చించును. కాఁబట్టి చమురు నలకలు ఈతీఁగెల వలె చుట్టుకొనిపోయియుండు జిగిగలపాలనుండి పైకిరాలేక తామరకొలను

లోనో, నాచులోనో చిక్కువడ్డ ఈతకానివలె కదలలేక నిలిచిపోవును. కాని యివి కాలక్రమమునఁగాని మాటిపోవు. అందువలన, వీనిబలమును ఎక్కువ కానీయకుండ ముందుగా పాలను బురుగుకట్టించివేయవలెను.

మూఁడుమార్గములు.

పాలను బురుగుకట్టించుటకు మూఁడుమార్గములుకలవు. అందు మొదటి విధమున బురుగుకట్టించుట లోఁతులేనివిశాలములైన పాత్రలుచాలును. రెండవ రీతిని బురుగుకట్టించుటకు లోఁతైనపాత్రలు కావలెను. మూఁడవపద్ధతిని బురుగుకట్టించుటకు యంత్రములే ముఖ్యాధారములు. ఈమూఁడుపద్ధతులలో మొదటిది అంతగా మంచిదికాదు. రెండవది సామాన్యమైనది. మూఁడవది యత్యుత్తమమైనది.

మొదటిపద్ధతి.

మొదటిపద్ధతిని బురుగుతీయుట యతిపురాతనమైనది. ఈపద్ధతి నవలంబించుటచే మనము కవ్వముతో పెరుగుచిలుకునప్పటికంటె నధికముగానే వెన్నవచ్చునుగాని పాలలో నున్న వెన్నలో ($\frac{1}{5}$) ఐదింటనొకపాలు పాలలోనేయుండిపోవును. పాలను వెడల్పైనపాత్రలలో 4 అంగుళములకంటె నధికముగా లోఁతులేకుండునట్లుపోసి, $60^{\circ}F$. డిగ్రీలకంటె నధికముగా వేడియుండకుండనట్లుచల్లార్చి, చల్లనియొక ప్రదేశములో 36 గంటలు ($1\frac{1}{2}$ దినము) ఉంచవలెను. వాయువులేని బీజములవలన పాలుచెడకుండుటకై, వానిని శుభ్రమగుగాలి వచ్చునట్టియు, దుమ్ముపడనట్టియు, నారోగ్యకరమగు శీతలప్రదేశములో నుంచవలెను. అప్పుడు పాలలోనివెన్నలో నైదింట నాలుగుపాళ్లు పాలపైతేరును. ఈవెన్న పైకివచ్చునప్పు డీచముకు నలకలతోఁ గొన్ని పాలనలకలుగూడ పైకివచ్చును. ఇదియే బురుగు. ఇట్లు పైకితేలుబురుగు నంతను ఒకతాటియాకు ముక్కతోనో సీనారేకుముక్కతోనో ఒక్కచోటికి పోగుచేసి మనము దానినంతను తీసి భద్రముచేయవలసియుండును. కాని యీపద్ధతికి $1\frac{1}{2}$ దినము కాలముపట్టుటచేతను, అక్కడికిని వెన్నయంతయు రాకపోవుటచేతను రెండవపద్ధతిని జను లవలంబింపవలసివచ్చెను.

ఈపద్ధతిలో పాలు లోతైన పాత్రలలోఁ బోయఁబడును. ఈపాత్రల యందు పాలు 4 అంగుళములలోఁతు మాత్రమే యుండనక్కఱలేదు. 20 అంగుళములలోఁతువఱకు పాలుండవచ్చును. పాత్రల

రెండవపద్ధతి. లో పాలుపోయఁగానే, వానిని మంచువలె చల్లగా నుండునట్లు చేసి, అంతచల్లగా నుండుస్థితిలో 24 గంటలకాలముంచవలెను. కొంతమంది యింతకష్టమేలనని పాత్రలలో పాలుపోసి, దిట్టమైనమూఁత వేసి యాపాత్రను మంచులోనో, మంచునీళ్లలోనో ముంచి వేయుదురు. ఇట్లు చేయుటవలన పాలకంతకును చలువకలుగును. మఱియు మూఁతమూసియుండుటచే చెడుగాలిగాని, దుమ్ముగాని పాలలోఁబడవు. ఈ పద్ధతివలన పాలలోనిచమురు నలకలలో నించుమించుగా నన్నియుఁబైకివచ్చి వేయును. పెరుగు, మజ్జిగ వీనిని ముఖ్యాహారములు తీసికొను మనకు నీరెండు పద్ధతులును గృహోపయోగములుకావు.

మఱల సహాయముచే మూఁడవపద్ధతివలన సులభముగా బురుగులభించును. మఱల లోనికి పాలుపోఁగానే యంత్రసహాయమువలన నవి చిలుకబడును. అప్పుడీయంత్రపుబలము కవ్వపుబలముకంటె

మూఁడవపద్ధతి. నధికమగుటచే పాలలోని బురుగంతయు విడివడి అందుకేర్పరుపఁబడిన గొట్టమునుండి బైటికివచ్చును. ఈపద్ధతికి మంచులుగాని, కాలవ్యవధిగాని యంతగా నక్కఱలేదు. కాని యిట్టి యంత్రములు కేవలము వ్యాపారమునకై విస్తరించు వెన్న చేయువారికి లాభకరములుగాని మనగృహకృత్యముల కక్కఱకురావు. ఇట్లుండియు యంత్ర సహాయమువలన వచ్చునంత వెన్నయే యితరపద్ధతిని మనకురాదు.

పాలనుండి బురుగుతీయుపద్ధతి యింతవఱకుఁజెప్పఁబడినది. ఇఁక నీబురుగును మనమెట్లుపయోగింపవలెను? దానినుండి శుభ్రమైన వెన్న యెట్లు వచ్చును? ఈవిషయములను ఇంచుక యోచించుట

రుచిభేదములు. ముఖ్యమైనది. మనరుచికిని, ఐరోపియనుల రుచికిని చాలభేదము కలదు. వారికి వెన్న పుల్లగా నుండవలెను.

మనకు వెన్నతోనంతగా పనిలేదుగాని నేయిమాత్రము కష్టగా నుండవలెను. ఐరోపియనులకు వెన్న గడ్డగట్టి గట్టిగా బాయివలెనుండవలెను. మనము నేతిని సహితము కలుగఁబెట్టుకొందుము. కాని వెన్నవర్తకమారంభమగునేని యిది ఐరోపియనులకే యెక్కువగా నమ్మవలసివచ్చును. అందువలన పుల్లనిగట్టివెన్నను జేయుపద్ధతి నిందు క్రిందవివరించుచున్నాము.

గట్టివెన్న నభిలషించువారు నురుగుతీయునప్పుడుగాని ఇతరతరుణములలోఁగాని పాలకు విశేషము వేడికలుగఁజేయరాదు. ఇదిగాక పాల నేదేని యొకతరుణములలో 50 డిగ్రీల F. వఱకు చల్లారునట్లు చేయవలెను. ఇట్లు చేయఁబడిన నురుగునుండి యుత్పన్నమగువెన్న గట్టిగా బాయివలెనుండును. మొదటిపద్ధతిని

గట్టివెన్న.

మూఁడవపద్ధతిని సిద్ధముచేయఁబడిన బురుగుకుమాత్రమే యిట్లు చల్లబరుచుట ముఖ్యము. రెండవపద్ధతిని బురుగుచేయుటలో నదివఱకే పాలు చల్లఁబడి బురుగు పుట్టించుచు గావున, నిట్లు చల్లబరుపవలసిన పనియుండదు. ఈప్రకారముగా అవసరమగునేని బురుగును $50^{o}F$ డిగ్రీలవఱకు చల్లార్చి, పిమ్మట దీనిని పులియఁబెట్టవలెను.

వెన్నకుఁగలుగు సహజపరిమళములు పులియుటవలనఁ గలుగును. పాలను బులియఁబెట్టు ఆమ్లబీజములనుగూర్చి యిదివఱకే మేము వ్రాసియున్నాము. ఈయామ్లబీజము లుత్పన్నమగు కాలములో వెన్నకుపరిమళముల నిచ్చునితరబీజములుకూడ నంకురించును. పరిమళములన్నియు బీజములవలననే కలుగుననుట కొకప్రబలదృష్టాంతముకలదు. ఆయాపరిమళములను దెచ్చు బీజములను దెచ్చి నురుగులోవేయఁగానే, వెన్నకుఁగూడ నట్టి పరిమళమునచ్చుచున్నదని శాస్త్రజ్ఞులుశోధించి తెలిసికొనియున్నారు. పరిమళములిచ్చుబీజములను దీసివేసినప్పుడు పరిమళము పుట్టకుండుటయు, ఏపరిమళమునిచ్చు బీజముండునో, యాపరిమళము వెన్నకు వచ్చుచుండుటయు నీయూహకు నిదర్శనములు.

పరిమళములు.

పాలబురుగును పులియబెట్టుట ముఖ్యముగదా. ఇట్లు పులియుటకు

కొన్ని యుద్భిజ్జబీజములు కావలెను. పాలను బులియఁబెట్టు నామ్లపరివృత్తులవలన (Lactic Fermentations) మార్పులు ముఖ్యముగా

పులియఁబెట్టుట. జరుగును. సాధారణముగా నీమార్పు కలుగఁజేయు బీజములెప్పుడును పాలలో నేయుండును. అందువలన మనము నూతనబీజములను దీసికొని రానక్కఱలేకుండనే వెన్న పులియుచుండును. పాలనుండి బురుగువచ్చుట కగువ్యవధిలో నామ్లపరివృత్తులనియు సాధారణముగాసంపూర్తియగును. కాని వెన్న పులియుటకై మనముగూడ నేమైన సాధనములను బూనినయెడల సకాలమునకు చాలినంత పులుపు మనకు లభించఁగలదు. మజ్జిగనుగాని, పులిసినపాతబురుగునుగాని, పణ్యశాలలో విక్రయింపఁబడెడు ఆమ్లబీజములనుగాని, బురుగులలో వేసినయెడల నదిత్వరలో పులియును. కానిసరిగా పులియుటకు నైవానినిఁ గలుపుటమాత్రము చాలదు. బురుగు పులియుటకు ఆమ్లబీజాభివృద్ధి కావలెను. బీజములు ఉష్ణాధిక్యమువలన నశించును. శీతలమువలన నిశ్చేష్టతనందును $80^{0}F$. లేక $90^{0}F$. డిగ్రీలవేఁడి బీజాభివృద్ధికత్యంతానుకూలము. కాని బురుగునకంతవఱకు వేడిమాపిరిమేని వెన్న పలచఁబడి గట్టి చెడును. $60^{0}F$. లేక $70^{0}F$. డిగ్రీలవేడిలోఁ గొంతకాలమున్నయెడల బురుగులో నీబీజములు క్రమాభివృద్ధినందును. అట్టిబురుగునుండివచ్చు వెన్న పలుచనఁగాదు. కాఁబట్టి బలముగల బీజములపై వేడిగల బురుగులోనున్నచో మనకు చాలినంతమట్టుకు వెన్న పులియును.

బురుగును పులియఁబెట్టుట ముఖ్యమేకాని, వెన్నమాత్రము పులిసి చిచ్చె నాలుక చిల్లిపడురీతిని నుండరాదు. వెన్నయొక్క పులుపు తినువారి రుచి ననుసరించి యుండవలెను. కొందఱికి పులుపు మిక్కిలి

పులుపెంత కావలెను. ప్రీతి. కొందఱు పులుపును చేరనీయరు. కాని సామాన్యముగా నైరోపాదేశములో నీపులుపు కొకకొలత గలదు. ఆకొలత ప్రకారముగా వెన్నను బులియఁబెట్టినయెడల నిఁక నే యితర పరీక్షయు నావశ్యకముగా నుండదు. దీనికొలతకొలుచు రెండుగాజుపాత్రలు కావలెను. ఈగాజుపాత్రలనిండ గీతలును అంకెలును నుండును. ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటర్ (Cubic centimetre) అని పిలుతురు. ఇట్లుగీఁతలుగల పాత్రలలో

నొకగాజుపాత్రలో 20 గీతలవఱకు పులిసిన బురుగును బోయవలెను. ఫారింగ్టన్ (Farrington) అను దొరయొకవిధమైనక్షారపుబిళ్లలను(Alkaline Tablets) జేసియున్నాఁడు. వీనిలో మూఁడుబిళ్లలు దీసి రెండవగాజుపాత్రలోవేసి 30 గీతలవఱకు నందులో వర్షోదకమును బోయవలెను. తరువాత నీరెండు గాజు పాత్రలలోని పదార్థములను గలిపివేయవలెను. 20 గీతల పులిబురుగుకు 30 గీతలబిళ్లలనీరువలన ఊదావర్ణమువచ్చెనేని యాబురుగుసరిగా పులిసినట్లు తెలిసికొనవలెను. ఇట్టి రంగువచ్చుటకు బిళ్లలనీరుపై 30 గీతలకంటె కొంచెముమాత్రమే పట్టునేని యాబురుగింకను బులియవలెను. 30 గీతలకంటె నధికముగా బిళ్లలనీరు కావలెనేని బురుగుపులుపు హెచ్చినదనియు, దానివెన్న బాగుగా నుండదనియు గ్రహించుకొనవలెను. పులిసిన బురుగును కవ్వముతో తరుచుట తేలిక. పులియని బురుగు తేలికగా తరుచఁబడదు.

ఈరీతిగా బురుగునుదీసి, తనబురుగును $50^{\circ}F$ డిగ్రీలవఱకు చల్లార్చి, చల్లార్చినవెనుకనందు ఆమ్లపరివృత్తులను గల్పించు బీజములను బ్రవేశపెట్టి, బురుగు $60^{\circ}F$ లేక $70^{\circ}F$ డిగ్రీలకు మించకుండునట్లు జాగ్రత్తచేసి, సరియైనంత మట్టుకే పులియఁజేసి పరీక్షించిచూచి, పిమ్మట దానినుండి వెన్నతీయుదురు.

వెన్నతీయుటకే బుగురును యంత్రపుడబ్బీలలోఁ బెట్టి గిరగిరతిరుగునట్లు చేయుదురు. ఇట్లు గిరగిరతిరుగుటచే బురుగు నాచమురునలకలు కదిలి యొకదాని కొకటి యంటుకొని నూకలకొడివలె పైకి తేలును. ఇట్లు యంత్రసహాయముతోనే వెన్నచిలుకఁబడును. కాని చిలుకునప్పుడు నాలుగువిషయములను మనము ముఖ్యముగా యోచింపవలసియుండును. (1) పాలలోని బుగురు (2) బురుగులోని పులుపుయొక్క పరిమాణము, (3) చిలుకునప్పుడుండవలసినవేఁడి, (4) చిలుకుపద్ధతి, (5) చమురునలకలపరిమాణము—ననునీయైదువిషయములును చిలుకువిషయములో ముఖ్యమైనవి.

చిలుకుట.

పాలుచిక్కగా నుండుటవేఱు; జిగురుగా నుండుటవేఱు. చిక్కనిపాలనుండి వెన్నపైకిలేచుటకు కష్టములేదు. వానితీఁగలు సాఁగియంటుకొని పోవు

పాలలోనిజిగురు.

చు పాలు జిగురుగానున్నయెడల నందుండిలోని చమురు నలకలు పైకి రాలేవు. కాఁబట్టి పాలు జిగురంతగా నివైయుండవలెను.

పులుపుపరిమాణము.

పాలు పులిసినకొలఁదిని చిక్కనయగును. అప్పుడు వానిలోని జిగురు తగ్గిపోవును కాఁబట్టి పులిసినపాలను చిలుకుట మిక్కిలి తేలిక. సరిగా వెనుక చెప్పిన పరిమాణము ప్రకారముగా పులిసిన బురుగు ర్వోత్తమములుగా నెగడఁబడుచున్నవి.

వేడి

బురుగునను వేడి హెచ్చగునేని యందలి వెన్న కఱిగిపోవును. వేడి తక్కువయగునేని వెన్న చల్లఁబడి తాయివలెఁగట్టిపడును. చిలికి వెన్న తీయునప్పు డీరెండునుగూడఁ బనికిరావు. బురుగులో చమురుపదార్థములు నలకలు నలకలుగా నుండును. చిలుకునప్పుడు బురుగు నానాముఖములసంచరించుటచే నీచమురునలకలలోఁ గొన్ని తక్కినచమురు నలకలను ఒరిసికొనును. ఈనలకలన్నియు మెత్తగానొకదానికొకటి యంటుకొనిపోవునట్లు ముద్దగానున్నయెడల చిలుకనప్పుడు చిన్న చిన్ననలకలు కలిసికొని పెద్దవై పైకి తేలును. అట్లుగాక చిలుకువేళ వేడి హెచ్చుగా నుండునేని, ఈనలకలు కఱిగియుండును. ముద్దగానుండని హేతువుచే, కొన్ని చిన్ననలకలుకలిసి యొకపెద్దనలకయగుటకు మాఱుగా, కఱిగినచిన్న నలకలీకదిలిక చెదరి మఱియింతచిన్ననలకలై చెడిపోవును. అందువలన ఉష్ణాధిక్యత పనికిరాదు. అట్లే శీతము హెచ్చుగానుండునేని ఈనలకలు మెత్తగా ముద్దవలె నుండక గట్టిగా తాయివలెనుండును. అట్టి బురుగును మనము చిలికినయెడల బురుగులోని చమురునలకలొకదానినొకటి టక్కుటక్కుమని కొట్టుకొనునుగాని, ఒకదానికొకటి యంటుకొనవు. అందువలన చిన్ననలకలుపెద్దవై పైకి తేలక, యథాస్థితినే యుండును. కాఁబట్టి చిలుకునప్పుడు పాత్రకుచమురునలకలుకఱిగిపోయి చెదరునంతటి వేడిగాని, గట్టిపడి తాయియగునంతటి శీతముకాని యుండరాదు. నలకలన్నియు ముద్దగానుండి, ఒకదానికొకటి చిలుకుసమయమున నంటుకొని పైకి తేలిపోవుచుండవలెను. ఇట్టి యుష్ణపరిమాణము అలవాటువలన

సులభముగాఁ బట్టుబడును. జంతువుయొక్క స్థితినిఁబట్టియు, ఎన్ని దినముల క్రిందనది యీనినదో యాగడువునుబట్టియు, మేసినయాహారమునుబట్టియు, చిలుకుచున్న నాఁటికాలమునుబట్టియు, ముద్దగా వెన్న యుండుటకుఁ గావలసిన యుష్ణపరిమాణము మాఱుచుండును. ఉష్ణాధిక్యమువలననే కలుగఁగలవెన్నకు కొంచెము వేడి హెచ్చుగానుండకున్న ముద్దగానుండనేరదు. త్వరగా కఱిగిపోవువెన్నకు ముద్దగట్టుటకంత వేడియక్కఱలేదు. కాని తుదకు సిద్ధమగువెన్న యెప్పుడును గట్టిగానుండవలయును గాన,బురుగుకు విశేషము వేఁడితగులనీయక, ఎంత తక్కువవేఁడితో మనకుచిలుకుటకనుకూలముగా నుండునో యంతతక్కువ వేఁడినే కలుగఁజేసి చిలికి వెన్నతీయవలెను చిలుకునప్పుడు వేడి హెచ్చినచో తరువాత గట్టివెన్న రాదు.

ఈప్రకారముగా తక్కువ చిగురుకలిగినట్టియు, సరిగాపులిసినట్టియు, ఉష్ణాధిక్యతలేక,చాలినంత ఎక్కువచల్లగానే యుంచఁబడిన బురుగును చిలికి

చిలుకుపద్ధతి.

యందుండి వెన్ననుదీయవలెను. కవ్వములతోను, చక్రములతోను, మరలతోను, ఎప్పుడును నురుగునుచిలుకరాదు.అట్లు చిలుకుదుమేని బురుగులోని వెన్ననలకలకు దెబ్బలు తగులును.అప్పుడు. నూకలకోడివలె అందముగానుండు వెన్న రాదు.చితికిపోయిపచ్చడిపచ్చడిగాచేయఁబడి వికారస్వరూపమునందిన వెన్నలభించును. గుండ్రటిపెద్దబ్బాలలో బురుగునుబోసి, కాఱిపోకుండగట్టిగా మూఁతవేసి,యంత్ర సహాయముచే లోనిబురుగు నిముషమునకు 700 సారులుడబ్బాలప్రక్కలను గొట్టుకొనునట్లుచేసినయెడల మంచివెన్నలభించును. ఇందుకు మరలు ఏర్పఱుపఁబడియేయున్నందున వానిని గూర్చివిస్తరించివ్రాయవలసిన పనిలేదు.

చమురునలకలు బురుగులో సహితము పెద్దవిగానేయుండునేని,చిలుకునప్పుడవి త్వరలో నొకదానికొకటియంటుకొనును. కానియీనలకలు చిన్న

చమురునలకల పరిమాణము.

వైనయెడల మనము మఱికొంత సేపు అధికముగా చిలుకవలసియుండును.కొన్ని పశువులపాలలో త్వరలోకలుగు చమురులుండును. ఈరీతిబురుగును చిలుకుటకు విశేష కాలముపట్టదు. కాని కొన్ని పశువుల పాలలోనిచమురు

కలుగుటకధికమగు వేడివలసియుండును. ఇట్టిరీతి బురుగును విశేషకాలము చిలుకవలెను.

చిలుకుటను ఎప్పుడు మానవలెను.

వెన్నయంతయు నూకలకోడివలె మీఁదికి తేలిన తరువాతను, క్రిందిబురుగు స్వచ్ఛమై, పలుచనై, కళపోయి, రంగుమారి నీళ్లవలె నున్నప్పుడును,నిఁక నిందుచిలుకవలసినవెన్న లేదని తెలిసికొని చిలుకుటను మానివేయవలెను.

కొన్ని పశువులపాలు త్వరలో చిలుకుననియు, గొన్నిటికాలస్యమగునని యు, నిప్పుడు చెప్పియున్నాము. ఇట్టిభిన్నగుణములుకలపాలను గలిపివేసినను,

గమనిక

సరిగా పులిసినట్టియు, సరిగాపులియనట్టియు, బురుగును గలిపివేసినను—చిలుకుట కష్టమగును. కొంతవెన్న బురుగులోనే నిలిచిపోవును. వచ్చువెన్న సహితము గుణరహితమైయుండును. కాఁబట్టి ఇట్లెప్పుడును నిట్టివానినిఁ గలిపివేయరాదు.

ఈరీతిగా బురుగునుచిలికి దానినుండి వెన్నను వేఱుచేసి కడిగివేయవలెను. ఈపద్ధతి అంతకఠినమైనదికాదు. చిలికినపాత్రలనొకచోటనుంచగానే యందు

వెన్నను కడుగుట.

మిక్కిలి చల్లనినీళ్లుకొంచెము పోయవలెను. అప్పుడు లోపలినుండి వెన్నయంతయు గోధుమనూకలవంటిపూసవలె పైకితేలును.అప్పుడు పాత్రలలోని తెల్లనియుదుగుననుండుద్రవమును క్రిందినుండియే కదలకుండ తీసివేయవలెను.ఆవెనుక మిగిలియుండు వెన్నలో మిక్కిలి చల్లనినీళ్లను మఱలఁబోసి, వెన్నలోని పూసలొకదానికొకటి యంటుకొనకుండునట్లుగా పాత్రను నెమ్మదిగాఁ గదుపవలెను. ఇట్లు నిదానముగా చేయుటవలన వెన్నకంటుకొనియున్న మజ్జిగ, పాలుమున్నగునవి కడిగివేయఁబడును. ఈప్రకారము మొదటిసారి శుభ్రముగా కడిగితిమేని, రెండవసారికడుగునప్పుడు తెల్లనినీరురానేరాదు. ఒకవేళ రెండవసారి మఱల కడుగునప్పుడు తెల్లనినీరువచ్చునేని, వెన్ననుండి పరిశుభ్రమగునీరువచ్చునందాఁకను వెన్నను గడుగుచునే యుండవలెను. కడుగునప్పుడు వెన్నపలుకలొకదానికొకటియంటుకొని ముద్దయగునేని, మనమెంతకడిగినను, నాముద్దలోనిపాలుపోవు.

అట్టివెన్న శుభ్రమగు వెన్నయొక్క పరిమళములేనిదై మజ్జిగకంపును, కొన్ని నాళ్లకుమురుగుడు కంపును గొట్టుచుండును. అందువలన నలక లోకదానితో నొకటి కలిసికొని పోకుండులాగున తెల్లనినీరువచ్చు నంతవఱకు కడుగుచునే యుండవలెను. ఉప్పునీటితోఁ గడిగినయెడల తెల్లనినీరు సులభముగానే పోవును. ఇట్లు మనము కడుగు నీరు కడుశీతలముగా నుండకున్నచో, వెన్ననలకలు మెత్తబడిఁ అంటుకొనిపోయి నూకలకోడివంటి నిజస్వరూపమునుబాసి, వికారరూపమునందును.

ఇట్లు సిద్ధముచేసిన వెన్ననుతీసి, యందలినీరునువడియఁగట్టి తఱువాత నందు ఉప్పు వేయుదురు. దొరలకు ఉప్పువేసిన వెన్న ప్రీతికరము. ఎప్పుడు కాని 1 పౌనుతూనికగలవెన్నకు 2½ అవున్సులకంటెనధి

ఉప్పువేయుట. కమగు ఉప్పువేయరాదు. సామాన్యముగా 1 పౌను వెన్నకు ¾ అవున్సులేక 1 అవున్సుకంటెనధికముగా నుప్పును జేర్చరు. ఉప్పును శుభ్రముగా నంతటను గలిపివేయవలెను. లేనియెడల తఱువాత ఆఱినప్పుడు నాలుగుచోట్లసరిగా కలియకరుచిచెడి వెన్న పేరుచెడి పోవును. మఱియును ఉప్పునిలిచియున్న యెడల వెన్నకు రంగుచెడును. ఈచిక్కులను దొలఁగించుటకై కొందఱు నీటిలోనుప్పునుకలిపి వెన్నపై పోసివేయుదురు, ఇట్లు సిద్ధముచేయఁబడినపిదప బిళ్లలుగాఁ జేయఁబడి యీవెన్నయితర ప్రదేశముల కెగుమతిచేయఁబడును. మంచివెన్న యీక్రిందివస్తువులను గలిగి యుండును.

చమురు	నూటికి	85	పాళ్లు
కెసేన్	,,	1	,,
ఉప్పు	,,	3	,,
నీరు	,,	11	,,

నాలుగు పాళ్లకధికముగా కెసేనుగాని 15 పాళ్లకెక్కువగా నీరుగాని 80 పాళ్లకు తక్కువగాచమురు పదార్థములుగాని కలవెన్న మంచిదికాదు.

మంచివెన్న స్వచ్ఛముగాను, దీప్తికలదిగాను, బంగారుచాయగలదిగాను, నుండును. ఇట్టిరంగులేనిచోట వర్తకులు దీనికి రంగుపట్టించి అమ్ముచుందురు. రంగున కుపయోగపడు కొన్ని వస్తువులు విషములు, కాఁబట్టి రంగువేసిన వెన్నను విమర్శింపక తినరాదు.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

—ooo—

రోగములకౌషధములు.

రూపాయలకు అణాలు పదునాఱనియు, అణాకు పైసలు 12 అనియు, మానములెట్లు మనకుఁగలవో, ఔషధములకును గొన్ని పరిమాణములుకలవు. ఆపరిమాణము లీదిగువ నుదహరింపఁబడు మన్నవి.

తూనికలు.

1 స్క్రూపిలు	=	2 అణాలబిళ్లయెత్తు.
1 డ్రాము	=	3 బేడబిళ్లలయెత్తు.
3 డ్రాములు	=	ఇంచుమించుగా తులమెత్తు.
1 ఔన్సు	=	½ చటాకు లేక 2½ తులాలు.
1 పౌండు	=	8 చటాకులు లేక ½ శేరు.

కొలతలు.

1 మినిము	=	1 చుక్క.
1 ద్రవమానపుడ్రాము	=	50 చుక్కలు.
4 ద్రవమానపుడ్రాములు	=	¼ చటాకు.
1 ద్రవమానపు ఔన్సు	=	½ చటాకు.
1 పైంటు	=	10 చటాకులు.

1 క్వార్టు = 20 చటాకులు లేక $1\frac{1}{4}$ శేరు.

1 గాలను = 5 శేరులు.

ఈలెక్కను పశువులకు సామాన్యముగా హాస్పిటలు వైద్యశాలలలో నీక్రింది మందులను వేయుదురు.

భేదిమందులు.

1. ఉప్పు లేక భేదిఉప్పు = 12 ఔన్సులు లేక 6 చటాకులు.
   ముసాంబరము = 4 డ్రాములు లేక $\frac{1}{4}$ చటాకు.
   సొంటి = 4 డ్రాములు లేక $\frac{1}{4}$ చటాకు.
   తేనె = 8 ఔన్సులు లేక 4 చటాకులు.

వీనిని 1 క్వార్టు లేక $1\frac{1}{4}$ శేర్లు వేడినీళ్లలోఁగలిపి, ఉడుకు చల్లారకమునుపే పశువుల కీయవలెను. పెద్దజంతువునకుఁబైనిచెప్పినదే మోతాదు. చిన్నజంతువుల కిందులోసగమును, గొఱ్ఱెలకును, మేఁకలకును, దూడలకును నిందులో ఆఱవభాగమును నీయవలెను.

2. సీమ అవిసెనూనె = 10 ఔన్సులు లేక 5 చటాకులు.
   ఆలివ్ నూనె = 10 ఔన్సులు లేక 5 చటాకులు.
   నేపాళపునూనె = 30 చుక్కలు.

వీనిని బాగుగాఁగలిపి పెద్దజంతువులకు 1 మోతాదుగా నిచ్చివేయవలెను. చిన్నజంతువుల కిందులో ఆఱవపాలుచాలును.

జాడించి ఒక్కవిరోచనమగునట్లు చేయు మందులు.

3. ఉప్పు = 4 ఔన్సులు లేక 2 చటాకులు.
   చూర్ణమైన గంధకము = 3 ఔన్సులు లేక $1\frac{1}{2}$ చటాకు.
   సొంటిపొడి = 4 డ్రాములు లేక $1\frac{1}{4}$ తులము.
   తేనె = 3 ఔన్సులు లేక $1\frac{1}{2}$ చటాకు.

దీనిని $1\frac{1}{4}$ శేర్ల (=1 క్వార్టు) ఉడుకునీటఁగలిపి, ఉడుకుగానీయవలెను. గొఱ్ఱెకు దీనిలో ఆఱవభాగముచాలును.

4. చిట్రామువను = 10 ఔన్సులు లేక 5 చటాకులు
సీమ అవిసెనూనె = 6 ఔన్సులు లేక 3 చటాకులు
కలిపి పెద్దజంతువుల కొక మోతాదుగా నీయవలెను.

జ్వరనివారణౌషధములు.

5. కర్పూరము = 2 డ్రాములు లేక 12 అణాలు యెత్తు.
పెట్లుప్పు = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
సారాయి = 2 ఔన్సులు లేక 1 చటాకు.

కర్పూరమును ముందు సారాయములో వేసి గలబరించినయెడల నది కరిగి పోవును. పిమ్మట పెట్లుప్పును వేసి కరుగనిచ్చి దీనినంతను $1\frac{1}{4}$ శేరు లేక = 1 క్వార్టు చన్నీళ్ళలోఁ జేర్చి కడుపులోని కీయవలెను.

6. ఉప్పు = 1 ఔన్సు లేక $2\frac{1}{2}$ తులాలు.
పెట్లుప్పు = 4 డ్రాములు లేక $1\frac{1}{4}$ తులాలు.
చూర్ణముచేశిన నేలవేము = 1 ఔన్సు లేక $2\frac{1}{2}$ తులములు.
తేనెపాగు = 4 ఔన్సులు లేక 2 చటాకులు.

వీనిని $1\frac{1}{4}$ శేరు (1 క్వార్టు) నీళ్లతో నీయవలెను.

దీపనము కలిగించు (బలమిచ్చు) మందులు.

7. నాటుసారాయి = 4 ఔన్సులు లేక 2 చటాకులు.
చూర్ణము చేశిన శొంఠి = 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.
చూర్ణము చేశిన నల్లమిరియాలు = $\frac{1}{2}$ ఔన్సు లేక $\frac{1}{4}$ చటాకు.
బాగుగా కలిపి $1\frac{1}{2}$ శేర్ల (1 క్వార్టు) నీటితో నీయవలెను.

8. నవాసారము = $\frac{1}{2}$ ఔన్సు లేక $\frac{1}{4}$ చటాకు.
చూర్ణముచేశ్సి శొంఠి లేక వాము = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
కలిపి 1 క్వార్టు (అనఁగా $1\frac{1}{4}$ శేర్ల) చలినీళ్లతో నీయవలెను.

9. అన్నభేది = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
ఉప్పు = 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.

ఇదియంతయు నొక్కటే మోతాదు. దీనిని చూర్ణము చేశి ప్రతిపూఁటను నీయవలెను. గొఱ్ఱెల కిందులో 6 వ పాలు చాలును.

10.	సోపు	= 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
	నేలవేము	= 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు
	ఏలకకాయలు	= 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
	ఓమము	= 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.

వీనిని బాగుగా కలిపి ప్రతిదినమును ఆహారముతో నీయవలెను.

సామాన్యముగా నారోగ్యము నిచ్చు మందులు.

11.	వెల్లుప్పు	= 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
	గంధకము	= 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు

వీనిని బాగుగా కలిపి దినమున కొకటి రెండుసారులు పలుచని జావతోఁగాని, ఇతరాహారముతోఁ గాని యీయవలెను.

12.	ముసాంబరము	= 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
	ఉప్పు	= 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.
	శొంఠి	= 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.
	గంధకము	= 1 ఔన్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.

వీనిని బాగుగా చూర్ణముచేసి పిదప వానికిఁ 4 ఔన్సుల లేక రెండు చటాకులు లేక 10 తులముల పాగునుచేర్చి ఉడుకైన పలచని $1\frac{1}{4}$ శేరు (1 క్వార్టు) బియ్యపుజావతోఁగలిపి యీయవలెను. ఈ మందును రెండు మూఁడు దినముల కొక్కొకసారికంటె నధికముగా నీయ నవసరము లేదు.

కడుపులోనికి తీసికొనవలసిన వగరు మందులు.

13.	పొడిచేసిన సీమసున్నము	= 1 అవున్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు.
	కాచు	= $\frac{1}{2}$ అవున్సు లేక $\frac{1}{4}$ చటాకు.
	నల్లమందు	= 1 డ్రాము లేక 6 అణాల యెత్తు.
	నాటుసారాయము	= 2 అవున్సులు లేక 1 చటాకు.

వీనిని బాగుగాఁ గలిపి 1 పైంటు సీమ అవిసె గంజితోఁ చేర్చి యీయ వలెను. దూడల కీమోతాదులో నాలుగవ పాలు చాలును. గొ ల కాలవ పాలును, గొర్రెపిల్లలకు 12 వ పాలును మోతాదు.

14. చూర్ణము చేసిన మైలతుత్తము = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
నీరు = 1 క్వార్టరు లేక $1\frac{1}{4}$ శేరు

మైలతుత్తమును నీటిలో చూర్ణముగా గరగించి యీనీటిని త్రాగించ వలెను.

ఉపశాంతికర ఔషధములు.

15. గంజాయిపత్రి = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
గంజాయిసారము = 1 డ్రాము లేక 6 అణాలయెత్తు.
ఇంగువ = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
నాటుసారాయము = 4 అవున్సులు లేక 2 చటాకులు.

వీనిని గలియఁగలిపి $1\frac{1}{4}$ శేరు నీళ్లతో చేర్చి యీయవలెను.

16 కర్పూరతైలము = 1 అవున్సు లేక $\frac{1}{2}$ చటాకు
సీమ అవిసె నూనె = 1 పైంటు లేక 10 చటాకులు.

కలిపి త్రాగించవలెను.

17. నల్లమందు = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
ఇంగువ = 3 డ్రాములు లేక 1 తులము.
నాటుసారాయి = 4 అవున్సులు లేక 2 చటాకులు.

వీనిని చూర్ణముచేసి సారాయములో గరిగించి పిదప $1\frac{1}{4}$ శేరు నీళ్లు చేర్చి త్రాగించవలెను.

మర్దనచేయుటకు.

18. కర్పూరతైలము
ఆవాలనూనె } సమభాగములు.

వీనితో శరీరమునకు రాపిడి కలుగునట్లు మర్దన చేయవలెను.

ఈ మందులు తాగించునప్పుడు పశువుతలను ఎత్తి పట్టుకొని నోరు తెఱచి ఒక్కొక్క గ్రుక్క చొప్పున త్రాగించవచ్చును. దగ్గునట్లు పశువు కానఁబడెనేని పట్టు విడిచి దగ్గనిచ్చి పిమ్మటనే మందు నోటిలోఁ బోయవలెను. లేనియెడల ఊపిరి గొట్టములలోనికి మందుపోయి దగ్గలేక కొన్ని పశువులు మరణము నొందును. ఇంగ్లీషువారి వైద్యశాలలలో నీమందులు వాడుచుండుటచే వగర్నమెంటువారు ప్రచురించిన యొకానొక గ్రంథములోని పట్టికనుండి పైవిషయములు వ్రాయఁబడినవి.

సమాప్తము.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA121B171
పుస్తకం పేరు	పశు శాస్త్రము
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	135
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	2,
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	munisha
పేజీలు విడదీసినది	munisha
స్కాన్ చేసినది	thasin
పరీక్ష చేసినది	pragathi
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good